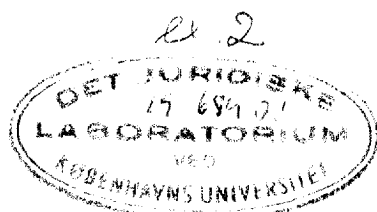

manuskript 2

EN FREMTIDIG LANDBRUGSPOLITIK

*Betænkning
fra
Udvalget for den fremtidige landbrugspolitik*

BETÆNKNING NR. 795

KØBENHAVN 1977

BETÆNKNING
afgivet
af
Udvalget for den fremtidige Landbrugspolitik

1. del
Udvalgets betænkning

2. del
Bilag til udvalgets betænkning

Indholdsfortegnelse

Betænkningens 1. del

Side

Kapitel I	Udvalgets nedsættelse og virksomhed	6
Kapitel II	Baggrunden for udvalgets nedsættelse	8
Kapitel III	Landbrugsbedrifterne	10
	1. Produktion	10
	2. Pris- og omkostningsudviklingen	11
	3. Indkomstudviklingen	16
	4. Produktionsstrukturelle forhold	22
	4.1. Arealbenyttelse, bedriftsstruktur og landmænds alder	22
	4.2. Besætningsstruktur	25
	4.3. Arbejdskraft	28
	5. Landbrugets investeringer	31
	6. Afkastningsevnen efter nyinvesteringer	35
	7. Økonomien omkring produktionstilpasninger ved stigende alder og ejerskifte i 1975/76	40
	8. Struktur- og produktionsforhold i EF's landbrug	43
	8.1. Generel oversigt	43
	8.2. Udviklingen i Hollands landbrug	45
	9. Sammenfatning af årsager til den stagnerende animalske produktion	47
	9.1. Landbrugets forhold forud for EF-tilslutningen	47
	9.2. Udviklingen efter EF-tilslutningen	48
	10. Forudsætninger for og forslag til foranstaltninger for at øge den animalske produktion	52
	10.1. Generelle forudsætninger	52
	10.2. Forslag til selektive produktionsstimulerende midler	53
	10.3. Jordbeskatning, arealafgift og indkomstudligningsfonds	57
Kapitel IV	Landbrugets generationsskifte	60
	1. Hovedproblemer	60
	2. Generationsskiftet og produktionsudvikling	61
	3. Den samfundsmæssige interesse i generationsskiftet	61
	4. Selvejet	62
	5. Kapitalkrav	63
	6. Lov om udlån til yngre jordbrugere	63
	7. Glidende generationsskifte	65

8.	Skattebegünstiget opsparing og skattelømpelse for nyetablerede	66
9.	Særlig indkomstskat	67
Kapitel V	Landbrugslovens bestemmelser	72
1.	Landbrugslovens erhvervelsesbestemmelser	72
2.	Arve- og familieerhvervelser	77
3.	Sikring af landbrugsjorden ud fra ressourcemæssige synspunkter	78
4.	Kommunernes køb af landbrugsejendomme	80
5.	Landbrugslovens regler og generationsskiftet	81
6.	Sammenlægning	82
7.	Samdriftsforhold	83
8.	Forpagtningsforhold	84
Kapitel VI	Jordlovsadministrationens opbygning og funktion	86
1.	Generelle bemærkninger	86
2.	Den lokale jordlovsadministration	86
3.	Opgaver i forbindelse med den fysiske planlægning	87
4.	Statens Jordlovsudvalg	88
5.	Den centrale jordlovsadministrations opbygning	89
6.	Jordlovsadministrationens informations- og vejledningsvirksomhed	90
Kapitel VII	Forædling og afsætning af animalske landbrugsprodukter	91
1.	Hovedproblemer	91
2.	Forbindelsen til primærproduktionen	91
3.	Afsætningsudviklingen	95
3.1.	Svin og svinekødsprodukter	98
3.2.	Okse- og kalvekød	99
3.3.	Æg og fjerkræ	99
3.4.	Mejeriprodukter	100
4.	Fremtidige afsætningsmuligheder	102
5.	Strukturforhold i forarbejdnings- og afsætningssektoren	107
5.1.	Forarbejdning	107
5.2.	Afsætningsleddet	110
5.3.	Kapacitetsudnyttelsen	116

5.4.	Beskæftigelsen	117
6.	Offentlige rammer for forarbejdning og afsætning af animalske landbrugsprodukter	118
6.1.	Andre EF-lande	118
6.2.	Tredielande	118
6.3.	Dansk lovgivning af særlig betydning for forarbejdning og afsætning af animalske landbrugsprodukter	120
6.4.	EF's projektstøtte	124
7.	Udvalgets konklusioner med forslag til forarbejdnings- og afsætningsfremmende foranstaltninger	125
7.1.	Generelle forhold	125
7.2.	Enkelte produkter	127
Kapitel VIII	Samfundsøkonomiske konsekvenser ved en udvidet landbrugsproduktion	135
1.	Indledning	135
2.	Beskæftigelse	135
3.	Valutaindtjening	138
4.	Oversigt over statsfinansielle konsekvenser	139
4.1.	Konsekvenser af forslagene i kapitel III om landbrugsbedrifterne	139
4.2.	Konsekvenser af forslagene i kapitel IV om landbrugets generationsskifte	140
4.3.	Konsekvenser af forslagene i kapitlerne V og VI vedrørende landbrugsloven og dens administration	141
4.4.	Konsekvenser af forslagene i kapitel VII om forædling og afsætning af landbrugsprodukter	141
5.	Afslutning	141

Bilag I	Rapport fra Arbejdsgruppen vedrørende primærbedrifterne med Bilag 1-57: Bilagstabeller Bilag 58: Landbrugets struktur og udvikling i Holland og Danmark
Bilag II	Beretning om undersøgelse af spørgsmål vedrørende landbrugets generationsskifte med Bilag 1: Skrivelse af 28. juni 1976 fra "Danmarks Landboungdom" Bilag 2-14: Bilagstabeller
Bilag III	Beretning om undersøgelse af, om de gældende regler i landbrugsloven bør ændres på visse punkter med Bilag 1: Cirkulæreskrivelse af 12. april 1976 fra Landbrugsministeriet: Foreløbig vejledning om landbrugssektorens relationer til lands- og regionplanlægning Bilag 2: Skrivelse af 3. februar 1976 fra Landbrugsministeriet til Fredningsstyrelsen Bilag 3: Landbrugsministeriets bekendtgørelse nr. 458 af 2. august 1973 af lov om landbrugsejendomme
Bilag IV	Miljøministeriets kommentarer til forslagene om ændringer i landbrugsloven
Bilag V	Beretning om undersøgelse af spørgsmål vedrørende jordlovsadministrationen med Bilag 1: Skrivelse af 30. august 1976 fra Den Danske Landinspektørforening Bilag 2: Forretningsorden for Statens Jordlovsudvalg dateret 11. november 1976
Bilag VI	Skrivelse af 14. januar 1977 fra Finansministeriet, Administrationsdepartementet, med bemærkninger til Beretning om undersøgelse af spørgsmål vedrørende jordlovsadministrationen (optrykt som Bilag V)
Bilag VII	Rapport fra Arbejdsgruppen vedrørende forarbejdning og afsætning af animalske landbrugsprodukter med Bilag 2.1-6.9: Bilagstabeller
Bilag VIII	Modelberegninger vedrørende størrelsen af kapitalvindingsskatten (særlig indkomstskat) i relation til handel med landbrugsejendomme. Notat af 21. januar 1977 udarbejdet af Det økonomiske Sekretariat
Bilag IX	Notat af 1. februar 1977 vedrørende særlig indkomstskat ved afståelse af egentlige landbrugsejendomme. Udarbejdet af Ministeriet for Skatter og Afgifter

KAPITTEL I.

Udvalgets nedsættelse og virksomhed

Efter regeringsbeslutning nedsatte landbrugsministeren i skrivelse af 2. december 1975 et udvalg til overvejelse af den fremtidige landbrugspolitik.

Ud fra det grundsynspunkt, at den fremtidige erhvervsstruktur i Danmark må omfatte et effektivt og konkurrencedygtigt landbrugserhverv, fik udvalget den opgave dels at foretage en analyse af dansk landbrugs produktions- og afsætningsmønstre, herunder forudsætningerne for og konsekvenserne af en ekspansion af den animalske produktion, dels at undersøge om de gældende regler i landbrugsloven bør ændres på visse punkter.

Udvalget kunne i undersøgelserne inddrage problemer - det være sig af driftsmæssig, afsætningsmæssig, økonomisk, retlig eller teknisk karakter - som det skønnede ønskeligt at få nærmere belyst.

Udvalget fik følgende sammensætning:

Departementschef H. J. Kristensen (formand)
 Afdelingschef O. W. Friis, Landbrugsministeriet
 Afdelingschef O. Juul Jørgensen, Landbrugsministeriet
 Kontorchef Leif Heltberg, Det økonomiske Sekretariat
 Direktør Niels Kjærgaard, Landbrugsrådet
 Sekretariatschef Jørgen Skovbæk, De samvirkende danske Landboforeninger
 Sekretariatschef Jørgen Pedersen, Danske Husmandsforeninger
 Professor Carl Thomsen, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole
 Vicedirektør J. Fløystrup Jensen, Dansk Landbrugs Realkreditfond
 Cand. oecon. Jørn Ravn, Forbrugerrådet
 Forbundsformand E. Toxværd Nielsen, Slagteriarbejderforbundet
 Økonom Harald Hinrich, Specialarbejderforbundet

Udvalgets sekretærer var fuldmægtige i Landbrugsministeriet,
 P. Veilstrup Andersen og L. E. Andreasen.

Den 12. oktober 1976 blev direktør Kjeld Ejler, Landbrugsrådet, udnævnt til medlem af udvalget i stedet for direktør Niels Kjærgaard.

Udvalget har nedsat fem arbejdsgrupper.

Den første arbejdsgruppe med afdelingschef O. Juul Jørgensen som formand har udarbejdet en rapport vedrørende landbrugets primærproduktion.

Den anden arbejdsgruppe med kontorchef J. Priemé som formand har udarbejdet en rapport om spørgsmål vedrørende landbrugets generationsskifte.

Den tredje arbejdsgruppe med ekspeditionssekretær H. Nordby Madsen som formand har udarbejdet en rapport, om de gældende regler i landbrugsloven bør ændres på visse punkter.

Den fjerde arbejdsgruppe med afdelingschef O. W. Friis som formand har udarbejdet en rapport om spørgsmål vedrørende jordlovsadministrationen.

Den femte arbejdsgruppe med kontorchef J. Rønning-Petersen som formand har udarbejdet en rapport vedrørende forarbejdning og afsætning af animalske landbrugsprodukter.

I arbejdsgrupperne har udvalget inddraget en bred kreds af organisationer. Skiftende fra arbejdsgruppe til arbejdsgruppe har følgende styrelser, foreninger og organisationer været repræsenteret i arbejdsgrupperne: Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet, Statens Jordlovsudvalg, Det økonomiske Sekretariat, Landbrugsrådet, De samvirkende danske Landboforeninger, Danske Husmandsforeninger, Tolvmandsforeningerne, Forbrugerrådet, Slakteriarbejderforbundet, Landbrugets Afsætningsudvalg, Kødbranchens Fællesråd, Eksport-Sviner-slagteriernes Salgsforening, Mejerikontoret og Fjerkræbranchens Samarbejdsudvalg. Endvidere har en række personer med tilknytning til landbrugserhvervet været medlemmer af de forskellige arbejdsgrupper.

Arbejdsgruppernes sammensætning fremgår af Bilag I, II, III, V og VII.

Udvalget har den 21. februar 1977 afsluttet sit arbejde og afgiver hermed sin betænkning til regeringen.

København, den 21. februar 1977

Kjeld Ejler
J. Fløystrup Jensen
H.J.Kristensen (fmd.)
Jørn Ravn

O.W.Friis
O. Juul Jørgensen
E. Toxværd Nielsen
Jørgen Skovbæk

Harald Hinrich
Leif Heltberg
Jørgen Pedersen
Carl Thomsen

P.Veillstrup Andersen og L.E.Andreasen

KAPITEL II.Baggrunden for udvalgets nedsættelse.

Ved Danmarks indtræden i De europæiske Fællesskaber (EF) ventede man en stigning i den animalske landbrugsproduktion som følge af de bedre vilkår for landbrugserhvervet. I perspektivplan-redegørelse PP II blev denne stigning beregnet til ca. 3 pct. pr. år i prognoseperioden 1972-1987. Disse beregninger var baseret på visse generelle forudsætninger vedrørende udviklingen i arbejdsstyrke og arbejdsproduktivitet. Skønnet var endvidere baseret på forventninger om en indkomstforbedring som følge af højere produktpriser og forbedrede afsætningsmuligheder ved Danmarks indtræden i EF. Skønnet var endelig baseret på en forudsætning om, at den økonomiske udvikling her i landet i løbet af få år ville føre frem til ligevægt på betalingsbalancen.

Forventningerne om en øget animalsk produktion er ikke blevet indfriet. Udviklingen i Danmark har i modsætning til EF som helhed i perioden 1973-1976 været præget af stagnation.

I lys af denne samfundsøkonomisk set uheldige udvikling og på baggrund af en erkendelse af, at et effektivt og konkurrencedygtigt landbrug er et vigtigt element i den samlede danske erhvervsstruktur besluttede regeringen at nedsætte Udvalget for den fremtidige Landbrugspolitik.

I sin åbningstale til Folketinget den 7. oktober 1975 udtalte statsministeren: "at udvalget skal undersøge årsagerne til, at visse grene af landbrugsproduktionen falder i disse år. Derved håber vi (regeringen) at få et bedre grundlag for at tilrettelægge en langsigtet landbrugspolitik."

I henhold til kommissoriet har udvalget ved nedsættelse af de i kapitel I nævnte arbejdsgrupper ladet gennemføre et omfattende analysearbejde vedrørende forholdene i landbrugets primærproduktion, - problemerne for landbrugets generationsskifte, - spørgsmål om landbrugslovens bestemmelser, - problemer omkring jordlovsadministrationen og - problemer vedrørende forarbejdning og forædling af animalske landbrugsprodukter. Udvalgets drøftelser i kapitlerne III-VII har taget udgangspunkt i disse arbejdsgruppers rapporter. I kapitel VIII har man vurderet de samfundsøkonomiske konsekvenser af en udvidet animalsk produktion.

Udvalgets analyser har til formål at skabe et bedre grundlag for tilrettelæggelse af en langsigtet landbrugspolitik.

Vurderingen af de samfundsøkonomiske konsekvenser af en øget animalsk produktion er sket under den forudsætning, at en øget produktion kan afsættes

til lønnende priser under en fortsat skærpet konkurrence på afsætningsmarkederne. Udvalget har regnet med, at der vil være en årlig forbrugsstigning i EF på ca. 3 pct. i det produktionssortiment, som den danske landbrugsproduktion omfatter.

Såfremt det er muligt at virkeliggøre en øget animalsk produktion, vil blot få procents stigning medføre en betydelig nettovalutaindtjening, da merproduktionen fuldt ud må forventes at blive eksporteret. Det vil tillige have mærkbare beskæftigelsesmæssige konsekvenser.

Udvalget finder, at en målsætning om øget dansk landbrugsproduktion ikke er i strid med bestræbelserne inden for EF's landbrugspolitik for en begrænsning af produktionsstigningerne for visse produkter. Baggrunden for denne opfattelse er, at den overordnede målsætning for EF's landbrugspolitik er baseret på, at landbrugsproduktionen skal foregå under så optimale forhold som muligt. Dette må på længere sigt betyde en ændring af den nuværende geografiske fordeling af EF's landbrugsproduktion, således at der vil ske en vis nedtrapning i de landbrugsmæssigt set ugunstigt stillede områder.

Udvalget har i denne forbindelse lagt vægt på, at Danmark har strukturelle og historisk betingede forudsætninger for en rationel og effektiv landbrugsproduktion. En yderligere udvikling af dansk landbrug vil derfor være i overensstemmelse med de overordnede mål for EF's landbrugspolitik, når man tager de relativt begrænsede produktionsandele for den danske landbrugsproduktion i det samlede EF i betragtning.

KAPITEL III.Landbrugsbedrifterne.1. Produktion

I tabel 1 er vist udviklingen i den animalske og vegetabiliske landbrugsproduktion siden 1966/67. Den animalske produktion var faldende indtil 1971/72, hvorefter den steg til og med 1973/74. Det var ventet, at væksten ville fortsætte som følge af stigende produktpriser og forbedrede afsætningsmuligheder i forbindelse med Danmarks tilslutning til EF. Den animalske produktion faldt imidlertid i 1974/75 og har siden stagneret.

Nedgangen i den animalske produktion forud for EF-tilslutningen skyldtes en faldende mælke- og oksekødproduktion. Derimod steg produktionen af svinekød til og med 1972/73. I 1973/74 var svinekødproduktionen uændret, men siden har der været en nedgang. Mælkeproduktionen er steget fra 1971/72 og oksekødproduktionen fra 1973/74.

Tabel 1. Mængdeindeks for produktionen af landbrugets salgsprodukter 1966/67-1975/76.

1966/67 = 100

	66/67	67/68	68/69	69/70	70/71	71/72	72/73	73/74	74/75	75/76 x)
Animalske, incl. besætn.forskydn.	100	97	95	94	93	95	97	98	96	96
Vegetabiliske, incl.lagerforskydn. (af korn)	100	108	123	105	88	123	117	124	175	130
Samlet landbrugsprod., incl.besætn. og lagerforskydn.	100	98	97	95	92	97	99	100	104	100

x) Foreløbige tal.

Kilde: For denne og efterfølgende tabeller er Danmarks Statistik benyttet som kilde, såfremt anden kilde ikke er anført

Bag udviklingen i den animalske produktion ligger naturligvis en næsten sammenfaldende udvikling i husdyrholdet. Kvægbestanden nåede således det laveste punkt i 1971 og svinebestanden det højeste punkt i 1972, jfr. tabel 2.

Tabel 2. Husdyrholdets størrelse. Indeks 1967 = 100.

	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>	<u>1976</u> ¹⁾
Kvæg ialt	100	96	91	87	83	85	90	94	93	93
Svin ialt	100	94	95	99	102	105	99	91	91	91

1) Foreløbige tal.

I modsætning til den animalske produktion har produktionen af vegetabil-
ske salgsprodukter været stigende siden 1966/67. Der er store variationer mel-
lem de enkelte år, hvilket må tilskrives udsving i høstudbyttet.

I tabel 3 er anført en oversigt over mængderne af den vegetabiliske salgs-
produktion. Det skal tilføjes, at den vegetabiliske salgsproduktion optager om-
kring 15 pct. af det samlede landbrugsareal.

Tabel 3. Den vegetabiliske salgsproduktion. 1.000 tons.

	<u>1966/67</u>	<u>1971/72</u>	<u>1973/74</u>	<u>1974/75</u>	<u>1975/76</u>
Korn ¹⁾	754	1062	934	1804	1290 ³⁾
Frø til udsæd ²⁾	60	52	54	55	33
Industrifrø ²⁾	54	56	133	134	90
Sukkerroer	2157	2025	2583	2811	3024 ³⁾

1) Salgsproduktionen for korn er opgjort som salg til endeligt forbrug
udenfor landbruget, herunder eksport plus salg til oplagring hos
handlende.

2) Kilde: Landbrugsministeriet.

Tallene angiver høstudbyttet i 1.000 tons. Af frø til udsæd er i
de senere år i landbruget årligt anvendt omkring 10.000 tons.

3) Foreløbige tal.

2. Pris- og omkostningsudviklingen

Udviklingen i landbrugets indkomstforhold er et resultat af bevægelsen i
de priser, landmændene opnår for deres produkter, de priser, de betaler for
driftsmidler og af produktivitetsudviklingen.

Prisudviklingen for landbrugets salgsprodukter, for de enkelte produkter
hver for sig og i gennemsnit for planteprodukter, husdyrprodukter og landbrugs-
produkter ialt er vist i tabel 4.

Prisudviklingen er baseret på priser, der så vidt muligt svarer til de
priser, der er opnået af gård. Pristillæg under de tidligere danske landbrugs-
ordninger og de nuværende EF-markedsordninger er indregnet. Det samme gælder

Tabel 4. Prisudviklingen på landbrugets salgsprodukter.

Indeks 1)

	<u>1971/72</u>	<u>1975/76</u>	<u>1975/76</u>
	<u>1967/68 = 100</u>		<u>1971/72 = 100</u>
Korn	102,3	172,8	168,9
Kartofler	94,7	463,8	489,6
Frø til udsæd	141,3	182,0	128,8
Oliefrø	101,9	181,6	178,2
<u>Sukker roer</u>	<u>133,7</u>	<u>205,1</u>	<u>153,5</u>
Planteprodukter til salg	111,3	214,2	192,5
- do - ex.kartofler	115,5	190,6	165,1
Mælk ²⁾	142,0	213,7	150,5
Slagtekvæg	155,5	242,4	155,9
Svinekød	113,8	190,4	167,3
Æg	107,9	116,7	108,2
<u>Slagtefjerkræ</u>	<u>99,4</u>	<u>143,0</u>	<u>143,9</u>
Husdyrprodukter	127,5	200,3	157,1
Samlet produktion	126,1	202,9	160,9

1) Ved beregning af indeks er anvendt løbende vægte, som for 1975/76 er foreløbige.

2) Mælkeprisen for 1975/76 er foreløbig.

Kilde: Landbrugsministeriets Driftsøkonomiudvalg.

efterbetalingsbeløb og aftaletillæg af forskellig art. Prisfradraget i form af produktionsafgifter er ligeledes taget i betragtning. De benyttede prisserier dækker tæt ved 100 pct. af produktionen, der sælges ud af landbruget, idet de anvendte vægte refererer til landbrugets salgsproduktion. Det betyder, at den meget store interne kornomsætning i landbruget ikke indgår i det samlede prisindeks for planteproduktionen.

I gennemsnit for alle salgsprodukter er der sket en fordobling af prisniveauet fra 1967/68 til 1975/76. I den første halvdel af perioden udgjorde stigningen 26 pct. I periodens anden halvdel var stigningen 60 pct., og en væsentlig part af denne indtraf i årene 1972/73 og 1973/74. I året 1974/75 stagnerede priserne, medens der i 1975/76 igen indtraf en forhøjelse af prisniveauet.

Udviklingen i priserne på korn er af særlig interesse. Korn beslaglægger ca. 60 pct. af landbrugsarealet. Den er den dominerende salgsgroede og samtidig på den enkelte ejendom det mest nærliggende alternativ til husdyrproduktionen. Priserne på korn steg lidt mere end gennemsnittet for husdyrprodukter i de første

to år efter tilslutningen til EF. Siden har der været næsten den samme prisbevægelse for de to produktgrupper. Der er således ikke sket nogen væsentlig forskydning i prisrelationerne. De højere kornpriser har imidlertid givet mulighed for, at især ældre landmænd med mindre gæld har kunnet fortsætte lidt længere på deres bedrift ved at skifte over til en mere ekstensiv driftsform.

I tabel 4 er anført indeks for prisniveauet på planteprodukter, eksklusive kartofler for at rense planteproduktprisindekset for de stærkt svingende og i 1975/76 ekstremt høje kartoffelpriser.

For landbrugets faktorpriser er der i lighed med produktpriserne tilstræbt prisangivelser, der svarer til de priser, landmanden har betalt for de enkelte produktionsmidler. Eksempelvis kom de kraftige prisstigninger på proteinfoder, som satte ind i 1974, ikke fuldt ud til udtryk i de priser, landmændene betalte, og som indgår i de anvendte prissierier.

I tabel 5 er vist prisudviklingen for indkøbte rå- og hjælpestoffer, som hovedsagelig importeres, og hvor prisudvikling derfor i overvejende grad er påvirket af udefra kommende faktorer. Desuden er vist et gennemsnit for de driftsmidler, der navnlig er påvirket af indenlandske, økonomiske forhold, dvs. bygge- og maskinøkonomier og serviceydelser af forskellig art. Endvidere er beregnet indeks med og uden ejendomsskatter og familiens arbejdsvederlag.

Tabel 5. Prisudviklingen for landbrugets produktionsfaktorer, excl. renter.

	Indeks		
	<u>1971/72</u>	<u>1975/76</u> ¹⁾	<u>1975/76</u> ¹⁾
	1967/68 = 100	1971/72 = 100	
<u>Rå- og hjælpestoffer</u>	114,6	185,7	162,0
heraf foderstoffer	113,6	163,8	144,2
<u>Andre driftsmidler</u>	137,3	235,5	171,5
heraf løn til medhjælp	159,9	287,4	179,7
<u>Andre driftsmidler</u>			
excl. ejendomsskatter	138,1	221,8	160,6
<u>Produktionsfaktorer, ialt</u>			
incl. familiens arbejdsvederlag	136,8	236,7	173,0
excl. familiens arbejdsvederlag	126,0	212,3	168,5
excl. ejendomsskatter og familiens arbejdsvederlag	126,8	205,1	161,8

Kilde: Landbrugsministeriets Driftsøkonomiudvalg.

1) Som vægtgrundlag i 1975/76 er anvendt økonomisstruktur i 1974/75.

I øvrigt løbende vægte som for salgspriser.

Renteomkostningerne er ikke indkalkuleret i indeksene, hvilket må tages i betragtning ved en vurdering af udviklingen for priserne på driftsmidler i sammenligning med f.eks. salgspriserne. Renteudviklingen vil blive nærmere omtalt nedenfor, men i øvrigt henvises til arbejdsgruppens rapport, Bilag I.

For perioden 1967-75 som helhed har den gennemsnitlige stigning i faktorpriserne været lidt stærkere end for salgspriserne. Ses bort fra ejendomsskatter og familiens arbejdsvederlag, har der dog været en parallel udvikling. Forløbet er meget forskellig for de enkelte produktionsmidler og for underafsnit af perioden.

Ved en bedømmelse af landbrugets indkomstudvikling må foruden forløbet i salgs- og faktorpriserne tages hensyn til de forskellige niveauer for hhv. landbrugets produktionsværdi og omkostninger samt produktivitetsudviklingen. Den lidt stærkere stigning i faktorpriserne sammenlignet med salgspriserne udelukker således ikke en sideløbende stigning i indkomstniveauet.

Frem til midten af perioden (1971/72) var den gennemsnitlige stigning i faktorpriserne 26 pct. Råvarepriserne steg med 15 pct. Det var således navnlig prisudviklingen for de produktionsfaktorer, hvis aflønning især er knyttet til den generelle pris- og omkostningsudvikling her i landet, der påvirkede det gennemsnitlige faktorprisiniveau.

I periodens anden halvdel har prisstigningerne på produktionsfaktorer generelt været kraftigere end i de foregående år. Prisstigningerne kulminerede i 1973/74 efter to års meget kraftige stigninger på foderstoffer, brændstoffer og kunstgødning. I de to seneste driftsår 1974/75 og 1975/76 har råvarepriserne under eet dog været temmelig stabile.

Prisudviklingen har medført betydelige stigninger i dækningsbidragene i løbende priser for de enkelte produktionsgrene, undtagen for fjerkræholdet. Dækningsbidragene angiver det beløb, der bliver til rest til dækning af de faste omkostninger inklusive renter og landmandens egen arbejdsindsats.

Tages udgangspunkt i 1971/72, der er det sidste år, hvor landbrugets prisforhold var upåvirket af EF's prisiniveau, viser dækningsbidragene indenfor kvægsektoren i 1975/76 i forhold til 1971/72 en svagere stigning end dækningsbidraget ved korndyrkning. Svinesektoren har vist en parallel udvikling frem til 1974/75. I 1975/76 fandt der imidlertid en ret stærk stigning sted som følge af særlig kraftige prisstigninger på svinekød.

Renteomkostningerne er som nævnt ikke indregnet i det generelle faktorpris

niveau. En oversigt over udviklingen i den effektive rente af nyoptagne lån er derfor vist særskilt i tabel 6. Den gennemsnitlige effektive forrentning af landbrugets samlede gæld vil dog især være påvirket af renteniveauet for tidligere års optagelse af lån, hvis renteniveau normalt er fikseret for hele lånets løbetid.

Det ses af tabel 6, at renteniveauet, der har betydning ved nyinvesteringer er steget med omkring 3-4 pct.-point i perioden 1967/68 til 1975/76. Der har været tale om ret betydelige udsving i enkelte år, navnlig i 1974/75 og sommerhalvåret 1976.

Tabel 6. Effektiv rente af nye obligationslån til landbruget samt kassekreditter, pct. p.a.

	<u>Vejet gennemsnit</u> ¹⁾	<u>Kassekredit</u> ²⁾
1967/68	10,81	9,92
1968/69	9,68	10,23
1969/70	11,24	11,60
1970/71	12,80	12,69
1971/72	12,23	11,57
1972/73	11,92	11,33
1973/74	14,04	11,87
1974/75	16,35	15,71
1975/76	14,36	13,80
1976 1/4-30/9	16,52	14,10

Kilde: De samvirkende danske Landboforeninger.

1) Vejet gennemsnit af nyoptagne obligationslån i kreditforeninger, hypotekforeninger og Dansk Landbrugs Realkreditfond.

2) Kalenderår.

I vurderingen af renteudviklingen skal det endvidere tages i betragtning, at der i medfør af Lov om statstilskud til investeringer i landbrugets produktionsbygninger af maj 1971 og Lov om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter af april 1973 kan opnås tilskud til nedsættelse af finansieringsudgifterne.

Tilskud under moderniseringsloven ydes i overensstemmelse med EF's direktiv vedrørende modernisering af jordbrugsbedrifter, og lignende tilskud ydes i andre EF-lande. Tilskuddene ydes som rentetilskud. I de første seks år udgør rentetilskuddet godt 5 pct.-point af lånets hovedstol. Derefter nedtrappes rentetilskuddet til nul i det ellefte år. Angående statens udgifter til ordningen henvises til afsnit 5.

Effektiviteten i de enkelte driftsgrene er afgørende for konkurrenceevnen

såvel på den enkelte bedrift som for landbruget set i internationalt perspektiv. Det er imidlertid vanskeligt at belyse effektivitetsudviklingen i de enkelte driftsgrene.

For byg, der beslaglægger ca. halvdelen af landbrugsarealet, kan der næppe påvises nogen stigning i udbyttet pr. ha i perioden 1967 til 1975. Dette hænger sandsynligvis sammen med det stigende areal med byg, som har ført til, at der dyrkes byg på relativt dårlige jorder. Sædskifteproblemer kan også have påvirket udbyttet. Derimod har der været en betydelig produktivitetsstigning i græsmarkerne.

Mælkeudbyttet pr. ko er steget i den pågældende periode. Derimod kan der ikke siges noget om produktivitetsudviklingen i svineholdet, idet det statistiske materiale her er særligt mangelfuldt.

Et samlet udtryk for produktivitetsudviklingen i landbruget i den analyse-rede periode er tilvejebragt ved at fortsætte PP II's undersøgelser af produktivitetsudviklingen i landbruget. Resultatet af disse undersøgelser er forbundet med usikkerhed, navnlig som følge af ret store udsving i høstudbyttet.

Det er imidlertid udvalgets opfattelse, at 1960'ernes stigning i arbejdsproduktiviteten i landbruget er fortsat i 1970'erne, men sandsynligvis med svage re styrke.

3. Indkomstudviklingen

Udviklingen i de selvstændige landbrugeres indkomster i perioden 1967/68 til 1975/76 er vist i tabel 7. For perioden som helhed er der sket godt og vel en fordobling i nettoindtægten fra landbruget. Nettoindtægten fremkommer ved at reducere bruttooverskuddet med nettorenteudgiften for såvel bolig- som erhvervsmæssig gæld, medens der ikke er taget hensyn til forrentning af egenkapitalen. Der knytter sig dog en vis usikkerhed til opgørelsen af landbrugets nettorenteudgifter.

En belysning af indkomstfremsænkningen på delperioder kompliceres af de udsving i høstudbyttet, der har kunnet iagttages i den betragtede periode. Tørken i 1975 medførte, at det laveste høstudbytte for den her omtalte periode registreredes i 1975. I forhold til det gennemsnitlige høstudbytte for perioden som helhed lå det op imod en halv snes procent lavere. Hovedparten af indkomstfremsænkningen i landbruget i den omtalte periode er opnået i periodens sidste halvdel.

Hovedårsagen til det skitserede indkomstforløb var EF-tilslutningen i 1973

Tabel 7. Indkonstutviklingen i landbruget 1967/68 - 1975/76.

Drifts- år	Bruttofak- torind- konst ab landmand incl. ud- lodning	Brutto- over skud (=ind- tægt af gældfri ejendom)	Nettoind- tægt fra landbrug incl. lej- værdi	Lønind- tægt andere erhverv	Heraf hustru	Samlede indtægter (3) + (4)	Gns. ind- tægt pr. bedrift	Sam (6), men ex løn- indtægt hustru	Skønnet indkomst for land- brugsbe- drifter over 5,0 ha	Skønnet gns. ind- tægt pr. bedrift over 5,0 ha	Sam (8), men ex lønind- tægt hustru	Årsfortje- neste i provinser, faglært	LO - arb. ufaglært
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
1967/68	5.865	2.278	415	2.693	17.262	16.698	2.649	19.323	18.842	19.323	18.842	28.554	24.042
1968/69	6.233	2.540	518	3.058	20.460	19.584	3.000	22.686	21.937	22.686	21.937	31.233	26.490
1969/70	6.871	2.894	571	3.465	24.196	23.107	3.395	26.568	25.652	26.568	25.652	34.475	29.243
1970/71	6.322	2.246	623	2.869	20.806	19.501	2.788	27.677	26.596	22.596	21.502	38.374	32.830
1971/72	7.561	3.216	745	3.961	29.383	27.677	3.845	31.944	31.944	31.944	30.507	42.626	36.902
1972/73	8.687	3.885	930	4.815	36.065	33.893	4.673	39.336	39.336	39.336	37.501	47.807	41.689
1973/74	9.879	4.564	920	5.484	41.726	39.481	5.340	45.772	45.772	45.772	43.878	55.747	48.848
1974/75	10.941	4.843	1.100	5.943	46.247	43.522	5.775	50.555	50.555	50.555	48.261	64.930	57.303
1975/76	11.664	4.754	1.325	6.079	48.312	45.094	5.886	52.563	52.563	52.563	49.849	72.600	64.650

INDEX

1967/68	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1968/69	106,3	111,9	111,5	124,8	148,9	148,9	117,3	113,3	116,4	109,4	110,2	109,4	110,2
1969/70	117,2	128,1	127,0	137,6	177,3	177,3	138,4	128,2	136,1	126,7	121,6	126,7	121,6
1970/71	107,8	106,9	98,6	107,1	120,6	120,6	116,8	105,2	116,9	114,1	134,4	136,6	136,6
1971/72	128,9	138,8	141,2	179,5	261,4	261,4	165,8	145,1	165,3	161,9	149,3	153,5	153,5
1972/73	148,1	164,4	170,5	224,1	329,6	329,6	203,0	176,4	203,6	199,0	167,4	173,4	173,4
1973/74	168,5	190,0	200,4	221,7	335,2	335,2	236,5	201,6	236,9	232,9	195,2	203,2	203,2
1974/75	186,5	207,5	212,6	265,1	397,6	397,6	260,6	218,0	261,6	256,1	227,4	238,3	238,3
1975/76	198,9	215,0	208,7	225,7	460,2	460,2	270,1	222,2	272,0	264,6	254,3	268,9	268,9

Kilde: Danmarks Statistik og Det Landøkonomiske Driftsbureau

- 1) Det kan anslås, at landbrugsbedrifter under 5,0 ha bidrager med mellem 1 og 1½ pct. af den samlede landbrugsproduktion, men udgør 11 pct. (i 1975) af det samlede antal bedrifter. Nettoerhvervet er beregnet på basis af Det Landøkonomiske Driftsbureaus opgørelse over nettoerhvervet pr. bedrift over 5,0 ha, medens det kan skønnes, at ca. 25 pct. af lønindtægten udenfor landbruget erhverves på bedrifter under 5,0 ha.
- 2) Foreløbige tal med urdtælling af kolonne (1), (9) og (10)
- 3) Beregnet

- 4) Årsløn incl. tillæg, men excl. overtidsstillæg
- 5) Udgifterne til foderstoffer er i 1972/73 og 1973/74 ifølgende beregninger foretaget af De samvirkende danske Landboforeninger overvurderet med henholdsvis ca. 450 mill. kr. og ca. 100 mill. kr.
- 6) Da Danmarks Statistik ikke har foretaget optælling for 1974/75 er stigningen fra 1973/74 og fremefter baseret på Det Landøkonomiske Driftsbureaus opgørelser.

og de forbedrede afsætningsvilkår for landbrugsprodukter, herunder EF-markedsordningernes prisstabiliserende effekt. Perioden var ligeledes karakteriseret af betydelige omkostningsstigninger. I modsætning hertil var stagnationen i landbrugets nettoindtægt i periodens første halvdel primært forårsaget af den for dansk landbrug ugunstige markedsopdeling i Vesteuropa. Hertil kom et i øvrigt rigeligt globalt udbud og dermed trykkede priser for både animalske og vegetabiliske landbrugsprodukter.

Udover nettoindtægten fra landbruget må en samlet bedømmelse af de selvstændige landbrugeres indkomstudvikling inkludere den indkomst, der erhverves udenfor det egentlige landbrug. Hovedparten af disse indtægter omfatter lønindkomst hos såvel brugeren som dennes ægtefælle. Især hustruens lønindkomst har været stigende i de senere år. Det hænger sammen med, at en voksende del af hustruerne i de yngre familier har og ønsker at udnytte deres erhvervsuddannelse, ligesom et sådant indkomstsupplement ofte er nødvendigt for nyetablerede landmandsfamilier. Ved sammenligning med de i tabellen anførte lønmodtagergrupper bemærkes, at disse kun omfatter een persons indkomst.

Brugernes tilbøjelighed til at påtage sig erhvervsarbejde uden for bedriften er mest udbredt på de mindre bedrifter og blandt de yngre landmænd og må primært ses som et resultat af den relativt utilfredsstillende indkomstudvikling indenfor landbruget forud for EF-medlemskabet. Udviklingen har desuden medført, at mindre bedrifter ikke i samme omfang kan give heltidsbeskæftigelse til en person. Efter EF-tilslutningen kunne der iagttages et fald i anfanget af deltidsarbejde udenfor landbruget, men i 1975/76 er påny konstateret en stigning i udearbejdet.

Udover den tilskyndelse, der lå i det højere indkomstniveau udenfor landbruget, var muligheden for deltidsbeskæftigelse helt frem til begyndelsen af 1970'erne begunstiget af den ekspansion, der prægede industri samt bygge- og anlægsvirksomhed i de pågældende år.

Stigningen i landbrugets renteudgifter skyldes en stigning både i renteniveau og i landbrugets gæld. Gælden har været voksende op gennem 1960'erne, hvor de økonomiske forhold for landbruget indebar, at en større del af landbrugets investeringer blev baseret på fremmed kapital. Hertil kommer den gældsstiftelse, der står i forbindelse med generationsskiftet. Der er i de senere år sket et yderligere fald i landbrugets selvfinansierungsgrad som følge af den stigende investeringsaktivitet.

Ud fra den samlede nettoindtægt i landbruget og lønindkomsterhvervelsen udenfor landbruget er i tabel 7 vist både landbrugernes samlede indkomst og

den gennemsnitlige indkomst pr. bedrift med og uden hustrus løninđtagt. Der er endvidere anført en oversigt over indkomstudviklingen på ejendomme over 5 ha. Begrundelsen for at udelade ejendomme under 5 ha er, at den samlede produktion på disse ejendomme kun udgør 1-2 pct. i den samlede animalske produktion. Indkomstudviklingen udenfor landbruget er belyst i kolonne 9 og 10, hvor der er anført årsfortjenesten for en faglært og en ufaglært arbejder i provinsen.

For perioden som helhed har den relative indtægtsfrengang i og udenfor landbruget været af næsten samme størrelse. Der er således ikke i denne periode sket nogen forskydning mellem indkomstniveauet i og udenfor landbruget.

Det skal understreges, at det er meget vanskeligt at foretage direkte sammenligninger mellem indkomstniveauet i landbruget og andre indkomstgrupper, fordi flere poster indregnes på forskellig måde ved indkomstopgørelsen. Indkomstfrengangen i landbruget skal endvidere ses på baggrund af, at niveauet lå forholdsvis lavt i udgangsåret sammenlignet med de forudgående par år.

Til yderligere belysning af indkomstudviklingen er i tabel 8 anført en oversigt over udviklingen i produktionsværdi og i de forskellige grupper af omkostninger pr. bedrift.

Med udgangspunkt i 1971/72, der var det sidste år, som ikke var påvirket af EF-medlemsskabet, fås et samlet billede af den økonomiske udvikling pr. bedrift under EF-medlemsskabet.

Fra 1971/72 til 1975/76 er den samlede produktionsværdi pr. bedrift steget med 65.000 kr. eller knap 80 pct. I samme periode er udgiften til rå- og hjælpestoffer steget med 25.000 kr. Udgifter til lønninger, vedligeholdelse og afskrivninger samt ejendomsskatter er steget med 16.000 kr. Rente- og forpagtningsudgifter m.v. er steget med 14.000 kr. pr. bedrift. Renteudgifterne inkluderer renter til privat gæld, herunder bolig.

Der er tillige sket en stigning i nettoindtægten fra landbruget på knapt 9.000 kr. pr. bedrift. Samtidig er der sket en stigning i brugernes indtægt af udearbejde samt i renteindtægter m.v. på knap 9.000 kr. Det bliver ialt en indtægtsstigning på 17.500 kr. pr. bedrift i løbet af disse fire år. Såfremt der alene ses på bedrifter over 5 ha, bliver indtægtsstigningen pr. bedrift et par tusinde kroner højere.

Ved en vurdering af, i hvilken grad indkomststigningen i landbruget i 1971/72 - 1975/76 har kunnet bidrage til finansiering af de øgede investeringer, skal der tages hensyn til stigningen i leveomkostninger, stigning i de personlige skatter og et øget forbrug.

Tabel 8. Indkomstudviklingen i landbruget 1967/68 - 1975/76. Kroner pr. bedrift.

	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Antal bedrifter	156.004	149.460	143.204	137.893	134.804	133.510	131.430	128.507	125.827
Samlet produktionsværdi	56.240	60.460	69.630	71.210	81.880	100.220	120.720	131.270	146.250
Rå- og hjælpstoffer	18.780	18.850	21.680	25.720	26.070	35.420	43.640	43.905	51.170
Bruttofaktorindkomst	37.460	41.610	47.950	45.490	55.810	64.800	77.080	87.370	95.080
Løn til medhjælp	4.650	4.560	4.550	4.790	5.260	5.600	6.090	6.890	8.270
Reparation og vedligeholdelse	4.310	4.410	5.210	5.500	6.200	6.590	8.140	9.120	10.090
Afskrivninger	5.550	6.050	6.650	7.180	7.770	8.910	10.900	11.520	13.510
Betalte ejendomsskatter	1.210	1.260	1.370	1.520	1.670	2.150	4.070	5.360	5.560
Andre omkostninger ialt	15.720	16.280	17.780	18.990	20.900	23.250	28.390	32.890	37.430
Indtægt af gældfri ejendom	21.740	25.330	30.170	26.500	34.910	41.550	48.690	54.480	57.650
Rente- og forpagtningsudgifter m.v.	8.300	9.630	11.590	12.280	13.450	15.640	19.240	23.930	27.430
Nettoindtægt af landbruget	13.440	15.700	18.580	14.220	21.460	25.910	29.450	30.550	30.220
Lønindtægt (excl. hustru)	2.100	2.590	2.900	3.210	3.820	4.790	4.750	5.840	7.310
Renteindtægter m.v.	1.160	1.290	1.630	2.060	2.400	3.190	5.280	7.140	7.560
Samlet indtægt, alle bedrifter	16.700	19.580	23.110	19.490	27.680	33.890	39.480	43.590	45.090
Samlet indtægt, bedrifter over 5 ha	18.840	21.940	25.650	21.500	30.510	37.500	43.880	48.260	49.850

Kilde: Danmarks Statistik og Det landøkonomiske Driftsbureau

I tilslutning til indkomsterhvervelsen udenfor landbruget skal nævnes, at Danmarks Statistiks skøn over lønindkomster udenfor landbruget ligger betydeligt lavere end de oplysninger, der frengår af Det landøkonomiske Driftsbureaus regnskabsoversigter. Danmarks Statistiks oplysninger omfatter således ikke de indkomster, der hidrører fra andre erhvervsaktiviteter (pelsdyravl, skovbrug, dambrug, bortforpagtning m.m.) samt overførselsindkomster i form af pensioner. I 1974/75 kan det på basis af driftsbureauets regnskabsoplysninger anslås, at indkomsterhvervelsen (incl. pensioner) udenfor landbruget, udover de i tabellen anførte beløb, androg 7.-8.000 kr. pr. bedrift over 5 ha, eksklusive hustrus lønindkomst.

Den gennemsnitlige indkomst pr. bedrift dækker over store variationer afhængig af bedriftens størrelse og brugerens alder. Disse forhold er nærmere belyst i tabel 9 og 10. I tabel 9 er vist bruttooverskuddet, der er lig med indtægten af gældfri ejendom, ved stigende brugeralder. Ligeledes er nettorent-udgiften anført. Da denne falder stærkt med stigende brugeralder bliver forskellen i nettoindtægten fra landbruget mellem de yngre og ældre aldersgrupper betydeligt mindre end i bruttooverskuddet.

Tabel 9. Indtægt ved stigende brugeralder. 1973/74 - 1975/76. Kr. pr. bedrift.

		Under 35 år	35-44 år	45-54 år	55-64 år	65 år og derover
Bruttoover- skud	1973/74	84.376	75.592	59.948	50.251	34.522
	1974/75	83.569	75.359	58.326	48.124	30.766
	1975/76	96.266	87.234	66.907	51.327	30.417
Netto- rente- udgifter	1973/74	30.277	22.920	13.326	7.602	- 600
	1974/75	40.627	31.060	16.376	8.327	- 1.139
	1975/76	46.377	37.859	21.120	9.249	592
Netto- indtægt fra land- brug	1973/74	54.099	52.672	46.622	42.649	35.122
	1974/75	42.942	44.299	41.950	39.797	31.905
	1975/76	49.889	49.375	45.787	42.078	29.825

Kilde: Det landøkonomiske Driftsbureau

I tabel 10 er indkomstforholdene ved stigende arealstørrelse angivet. Det gennemsnitlige bruttooverskud er stærkt stigende med voksende areal. Derimod vokser gennemsnitsindtægten fra landbruget ikke så stærkt som følge af den stigende rentebelastning ved stigende arealtilliggende.

Tabel 10. Indtægt ved stigende ejendomsstørrelse. 1973/74-1975/76.

<u>Kr. pr. bedrift.</u>		 10,0 - 19,9	50,0 - 99,9
		<u>ha</u>	<u>ha</u>
Bruttooverskud	1973/74	41.328	130.087
	1974/75	38.495	126.708
	1975/76	39.068	133.466
Nettorenteudgift	1973/74	7.318	46.605
	1974/75	8.452	56.425
	1975/76	10.460	59.618
Nettoindtægt fra landbrug	1973/74	34.010	83.482
	1974/75	30.043	70.283
	1975/76	28.608	73.848

Kilde: Det landøkonomiske Driftsbureau

4. Produktionsstrukturelle forhold

4.1. Arealbenyttelse, bedriftsstruktur og landmænds alder

Det samlede landbrugsareal er i perioden 1967-76 reduceret med 88.000 ha, eller knap 3 pct. til i alt 2.902.000 ha. Nedgangen i arealet har været ca. 10.000 ha pr. år, hvilket er noget mindre end i de forudgående år, hvor nedgangen lå på ca. 15.000 ha pr. år.

Arealbenyttelsen har for perioden som helhed været karakteriseret af, at en voksende del af arealet er blevet dyrket med vegetabiliske salgsprodukter. Svarende hertil har der været en nedgang i rodfrugt, græs og grøntfoderarealerne. Udviklingen er belyst i tabel 11.

Tabel 11. Arealbenyttelsen 1960-1976. Procent.

	<u>1960</u>	<u>1967</u>	<u>1973</u>	<u>1975</u>	<u>1976</u> ¹⁾
Korn og bælgssæd	47	55	60	59	61
Industrifrø, frø til udsæd	2	3	4	5	3
Sukkerroer til industri	2	2	2	3	3
Kartofler	3	1	1	1	1
Foderroer og andre rodfrugter til foder	14	9	6	6	6
Græs- og grøntfoder, i alt	<u>32</u>	<u>30</u>	<u>27</u>	<u>26</u>	<u>26</u>
I alt	100	100	100	100	100

1) Foreløbig opgørelse.

Antallet af landbrugsbedrifter faldt i perioden 1960-67 med gennemsnitligt 5.300 årligt. Efter 1967 fortsatte nedgangen med uformindsket styrke - ca. 6.000 pr. år - indtil 1971, hvor antallet var faldet til 136.000. I de to følgende år - 1972 og 1973 - var nedgangen svagere - henholdsvis 1.600 og 1.000 bedrifter. I 1974 og 1975 var nedgangen 3.100 og 2.700 bedrifter og antallet af landbrugsbedrifter var i 1975 faldet til 127.000.

Nedgangen i antallet af landbrugsbedrifter har været stærkest for ejendommene under 10 ha.

Tabel 12. Fordeling af landbrugsbedrifter på størrelsesgrupper.

	0,5 - 9,9 ha	10,0 - 29,9 ha	30,0 ha og over	I alt	Gennemsnit- areal, ha
1967	56.531	76.607	26.161	159.299	18,8
1975	38.462	59.362	29.330	127.154	22,9
1975 (Index) ¹⁾	68	77	112	80	122

1) 1967 = 100

For ejendomme under 5 ha har antallet dog været forholdsvis konstant siden 1970. Dette kan først og fremmest forklares ved, at især denne ejendomsstørrelse er efterspurgt af andre købergrupper end landmænd, hovedsagelig til bolig og rekreative formål. Hertil kommer, at adgangen til at erhverve ejendomme over 5 ha skærpedes ved ændringer i landbrugsloven i 1973.

Reduktionen af antallet af landbrugsbedrifter har ført til, at det gennemsnitlige arealtilliggende pr. bedrift er steget fra 18,8 ha i 1967 til 22,9 ha i 1975. Gennemsnitsarealet var i 1960 15,8 ha. Nedgangen i antallet af landbrugsbedrifter har i den pågældende periode været stærkere på Øerne end i Jylland.

I de andre EF-medlemslande har der fundet en tilsvarende nedgang sted i antallet af landbrugsejendomme som her i landet. Italien er dog en undtagelse. Den gennemsnitlige bedriftsstørrelse her i landet hører fortsat til de højeste i Europa. I Frankrig er det gennemsnitlige areal pr. bedrift

af samme størrelse som i Danmark, medens det i Storbritannien er omkring tre gange så stort.

I Holland, som Danmark ofte sammenlignes med, er det gennemsnitlige jordtilliggende ca. 17 ha. Antallet af landbrugsbedrifter er i de senere år reduceret i mindst samme takt som her i landet. Der var i 1975 ca. 110.000 landbrug i såvel Holland som Danmark, hvor brugeren havde landbrug som hovederhverv.

De senere års mindre tilgang i antallet af unge, nyetablerede landmænd her i landet samt de ældre landmænds tøven med at sælge deres ejendom har ført til, at gennemsnitsalderen for de selvstændige landmænd er steget fra 50 til 52 år fra 1967 til 1975. Stigningen har alene fundet sted på ejendomme under 30 ha, og især i gruppen 5-10 ha. Når gennemsnitsalderen ikke er steget på ejendomme over 30 ha, hænger det sammen med, at det er på disse ejendomme, nyetableringer fortrinsvis finder sted.

Ligeledes forekommer familiehandler hyppigere i de større ejendomsgrupper, hvilket sandsynligvis har fremskyndet omsætningen af disse.

Ud fra et investerings- og produktionssynspunkt kan det være relevant specielt at se på gruppen af landmænd under 55 år og på ejendomme over 10 ha. Det er blandt disse landmænd, de kommende års potentielle investorer hovedsagelig skal findes. Deres antal lå i 1975 på ca. 55.000. Efter 1967 er der sket en forskydning i husdyrholdets fordeling på aldersgrupper. De yngre aldersgrupper har fået en større del af husdyrholdet, og tilsvarende er de midaldrende og ældre landmænds andel faldet.

Besiddelsesforholdene i dansk landbrug er i modsætning til de fleste andre europæiske lande karakteriseret af, at selvejet er dominerende. Udviklingen i ejendomsstrukturen henimod større enheder har ikke påvirket dette forhold. Som årsager hertil kan anføres lovgivningsmæssige krav ved erhvervelse af en landbrugsbedrift og de i sammenligning med andre lande forholdsvis gode finansieringsmuligheder bl.a. i forbindelse med generationsskiftet. Tradition må også formodes at spille en vis rolle.

Forpagtning af hele ejendomme, d.v.s. gårdforpagtninger, har i mange år været konstant og omfattet ca. 3 pct. af det samlede antal landbrugsbedrifter, med en lidt større andel af det samlede landbrugsareal.

Derimod er antallet af landbrugsbedrifter med tilforpagtet jord øget betydeligt. I 1975 havde i alt 27.909 landbrugsbedrifter tilforpagtet 311.000 ha eller godt 10 pct. af det samlede landbrugsareal. I forhold til 1966 er der sket en tredobling i det tilforpagtede areal. Det er navnlig

efter 1972, at der har fundet en kraftig stigning sted i tilforpagtning af arealer.

Tabel 13. Delforpagtning.

	<u>1966</u>	<u>1972</u>	<u>1975</u>
Antal ejendomme med delforpagtning	14476	20325	27909
Procent af samlet antal ejendomme	8,7	15,2	21,9
Delforpagtet areal, 1000 ha	96	214	311
Andel af samlet landbrugsareal	3,2	7,3	10,7
Tilforpagtet areal pr. ejendom, ha	6,7	10,5	11,1

4.2. Besætningsstruktur

Den betydelige nedgang i antallet af landbrugsbedrifter i perioden 1967-75 har naturligvis påvirket udviklingen i besætningsstrukturen; men med i billedet hører tillige nedgangen i husdyrbestanden, som er omtalt i afsnit 1.

Udviklingen i besætningsstrukturen har i betydelig grad været præget af specialisering i produktionen. Antallet af brug uden husdyr (kvæg og svin) steg således stærkt indtil EF-tilslutningen, medens der siden kun har været en svag stigning. Da antallet af landbrugsbedrifter samtidig har været faldende, har andelen af landbrugsbedrifter uden husdyr været voksende.

Tabel 14. Produktionsspecialisering 1967-1975.

<u>År</u>	<u>Antal ejendomme</u>				<u>I alt</u>
	<u>Uden kvæg og svin</u>	<u>Med kvæg og svin</u>	<u>Med kvæg, og uden svin</u>	<u>Med svin, og uden kvæg</u>	
1967	12.981	124.362	6.678	15.278	159.299
1971	15.074	87.768	7.717	25.029	135.588
1973	20.131	74.862	11.944	26.063	133.000
1974	19.688	69.468	15.593	25.111	129.860
1975	20.729	64.237	17.170	25.018	127.154

Antallet af bedrifter, hvor der kun er kvæg, steg stærkt umiddelbart før og i forbindelse med EF-tilslutningen. Stigningen er fortsat efter EF-tilslutningen. For bedrifter alene med svin var antallet stigende indtil et par år før EF-tilslutningen, hvorefter det har været forholdsvis stabilt.

På en mindre del af bedrifterne med husdyr er husdyrholdet imidlertid så lille, at det produktionsmæssigt ikke har nogen betydning.

Udviklingen har medført en betydelig besætningskoncentration, som bl.a. kommer til udtryk i, at det gennemsnitlige koantal pr. besætning er steget fra 11 stk. i 1967 til 16 stk. i 1975.

Husdyrholdet er meget arbejdskrævende, og ved stigende brugeralder vil der derfor naturligt finde en vis nedtrapning sted i husdyrholdet. Den betydelige nedgang i landbrugets medhjælp har understøttet denne udvikling. Hertil kommer, at de højere kornpriser, der fulgte af EF-medlemskabet, har muliggjort en gennemsnitlig stærkere nedtrapning af husdyrholdet hos de ældre landmænd, idet en acceptabel - omend betydelig lavere indkomst - har kunnet opretholdes ved en mere ekstensiv driftsform.

I tabel 15 er vist en oversigt over ko- og svineholdets fordeling på aldersgrupper i 1967 og 1975. Der har for koholdet været en ret stærk forskydning fra de ældre til de yngre landmænd, medens forskydningen har været væsentlig svagere i svineholdet.

Tabel 15. Ko- og svineholdets fordeling på aldersgrupper. Procent.

	Køer		Svin	
	1967	1975	1967	1975
Aldersgrupper				
- 29 år	5,1	5,5	6,1	4,9
30 - 39 -	20,2	24,2	22,1	23,7
40 - 49 -	27,5	29,6	27,1	28,3
50 - 59 -	27,7	25,3	27,0	25,5
60 - 69 -	16,1	12,7	14,9	14,9
70 år og over	3,4	2,7	2,8	2,7
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0

De senere års udvikling i landbruget har klarere end tidligere aftegnet to grupper af landbrugere. Den ene gruppe, der omfatter den produktionsmæssig kontraktive del af landbruget, kan lidt groft antages at omfatte landmænd over 55 år samt deltidslandmænd, navnlig på mindre bedrifter. Landmænd over 55 år udgør mellem 40 og 45 pct. af samtlige landmænd. Den anden gruppe der kan antages at omfatte heltidslandmænd under 55 år, repræsenterer den ekspansive del af landbruget. Især i de yngre aldersgrupper har der været en betydelig ekspansion i form af besætningsudvidelser.

På grundlag af Det landøkonomiske Driftsbureaus regnskabsmateriale er der i tabel 16 vist en oversigt over udviklingen i besætningsstørrelsen i aldersgrupper i perioden 1973/74 - 1975/76. Materialet tilsigter at omfatte et repræsentativt udsnit af landbrugsbedrifter over 5 ha. Oplysningerne i tabellen refererer til statusopgørelser omkring 1. juli i hvert af de tre anførte år.

Tabel 16. Besætningsstørrelse ved stigende brugeralder. 1973/74-1975/76.

Besætningsstørrelsen er angivet ved stk. og 1973/74 er sat = 100.

Aldersgrupper, år		Malkekøer og ammekøer			Slagtesvin	
		1973/74	1974/75	1975/76	1974/75	1975/76
- 35	Stk.	15,1	16,1	16,1	122,6	100,9
	Index	100,0	106,6	106,6	100,0	82,3
35 - 44	Stk.	13,2	13,8	14,8	79,4	80,7
	Index	100,0	104,5	112,2	100,0	101,6
45 - 54	Stk.	11,2	11,6	11,6	64,4	60,3
	Index	100,0	103,6	103,6	100,0	93,6
55 - 64	Stk.	9,1	9,0	8,5	58,8	49,9
	Index	100,0	98,9	93,4	100,0	84,9
65 -	Stk.	5,7	5,1	4,8	39,3	31,8
	Index	100,0	89,5	84,2	100,0	80,9
I alt	Stk.	10,7	10,9	10,8	69,0	61,6
	Index	100,0	101,0	100,5	100,0	89,2
I alt	Index ⁽²⁾	100,0	105,0	106,5	100,0	93,6

Kilde: Det landøkonomiske Driftsbureau

(2) Kilde: Danmarks Statistik

De yngre grupper af landmænd, d.v.s. grupperne under 45 år, ses at have foretaget en væsentlig udvidelse af deres kvæghold. Til en vis grad gælder dette også for aldersgruppen 45-54 år, men stigningstakten har dog været mere afdæmpet. Hos de ældre landmænd har der derimod været en tydelig nedgang i kvægholdet pr. bruger i den betragtede periode.

For fedesvin er billedet mere uklart. Der har været nedgang i den gennemsnitlige bestand hos landmænd under 35 år og over 55 år, stigning for gruppen 35-44 år og nærmest stagnation for gruppen 45-54 år.

Nedgangen i husdyrholdet hos de ældre landmænd har fundet sted igennem en længere årrække som led i strukturtilpasningen. Det må imidlertid antages at tendensen er blevet forstærket efter Danmarks tilslutning til EF.

Generelt kan det konkluderes, at produktionsnedgangen i den kontraktive del af landbruget efter EF-tilslutningen har svaret til den ganske kraftige produktionsstigning i den ekspansive del af landbruget.

I den analyserede periode har der fundet en geografisk forskydning sted i produktionen af mælk og oksekød, hvilket fremgår af tabel 17. Andelen af kvægbestanden på Øerne øst for Storebælt er gået tilbage, og tilsvarende er den gået frem i Jylland. Derimod er svinebestandens relative fordeling mellem landsdelene forholdsvis konstant i den omtalte periode.

Tabel 17. Landsdelenes andel af kvæg- og svinebestanden. Procent.

<u>Kvægbestanden</u>	<u>Øerne øst for Storebælt</u>	<u>Fyn og Øst- Jylland 1)</u>	<u>Øvrige Jylland</u>	<u>Hele landet</u>
1967	12,8	26,8	60,4	100,0
1973	10,1	26,2	63,7	100,0
1975	9,8	25,4	64,8	100,0
<u>Svinebestanden</u>				
1967	21,2	28,0	50,8	100,0
1973	20,8	27,8	51,4	100,0
1975	20,8	28,1	51,1	100,0
<u>Landbrugsarealet</u>				
1967	22,1	25,6	52,3	100,0
1975	21,4	25,9	52,7	100,0

1) Østjylland omfatter under den gamle amtsinddeling Vejle, Skanderborg, Århus og Randers amter og under den nye inddeling Vejle og Århus amter.

4.3. Arbejdskraft

Landbrugets andel af erhvervsbefolkningen er fortsat faldende. I 1975 var den således ifølge beskæftigelsesundersøgelsen 7,3 pct. mod 8,6 pct. i 1970 og 15,2 pct. i 1960. Tallene angiver det egentlige landbrugs andel af erhvervsbefolkningen, d.v.s. gartneri og skovbrug er ikke indregnet.

De 7,3 pct. svarer til ca. 180.000 personer, der bl.a. inkluderer deltidslændmænd. For at nå frem til et mere præcist udtryk for arbejdsindsatsen i landbruget foretager Danmarks Statistik beregninger over udviklingen i antallet af helårsarbejdere i landbruget.

Tabel 18. Arbejdsindsatsen i landbruget.

	Familiens arbejde i egen bedrift ¹⁾	Medhjælpere	Helårs- arbejdere i alt	Helårsarbejdere efter PP II-be- regningsmetoden
1966/67	145.000	48.563	193.563	198.564
1967/68	146.000	41.996	187.996	184.771
1968/69	141.000	36.742	177.742	172.548
1969/70	143.000	31.307	174.307	161.212
1970/71	142.000	31.117	173.117	154.748
1971/72	136.000	27.425	163.425	147.623
1972/73	135.000	26.365	161.365	143.553
1973/74	116.000	24.810	140.810	142.366
1974/75	108.000	23.600	131.600	137.583

1) For årene 1966/67, 1967/68, 1968/69 og 1969/70 regnes henholdsvis 2.400, 2.325, 2.250 og 2.175 mands arbejdstimer = 1 helårsarbejder. For de efterfølgende år regnes 2.100 mands arbejdstimer = 1 helårsarbejder.

Der knytter sig en vis usikkerhed til Danmarks Statistiks beregninger, bl.a. som følge af en skævhed i det til grund liggende regnskabsmateriale til og med 1972/73. Til sammenligning er derfor i tabel 18 anført en fortsættelse af den i PP II anvendte beregningsmetode for beregning af helårsarbejdere i landbruget.

Begge beregninger viser et fald på omkring en trediedel i landbrugets samlede arbejdskraft i perioden 1966/67 til 1974/75. Beregningsmetoden i PP II må dog antages at give det bedste udtryk for forløbet. Stærkest har nedgangen været i medhjælpernes arbejdsindsats, idet denne er halveret.

Nedgangen i medhjælpernes arbejdsindsats har medført, at brugerens og øvrige familiemedlemmers arbejdsindsats udgør en stadig stigende andel af den samlede arbejdsindsats. I 1974/75 ydede brugeren og hans familie således ca. 82 pct. af den samlede arbejdsindsats mod ca. 75 pct. i 1966/67. Af familiens arbejde i egen bedrift udgør brugerens arbejdsindsats langt hovedparten - ca. 80-85 pct., og den resterende andel udføres næsten udelukkende af brugerens hustru.

Familiens arbejde i egen bedrift påvirkes bl.a. af omfanget af det arbejde, som såvel brugeren som dennes hustru påtager sig uden for bedriften. Den relative hyppighed af landmænd med udearbejde var stigende fra 12 pct. i

1966/67 til 17 pct. i 1972/73 væsentligst som følge af en ekspansiv økonomisk udvikling inden for industri og bygge- og anlægsvirksomhed i disse år sammenlignet med udviklingen i landbruget. Efter EF-tilslutningen kunne der iagttages et fald i deltidsarbejde uden for landbruget, men i 1975/76 er påny konstateret en stigning i udearbejdet.

Landbrugets medhjælp, d.v.s. fast fremmed medhjælp, løse medhjælpere, børn og slægtninge, er halveret i perioden 1966-1975.

I tabel 19 er foruden nedgangen i det samlede antal medhjælpere anført antallet af faste mandlige medhjælpere og disses fordeling på aldersgrupper, idet denne gruppe er af særlig interesse ved en vurdering af tilgangen af unge selvstændige landmænd.

Tabel 19. Antal medhjælpere i landbruget.

<u>I alt</u>		<u>Heraf faste mandlige medhjælpere</u> ¹⁾			
	<u>I alt</u>	<u>14-20 år</u>	<u>21-25 år</u>	<u>26 år og over</u>	
1967	52.115	43.533	15.341	7.820 ²⁾	20.372 ²⁾
1972	31.746	23.764	6.939	3.928	12.897
1973	31.988	22.354	6.774	3.734	11.846
1974	27.199	20.561	6.124	3.415	11.022
1975	26.708	 foreligger ikke			

1) Incl. børn og slægtninge

2) Skønnet

Udover den tilgang af unge landmænd, der kan forventes fra de nuværende medhjælpere i landbruget, vil der også være en tilgang fra en række andre grupper. Det gælder således elever på landbrugsskoler, unge der er under uddannelse i udlandet, på højskoler o.s.v. Ifølge en undersøgelse, gennemført af Dansk Landbounngdom i 1976, har der tillige i de senere år været en stigende tilgang fra andre erhverv, især af personer, der tidligere har været beskæftiget i landbruget.

Det er forbundet med betydelig usikkerhed at skønne over den fremtidige tilgang af unge til landbrugserhvervet. Udviklingen i de almindelige økonomiske konjunkturer og i de økonomiske vilkår for landbrugsuddannelsen vil influere på tilgangen.

5. Landbrugets investeringer

Der findes ikke nogen opgørelse af den samlede kapacitet i landbrugets produktionsbygninger. I det følgende er derfor søgt belyst de ændringer, der har fundet sted i kapitalapparatet i perioden 1966-1975 med hovedvægten lagt på landbrugets produktionsbygninger. Det må antages, at der især på længere sigt er en nær sammenhæng mellem ændringer i kapitalapparatets størrelse og den animalske produktion. Der henvises til arbejdsgruppens rapport.

Målt i faste priser (1955-priser) var landbrugets bruttoinvesteringer i avlsbygninger stærkt faldende fra 1966 og indtil 1970. Fra omkring 1970 vendte denne udvikling, og frem til og med 1974 var investeringerne stigende. Udviklingen i bruttoinvesteringer afspejledes tillige i størrelsen af den animalske produktion.

Sammenlignet med 1960'erne har der således i perioden umiddelbart før og i perioden efter EF-tilslutningen i 1973 fundet en kraftig stigning sted i investeringer i avlsbygninger.

Tabel 20. Landbrugets bruttoinvesteringer i faste priser. Index 1966 = 100.

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975 ^{x)}
Avlsbygninger	100	93	69	62	77	86	101	139	152	141
Maskiner m.v.	100	92	79	85	87	89	111	136	127	94

x) Skøn.

Det skitserede forløb synes i store træk at følge de ændringer i landbrugets indkomstforhold, der har gjort sig gældende igennem perioden, og som er omtalt i et tidligere afsnit.

Ved en vurdering af ændringerne i den totale produktionskapacitet i landbrugets driftsbygninger skal der tages hensyn til normale driftsmæssige afskrivninger som følge af nedslidning og forældelse. Endvidere skal der tages hensyn til de strukturbetingede afskrivninger af produktionskapaciteten, det vil sige den del af driftsbygningerne, der glider ud af produktionen som følge af ændringer i driftsform eller gennem nedlægning og samdrift af landbrugsbedrifter.

Udvalget har søgt at skønne over størrelsen af de strukturbetingede afskrivninger på grundlag af de analyser, der er foretaget af arbejdsgruppen.

Efter udvalgets skøn viser analyserne, at perioden frem til 1970/71 har været præget af negative investeringer i avlsbygningerne, det vil sige, der har været faldende produktionskapacitet. Modsat viser analyserne, at der fra 1971/72 har været tale om positive nettoinvesteringer. Medvirkende hertil

har været, at nedgangen i antallet af landbrugsbedrifter ikke har været så stor i 1970'erne som i sidste halvdel af 1960'erne.

Ved dette skøn over de strukturbetingede afskrivninger er der set bort fra, at produktionskapaciteten på de eksisterende ejendomme i større eller mindre udstrækning kan være forældet eller ikke bliver anvendt til animalsk produktion. Dette forhold kan sættes i forbindelse med den specialisering af landbrugsproduktionen, der siden midten af 1960'erne har fundet og fortsat synes at finde sted, jfr. afsnittet om besætningsstrukturen.

Et relativt højt niveau for bruttoinvesteringer behøver således ikke at medføre en reel forøgelse af produktionsapparatet, idet investeringerne er et nødvendigt led i strukturudviklingen, der bl.a. består i at "samle" husdyrene i færre og større produktionsenheder.

Hovedindtrykket er, at investeringerne siden 1973 næppe har været større end den afskrivning, der er resultatet af nedlæggelser, nedslidning og forældelse.

Den generelle oversigt over udviklingen i kapaciteten i landbrugets avlsbygninger suppleres i det følgende med oplysninger om investeringernes fordeling på brugsstørrelse og aldersgrupper af landmænd.

Den største interesse knytter sig til investeringer i de forskellige aldersgrupper, og for så vidt angår driftsbygninger er dette forhold belyst i tabel 21 for driftsåret 1974/75.

Tabel 21. De gennemsnitlige investeringer i driftsbygninger fordelt på aldersgrupper, kr. pr. ejendom.

	Under 35 år	35 - 44 år	45 - 54 år	55 - 64 år	65 år og derover
<u>1974/75</u>					
Bruttoinvesteringer	25.752	17.120	9.344	4.068	1.573
Afskrivninger	6.667	5.605	4.439	4.051	3.746
<u>Nettoinvesteringer</u>	19.085	11.515	4.905	17	- 2.173

Kilde: Det landøkonomiske Driftsbureau.

Nettoinvesteringer målt i kr. pr. ejendom er faldende med stigende alder. For aldersgruppen 65 år og derover er afskrivningerne større end investeringerne.

Investeringsbilledet i tabel 21 svarer til, det der kan forventes, ud fra en "livsrytmebetragtning". Det skal imidlertid understreges, at de yngre landmænd oftest er i en situation, hvor det kun gennem produktionsudvidelse og modernisering af kapitalapparatet er muligt at skaffe midler til

dækning af kapital og øvrige faste omkostninger samt opnå en acceptabel disponibel indkomst. Nyetablerede landmænds investeringsmuligheder vil imidlertid ofte være begrænset af en lille egenkapital og likviditetsvanskeligheder.

Sammenhængen mellem alder og investeringsadfærd er yderligere belyst i tabel 22, hvor de forskellige aldersgruppers andel af de samlede bruttoinvesteringer i 1974/75 i avlsbygninger er anført.

Tabel 22. Antal brugere og bruttoinvesteringer fordelt på aldersgrupper.

<u>Aldersgrupper</u>	<u>Pct. af antal brugere i 1974</u>	<u>Pct. af samlede bruttoinvesteringer i 1974/75</u>
Under 35 år	9,0	22,0
35 - 44 -	24,5	40,0
45 - 54 -	30,0	26,5
55 - 64 -	26,5	10,0
over 65 år	<u>10,0</u>	<u>1,5</u>
	<u>100,0</u>	<u>100,0</u>

Kilde: Danmarks Statistik og Det landøkonomiske Driftsbureau.

I tabel 23 er der en oversigt over de investeringer, der modtager støtte efter Lov om modernisering af jordbrugsbedrifter. Den viser omfang og fordeling på investeringsarter af planlagte investeringer i de udviklingsplaner, der er godkendt fra lovens ikrafttræden indtil 2. halvår 1976.

Tabel 23. Planlagte investeringer under moderniseringsloven opdelt på investeringsarter¹⁾.

	<u>2. halvår 1973 og 1974</u>		<u>1975</u>		<u>1. halvår 1976</u>	
	<u>Inv. beløb</u>	<u>Pct.</u>	<u>Inv. beløb</u>	<u>Pct.</u>	<u>Inv. beløb</u>	<u>Pct.</u>
	<u>mill.kr.</u>		<u>mill.kr.</u>		<u>mill.kr.</u>	
Bygninger m.v.	964	77,8	801	75,9	464	78,3
Besætninger	153	12,4	122	11,6	67	11,3
Maskiner vedr. mark	84	6,8	105	9,9	51	8,5
Andre investeringer (dræning, byggerier, ter, honorarer m.v.)	38	3,0	27	2,6	11	1,9

¹⁾ Omfatter også mindre ikke-tilskudsberettigede investeringer.

Kilde: Landbrugsministeriet.

Investeringer i bygninger andrager over 75 pct. af de samlede investeringer, herunder diverse installationer vedrørende bygninger. Indkøb af besætninger udgør 12 pct., og kun 7-10 pct. af investeringerne er planlagt anvendt til redskaber og maskiner vedrørende markbruger.

De planlagte investeringer for 1975 og 1. halvår 1976 under moderniseringsloven udgør omkring halvdelen af bruttoinvesteringerne i landbrugets produktionsbygninger.

I finansårene 1973/74 og 1974/75 var den samlede bevillingsramme på i alt 56 mill.kr. I de efterfølgende to finansår var bevillingsrammen årligt på 50 mill.kr.

Fordelingen af de investeringer, der støttes efter moderniseringsloven, adskiller sig fra fordelingen af landbrugets samlede investeringer. Ifølge Danmarks Statistik udgør nyanskaffelser og forbedringer af maskiner en større andel end investeringer i nybygninger og forbedringer, excl. stuehuse.

Denne forskel kan forklares ved de særlige krav, der stilles efter moderniseringsloven. Disse krav lader sig bedst opfylde gennem udvidelse af husdyrproduktionen, det vil sige gennem investeringer i staldbygninger med tilhørende tekniske anlæg. Det er bl.a. en betingelse, at gennemførelsen af udviklingsplanen skal bringe ansøgerens arbejdsindtægt op på et nærmere defineret niveau.

Omkring 60 pct. af de planlagte investeringer under moderniseringsloven bliver foretaget af landmænd under 40 år. Aldersgruppen 40-49 år tegner sig for ca. 25 pct., medens de resterende ca. 15 pct. gennemføres i aldersgrupperne over 50 år.

Tabel 24. Planlagte investeringer under moderniseringsloven opdelt på aldersgrupper.

<u>Alder</u>	<u>2. halvår 1973 og 1974</u>		<u>1975</u>		<u>1. halvår 1976</u>	
	<u>Mill.kr.</u>	<u>Pct.</u>	<u>Mill.kr.</u>	<u>Pct.</u>	<u>Mill.kr.</u>	<u>Pct.</u>
- 29 år	214	17,3	159	15,0	101	17,0
30 - 39 -	552	44,6	434	41,2	236	39,7
40 - 49 -	313	25,2	292	27,7	163	27,5
50 - 59 -	122	9,9	127	12,0	66	11,2
60 år og derover	38	3,0	43	4,1	27	4,6
I alt	1239	100,0	1055	100,0	593	100,0

Kilde: Landbrugsministeriet.

6. Afkastningsevnen efter nyinvesteringer

Opretholdelse af den animalske produktion forudsætter, at der årligt skal investeres for 1 mia.kr. i nye stalde. Dette er en følge af løbende strukturændringer og den stadige nedslidning af produktionsapparatet. En øget animalsk produktion vil kræve yderligere investeringer. For at belyse de senere års afkastningsevne af nyinvesteringer ved større udvidelser i husdyrholdet har arbejdsgruppen foretaget en række modelberegninger. Formålet hermed er at vise, hvordan tænkte investorer sandsynligvis har været stillet år for år i perioden 1971/72 - 1975/76, når de foretog deres investeringsovervejelser.

Beregningerne har som udgangspunkt, at beslutningen om at investere er afhængig af den afkastning, der på kort sigt kan opnås under de aktuelle pris- og effektivitetsforhold. Navnlig yngre landmænd med lille egenkapital er nødsaget til at tillægge de aktuelle indtjeningsmuligheder stor betydning.

Til formålet opstillede arbejdsgruppen fem modelbedrifter som vist i tabel 25. De nærmere forudsætninger m.v. er beskrevet i arbejdsgruppens rapport. Der er i alle modellerne med husdyrproduktion regnet med et effektivitetsniveau, som kun nås af den bedste trediedel af producenterne. Det må antages, at det især er disse producenter, der foretager større investeringer i husdyrholdet. Model V, som illustrerer et deltidslandbrug, hvor der arbejdes 2200 timer årligt uden for bedriften, er opstillet for at skabe et sammenligningsgrundlag til investering i husdyrholdet.

Som resultatmål er i tabel 25 anført det restbeløb, der bliver til aflønning af areal og familiens arbejdsindsats. I samtlige modeller er der regnet med, at familien yder 2500 timer årligt, og der er indsat 30 ha i alle modeller med undtagelse af model II, hvor arealindsatsen er 60 ha. Der stilles således ved denne model et tilsvarende større krav til rest-aflønningen.

Tolkningen af resultaterne må naturligvis ske på baggrund af de stillede forudsætninger. Beregningerne er foretaget med de enkelte års priser og omkostninger, og der er indregnet kapitalomkostninger for staldbygninger, maskiner og besætning svarende til, at disse produktionsfaktorer nyanskaffes i hvert af årene. For en given landbrugsejendom er sådanne årlige investeringer naturligvis urealistiske. Dels nyanskaffes produktionsapparatet ikke hvert år, dels er der ved nye investeringer et bestående anlæg at bygge på.

Tabel 25. Afkastningsevnen ved nyinvesteringer i perioden 1971/72 - 1975/76. Modelbedrifter.

Driftsform	I		II		III		IV		V	
	40 årskøer med opdræt	30 ha	80 årskøer med opdræt	60 ha	70 årssøer, 1200 slagte- svin prod.	30 ha	ca. 400.000 slagtekyllin ger prod.	30 ha	300 + 2200 ved udearbejde	
Areal		3300		5100		3100		ca. 3200		
Arbejdsbehov timer/år		3300		5100		3100		ca. 3200		
Kapitalbehov til in- vesteringer i stalde og lagre, maskiner, besætning. Årets priser 1.000 kr.	1971/72	546	1054	861	1113	77,0				
	1972/73	657	1278	1006	1316	96,2				
	1973/74	713	1381	1153	1516	117,0				
	1974/75	786	1529	1262	1714	121,7				
	1975/76	886	1723	1449	1911	134,9				
Rest til aflønning af areal og familiens arbejdsindsats. 1.000 kr.	1971/72	26,6	50,2	50,9	54,9	49,7				
	1972/73	26,5	49,1	67,0	45,3	65,4				
	1973/74	9,7	20,8	62,9	- 64,0	78,7				
	1974/75	4,0	- 2,0	15,2	-216,4	76,8				
	1975/76	14,1	8,3	92,3	- 90,6	86,6				

Tallene skal heller ikke illustrere situationen for en bestemt ejendom, men udviklingen i de økonomiske forhold, som kan være afgørende for, om de potentielle investorer beslutter sig for at føre investeringsplanerne ud i livet eller ej. Til dette formål er modellerne anvendelige, idet der nødvendigvis må startes på samme grundlag i alle år for at få en retfærdig belysning af tendensen i afkastningsevnen.

Oversigten viser, at for kvægbedrifterne reduceres rest til aflønning af areal og familiens arbejdsindsats fra 1971/72 til 1974/75. Derefter er der en mindre stigning. Specielt for model II medfører det højere renteniveau i 1974/75 et dårligt økonomisk resultat. Ved fjerkræbedriften findes en lignende udvikling, men udsvingene er langt større. For svinebedriftens vedkommende er udviklingen nogenlunde konstant, bortset fra 1974/75.

Udviklingen for husdyrbedrifterne må vurderes i forhold til model V med korndyrkning, suppleret med arbejde uden for bedriften. Denne driftsform kan for nogle være et alternativ til store investeringer i husdyrholdet, og model V viser den almindelige udvikling i lønninger og leveomkostninger. I restbeløbet indgår 2200 timer til tariffæløn for løs medhjælp på egen kost og logi.

Der er en klar stigningstendens ved model V. Tallene for modellerne I, II, III og IV viser ikke en tilsvarende udvikling.

Ændrer man forudsætninger for model V således, at der ikke arbejdes uden for bedriften fås følgende restbeløb i 1000 kr.:

<u>1971/72</u>	<u>1972/73</u>	<u>1973/74</u>	<u>1974/75</u>	<u>1975/76</u>
16,7	28,0	34,7	26,2	27,4

En sammenligning med de øvrige bedrifter viser, at den øjeblikkelige afkastning ved den meget arbejdsintensive driftsform i model V i de senere år har været bedre end ved at satse på større investeringer, navnlig i kvæg- og fjerkræhold.

1970'erne har været præget af ekstraordinære prisstigninger på både produkter og produktionsmidler som følge af et næsten tidsræssigt sammenfald af indtræden i EF og energikrisen. Disse forhold har betydning for landmænd, der for få år siden har foretaget større investeringer. Dette er illustreret i tabel 26. I tabellen er anført, hvilke beløb der er blevet til rest til aflønning af areal og familiens arbejdsindsats i 1973/74, 1974/75 og 1975/76 for de landmænd, der investerede i 1973/74. For slagtekyllingeproduktionen har der gjort sig ganske særlige forhold gældende, som

ikke skal omtales her. Restbeløbet i model III i 1975/76 er påvirket af det før omtalte ekstraordinære høje prisniveau for svineprodukter.

Tabel 26. Rest til aflønning af areal og familiens arbejdsindsats efter investering i 1973/74. 1000 kr.

Model	1973/74	1974/75	1975/76
I. 40 køer	9,7	26,5	36,9
II. 80 køer	20,8	43,7	54,3
III. 70 årssøer - 1200 slagtesvin	62,9	67,7	148,0
IV. Ca. 400.000 kyll.	- 64,0	- 150,0	- 25,7
V. Korn - udearbejde	78,7	79,5	89,4

Den i tabel 26 viste udvikling forudsætter, at landmanden ikke har indkøringsproblemer efter investeringerne. Er dette tilfældet - og det forekommer ofte i praksis - kan der gå flere år, inden produktionsomfang og effektivitet når op på det planlagte niveau.

Hvilke forventninger, der råder hos yngre landmænd i dag, er det vanskeligt at sige noget præcist om. Det må forventes, at de yngre landmænd er opmærksomme på, hvorledes de landmænd, der investerede for blot få år siden, har haft mulighed for at opnå væsentlige forbedringer i deres indtjening, men samtidig må det dog tages i betragtning, at der nu overalt i Vesteuropa føres en målbevidst inflationsbekæmpende politik, medens der i Danmark fortsat må regnes med et relativt højt renteniveau set i international sammenhæng.

For ældre landmænd, hos hvem forventningerne til fremtidige prisstigninger ikke kan tillægges samme vægt i vurderingen som hos de yngre landmænd, har der ikke i den forløbne periode været nogen økonomisk tilskyndelse til at gennemføre investeringer i husdyrhold.

Kornprisens betydning for den animalske produktion har været diskuteret i udvalget. Det er klart, at en nedgang i prisen vil øge husdyrholdets konkurrenceevne. Det gælder specielt for svine- og fjerkræhold. Dette fremgår af efterfølgende tabel 27, hvor der er taget udgangspunkt i resultaterne for 1975/76 i tabel 25.

Tabel 27. Rest til aflønning af areal og familiens arbejdsindsats. 1000 kr.

Model	I	II	III	IV	V
Kornpris kr./hkg					
105	15,4	4,7	72,3	- 158,9	99,7
95	14,1	8,3	92,3	- 90,6	86,8
85	12,7	11,9	112,3	- 22,3	73,9

Forskellen i udviklingen i tallene for model I og II skyldes, at model I er "nettokornsælger" og II er "nettokornkøber".

I tabel 28 er vist den betydelige indflydelse renteniveauets højde har på de forskellige investeringsmodellers afkast. I tabellen er afkastet beregnet for investeringer i 1975/76 i model I.-V. I model I og II er der medregnet tilskud efter moderniseringsloven. Der ydes ikke tilskud til investeringer i svineproduktionen, når den samlede investering er over ca. 420.000 kr. Tilskud ydes ikke til investering i fjerkræproduktion.

Tabel 28. Rest til aflønning af areal og familiens arbejdsindsats.
1000 kr. Investering 1975/76.

<u>Model</u>	<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>	<u>V</u>
<u>Rente</u>					
14,7 pct. p.a.	14,1	8,3	92,3	- 90,6	86,8
12,0 - p.a.	34,0	48,1	127,1	- 45,8	88,8
10,0 - p.a.	48,2	76,5	152,1	- 14,0	90,1
8,0 - p.a.	61,8	103,8	176,6	- 16,6	91,4

Et fald i renteniveauet medfører en væsentlig forbedring i bedriftens aflønning i investeringsmodellerne I-IV. For model V er resultatet naturligvis næsten uændret. Ved et renteniveau på 8-10 pct., der svarer til hollandske og vesttyske landmænds investeringsvilkår, ville både model II og III være umiddelbart konkurrencedygtig med den husdyrløse model V, hvor der er forudsat heltidsarbejde uden for bedriften.

7. Økonomien omkring produktionstilpasninger ved stigende alder og ejerskifte i 1975/76

I det foregående afsnit er der ikke taget stilling til, om beregningerne gælder for en yngre, en midaldrende eller en ældre landmand, og om den nødvendige finansiering af investeringer skal gennemføres enten ved hjælp af fremmed kapital, egenkapital eller som en kombination heraf.

Landmandens alder, hans egenkapital, finansieringsmulighed samt prisforhold må imidlertid antages at have indflydelse på, hvilken driftsform han foretrækker. Til belysning heraf er der gennemført beregninger vedrørende en midaldrende/ældre landmand med lav gældsbelastning, og vedrørende en nyetableret landmand med stor gældsbelastning, men med større arbejdsevne og en længere planlægningsperiode foran sig.

Der er ved opstillingen af de forskellige driftsformer taget udgangspunkt i en konkret ejendom, som ligger i et typisk landbrugsområde. Jordtilliggenheden er 28 ha, hvoraf de 23 ha er god sandmuldet jord. De 28 ha er lidt over den gennemsnitlige arealstørrelse i 1975. Det er anset for rigtigst at vælge en bedrift med et areal lidt over gennemsnittet, idet det er et typisk etableringsgrundlag for en ung landmand.

Udgangssituationen for de gennemførte beregninger er den nuværende driftsform på en konkret ejendom, som er vist i model I i tabel 29. Med den nuværende mælke- og slagtesvinproduktion, gældsbelastning og med en arbejdsindsats på 2900 timer blev der i 1975/76 74.000 kr. til privatforbrug og opsparing.

Gennem driftsomlægninger, som vist i model II til IV, er arbejdsbehovet på ejendommen nedtrappet, og i model V er driftsformen ved udstrakt leje af maskinstation indrettet således, at brugeren ikke behøver at præstere en arbejdsindsats.

Driftsformerne i II-V er således relevante, efterhånden som arbejdsevnen aftager. Model II og III viser, at de ældre i 60 års alderen ved omlægning fra malkekvæg til øget svine- eller kødproduktion kan halvere deres arbejdsindsats og endda bevare en indkomst på 60-70.000 kr. (Disse tal refererer dog til et år med gode priser på svineprodukter).

Model IV viser, at resultatet til forbrug og opsparing ved ren kornproduktion er 32.000 kr. og i V 18.000 kr. Da der ofte vil være mulighed for at supplere med folkepension, vil indkomsten være acceptabel, idet udgiften til husleje er afholdt.

I arbejdsgruppens rapport, Bilag I, er der givet en nærmere beskrivelse af driftsformer, forudsætninger osv. Det skal dog anføres, at der i beregningerne er forudsat et renteniveau på 16 pct. for nye obligationslån og 13 pct. for pengeinstitutlån.

Når landmanden når pensionsalderen er et alternativ til situationerne i V og delvis i IV at sælge ejendommen og købe et parcelhus. Gennemførte beregninger viser imidlertid, at det ud fra et likviditetsmæssigt synspunkt ikke er attraktivt at udskifte den midaldrende landbrugsejendom med et parcelhus. Der er således ikke megen forskel mellem at drive gården med maskinstation som det ene alternativ og flytte til et parcelhus som det andet. Restbeløb til forbrug og opsparing bliver i sidste tilfælde, hvor der er taget hensyn til renteindtægter af obligationer fra ejendommen m.v., 18.000 kr.

Model VI og VII angiver restbeløbet til forbrug og opsparing, hvis den midaldrende eller ældre landmand investerer og udvider produktionen. I VI er der taget hensyn til aflønning af medhjælp. Sammenlignes med restbeløbet i I, II eller III vil der ikke på kort sigt være særlige incitamentter til en udvidelse af den animalske produktion og dermed investeringer i avlsbygninger. Som regel vil der ikke være vanskeligheder med at få finansieret en produktionsudvidelse, da bedriftens gældsbelastning oftest giver gode muligheder herfor, selvom der er store kurstab ved optagelse af lån.

De syv situationer, som er vist for den midaldrende eller ældre landmand, er præget af, at der i udgangssituationen er lav gældsbelastning og tilsvarende lave ydelser på lån. For den nyetablerede og yngre landmand er forholdene som hovedregel helt anderledes, nemlig stor gæld og store ydelser. Der er i modellerne VIII, IX og X opstillet tre situationer, som en yngre landmand har som grundlag for valg af produktionsomfang og investeringer beregnet ud fra overtagelse af ejendommen i model I.

I VIII er der regnet med en mindre udvidelse af kvægholdet i forhold til I. Restbeløbet til forbrug og opsparing bliver 16.000 kr. Det er imidlertid utilstrækkeligt til at dække en ung landmandsfamilies privatforbrug, selvom udgift til "husleje" er afholdt, men det er en typisk illustration af unge, nyetablerede landmænds privatøkonomiske forhold. Sammenholdes restbeløbet med de præsterede afdrag på 21.000 kr. er konklusionen, at likviditeten kan holdes i orden, hvis afdragene år for år i en kortere årrække kan genbelånes. Dette er ofte tilfældet i praksis.

I adskillige tilfælde tjener hustruen en normal lønindtægt uden for bedriften, og den unge landmand udfører alene de 3300 timers arbejde. Gennem en stor arbejdsindsats i bedriften og støttet af supplerende hustruindtægt er

der i de senere år på mange ejendomme skabt en acceptabel balance i unge landmænds økonomi.

Model IX illustrerer situationen, hvor der er foretaget en betydelig udvidelse af kvægholdet. Restbeløbet på 22.000 kr. viser, at en nyetableret landmand i de første år ikke får øget det økonomiske resultat ret meget ved at investere 0,5 mill. kr. og påtage sig en arbejdsbyrde på 4100 timer årligt. Et årligt rentetilskud i henhold til moderniseringsloven på 28.000 kr. er medregnet.

Situationen i X illustrerer forholdene ved en betydelig udvidelse af svineproduktionen. Restbeløbet på 81.000 kr. forudsætter et dækningsbidrag på 2.650 kr. pr. årsso og 100 kr. pr. slagtesvin, hvilket svarer til de økonomiske forhold i 1975/76, hvor økonomien i svineholdet imidlertid var særdeles god. Ved et mere normalt dækningsbidrag på 2.000 kr. pr. årsso og 80 kr. pr. slagtesvin, reduceres restbeløbet til 37.000 kr.

I praksis er det ualmindeligt, at unge landmænd kan realisere ønsker om at gennemføre investeringer i et omfang som i model IX og X i direkte tilslutning til ejendomsovertagelsen. Almindeligvis må der gå et par år eller mere, så der ikke mindst via konjunkturstigninger for ejendommene opbygges en belåningsreserve, der muliggøre finansieringen af nyinvesteringer. Eksempelvis har landmænd, der etablerede sig i 1972 og 1973 og som ved etableringen foretog fuld belåning, nu mulighed for at få investeringer som de i model IX og X omtalte finansieret.

I de senere år er ca. 47 pct. af landbrugsejendommene over 10 ha solgt i familiehandler. Salgspriserne i familiehandler er gennemsnitligt 20 pct. under priserne i fri handel. Gennemregnes modellerne VIII, IX og X under disse forudsætninger, bliver restbeløbet til forbrug og opsparing øget betydeligt. Dette er vist i tabel 29. De lømpeligere overtagelsesbetingelser gør, at en ung landmand, som har købt ejendom i familiehandel alt andet lige, hurtigere vil kunne få finansieret investeringer, som beskrevet i model IX og X end den landmand, der har købt i fri handel.

8. Struktur- og produktionsforhold i EF's landbrug

8.1. Generel oversigt.

Formålet med dette afsnit er at give en kort oversigt over de væsentligste træk i udviklingen i EF-medlemslandenes landbrug i perioden 1967-1975. En mere detaljeret gennemgang findes i Bilag I.

Det samlede landbrugsareal i EF er 93 mill. ha. Frankrig er det største landbrugsland i EF med godt en trediedel af det samlede landbrugsareal, jfr. tabel 30. Tallene dækker for visse lande over betydelige græsarealer.

Tabel 30. Landbrugsarealets fordeling på EF-lande. ¹⁾ 1974.

	1000 ha
Tyskland	13.400
Frankrig	32.400
Italien	17.400
Holland	2.100
Belgien/Luxembourg	1.700
Storbritannien	18.600
Irland ²⁾	4.900
Danmark	2.900
Ialt	93.400

1) Arealet på ejendomme under 1,0 ha er incl.

2) 1973

Antallet af landbrugsbedrifter i samtlige medlemslande er siden 1967 faldet med ca. 1,1 mill., svarende til næsten en femtedel af det samlede antal landbrugsbedrifter i 1967, som var 6,5 mill. I 1974 var antallet 5,3 mill. Nedgangen er, som her i landet, fortrinsvis sket inden for de mindre bedrifter. Svagest har nedgangen været i Italien.

Besiddelsesforholdene er ret forskellige i de enkelte medlemslande. Selvejet er mest udbredt i Danmark, Irland og Italien og mindst i Holland og Belgien, hvor det kun omfatter omkring 50 pct. af brugene.

I EF som helhed har der været en stigning i husdyrbestanden siden 1967. Kvægbestanden er gået frem med 5-7 pct. og svinebestanden med omkring det dobbelte.

Udviklingen har imidlertid været meget forskellig i de enkelte medlemslande. Mest markant er stigningen i husdyrholdet i Holland. Kvægholdet er her øget med godt en femtedel siden 1967 og svineholdet med ca. to femtedele.

I Irland, Storbritannien og Frankrig er kvægholdet øget med 10-15 pct. fra 1967 til 1975. I Italien har der været en tilsvarende nedgang, men til gengæld er svineholdet dér steget med godt en trediedel. I Frankrig er svine-

bestanden øget med godt en halv snes procent, medens der i Tyskland kun har fundet stigninger sted på 4-6 pct. i såvel svinebestanden som kvægbestanden. I Danmark har der, som tidligere anført, været en nedgang i såvel svine- som kvægbestanden.

Den stigende husdyrbestand i EF som helhed har naturligvis givet sig udslag i en tilsvarende vækst i den animalske produktion. Selvom der samtidig har været en opgang i forbruget, har der været stigende selvforsyning med animalske fødevarer i EF i den omhandlede periode.

Det statistiske materiale - navnlig for så vidt angår periodens begyndelse - er dog behæftet med betydelig usikkerhed.

I 1975 var selvforsyningsgraden for oksekød 101, svinekød 99, fjerkrækød 101, smør 100, ost 104 og æg 100. Selvforsyningsgraden for korn var 95 i 1974/75.

8.2 Udviklingen i Hollands landbrug

Arbejdsgruppen vedrørende primærbedrifter har gennemført en speciel undersøgelse af udviklingen i landbruget i Holland, og der er i undersøgelsen søgt draget visse sammenligninger til udviklingen her i landet. Undersøgelsen indgår som et bilag til rapporten fra arbejdsgruppen. I det følgende gives en kort oversigt over undersøgelsens hovedresultater.

Landbrugsarealet er 2 mill. ha i Holland mod 2,9 mill. ha i Danmark. Antallet af bedrifter, hvor brugeren har landbrug som hovederhverv, ligger i begge lande på 100.-110.000. Omkring 45 pct. af landbrugsarealet i Holland drives af forpagtere, hvis forpagtningsafgifter kun tilpasses langsomt under stigende prisniveau, bl.a. fordi staten ejer en betydelig del af de forpagtede arealer. Forpagterne ejer selv over 60 pct. af driftsbygningerne på de forpagtede ejendomme.

Arbejdsstyrken i Hollands landbrug ligger omkring 180.-190.000 helårsarbejdere med godt 130.000 her i landet. Antallet af medhjælpere i Holland er dobbelt så stort som her i landet, og hovedparten er medarbejdende sønner, som stiler imod at overtage bedriften. Næsten 90 pct. af samtlige ejendoms- og forpagtningsoverdragelser i Holland sker da også inden for familien.

Den betydelige stigning i husdyrholdet i Holland er omtalt ovenfor. Den animalske produktion steg i Holland med 4-5 pct. årlig i perioden 1962/63 -1971/72, mens produktionen i Danmark var uændret. I de sidste fire år har stigningen i Holland været 3-3,5 pct. pr. år mod knapt 0,5 pct. i Danmark.

Den stærke vækst i den hollandske landbrugsproduktion siden begyndel-

sen af 1960'erne må ses på baggrund af, at deltagelsen i EF's markedsordninger fra starten skabte gode muligheder for det effektive hollandske landbrug. Den kraftige stigning i indtjening og læmpeligere beskatning, der bl.a. følger af, at det hollandske skattesystem i almindelighed begunstiger mindre selvstændige næringsdrivende med lille forbrug af fremmed arbejdskraft, har resulteret i en betydelig vækst i opsparing og dermed en høj selvfinansieringsgrad ved de meget store investeringer, som har været en forudsætning for væksten i produktionen. Denne udvikling afviger væsentligt fra udviklingen her i landet. Det lavere renteniveau i Holland har gjort fremmed finansiering billigere i Holland end her i landet, og renteforskellen er blevet større i løbet af perioden. I de seneste år har bruttoinvesteringer pr. bedrift eksklusiv jordkøb ligget ca. 70 pct. højere i Holland end i Danmark.

Målt i bruttofaktorindkomst er hollandske bedrifter, hvor landbruget er hovederhverv, mindst 50 pct. større end tilsvarende danske bedrifter. Dette skyldes, at der i hollandsk landbrug er en større samlet arbejds- og kapitalindsats pr. bedrift som følge af de gunstige vækstmuligheder gennem de sidste 10-12 år. Dette større reelle produktionsgrundlag pr. bedrift giver sig bl.a. udtryk ved, at familiens samlede indtægt pr. bedrift i de sidste tre regnskabsår har ligget ca. 30.000 kr. over niveauet i Danmark. Det lavere renteniveau og den større egenkapital i Hollands landbrug har medvirket til denne forskel.

Ses på gældsbelastningen i danske og hollandske landbrug udgør gælden i danske landbrug ca. 33 pct. af brugerens aktiver mod 20 pct. i Holland, hvor gældsprocenten er ens for selvejer og forpagter.

Flere årsager er trukket frem til forklaring af forskellene i udviklingen i hollandsk og dansk landbrug.

Mere generelt skal fremhæves det hollandske landbrugs tidligere muligheder for at udnytte de bedre afsætningsforhold i EF. Det resulterede i en betydelig indtægtsforbedring, gode opsparingsmuligheder, stigende investeringer og en kraftig ekspansion på de enkelte bedrifter.

Denne udvikling satte ind på et så tidligt tidspunkt i det hollandske landbrugs strukturudvikling, at der blev mulighed for en afbalanceret udvikling, med ligelig vægt på markmekanisering og udbygning og modernisering af husdyrholdets produktionsanlæg i større enheder. Udviklingen gav endvidere grundlag for at fastholde medhjælpere og efterfølgere på et relativt stort antal bedrifter.

I kontrast hertil står dansk landbrugs vanskelige vilkår i perioden,

hvor Danmark ikke var medlem af EF. Afsætnings- og indtjeningsvilkårene satte snævre grænser for udbygning og modernisering af produktionsapparatet for den animalske produktion. Afvandringen af medhjælpere lå fortsat på et højt niveau, hvilket resulterede i, at antallet af yngre medhjælpere og efterfølgere i dansk landbrug er relativt lavt, og der er opstået en voksende skævhed i arbejdsstyrkens aldersfordeling.

Siden 1973 har dansk og hollandsk landbrug haft nogenlunde lige afsætningsvilkår. Når væksten i husdyrproduktionen har været væsentlig kraftigere i Holland end i Danmark, skal årsagerne hertil søges i bl.a. produktionsapparatets størrelse og tilstand ved dansk tilslutning til EF, de større investeringer i Holland, renteniveaueets højde, gælds- og beskatningsforhold samt arbejdsstyrkens sammensætning.

9. Sammenfatning af årsager til den stagnerende animalske produktion

Udvalget fik i henhold til sit kommissorium til opgave at foretage en analyse af dansk landbrugs produktions- og afsætningsmønstre, herunder forudsætninger for og konsekvenser af en ekspansion af den animalske produktion. I det følgende er der foretaget en gennemgang af de årsager, som udvalget på grundlag af de gennemførte analyser finder primært kan forklare de seneste 3-4 års stagnerende animalske produktion. I fortsættelse heraf er der i afsnit 10 opstillet forudsætninger for og forslag til at øge den animalske produktion.

9.1. Landbrugets forhold forud for EF-tilslutningen

Landbrugspolitikken i Danmark var op igennem 1960'erne og frem til Danmarks tilslutning til EF karakteriseret af bestræbelserne for at fastholde produktionen gennem et intakt produktionsapparat, forbedre effektiviteten i landbruget samt undgå de alvorligste indkomstmæssige virkninger af afsætningsvanskelighederne som følge af markedsopdelingen i Europa.

Gennem de landbrugsordninger, der blev etableret fra omkring 1960, lykkedes det at afbøde de alvorligste indkomstmæssige virkninger. Princippet i landbrugsordningerne var, at landbruget skulle have dækning for produktionsomkostningerne ved den del af produktionen, der blev afsat på hjemmemarkedet. Grundlaget for omkostningsberegningen var en effektiv produktion.

Landbrugsordningernes andet hovedformål var i videst muligt omfang at opretholde produktionen gennem et intakt produktionsapparat, først og fremmest driftsbygningerne. Dette mål skal ses på baggrund af, at det op igennem 1960'erne var den dominerende politiske opfattelse, at man ville nå frem til en

markedspolitisk løsning, hvor såvel Storbritannien som Danmark blev medlem af EF.

Investeringerne i landbruget lå imidlertid på et relativt lavt niveau i sidste halvdel af 1960'erne og tildels i de første par år af 1970'erne. Samtidig faldt produktionen med 3-4 pct.

Målet, at fastholde produktionen gennem opretholdelse af produktionskapaciteten i landbruget med henblik på Danmarks indtræden i EF, må derfor siges kun delvis at være nået.

Kravene til en højere effektivitet i landbrugsproduktionen blev bl.a. imødekommet gennem en liberalisering af strukturlovgivningen i sidste halvdel af 1960'erne. Herved blev der mulighed for oprettelse af større brug gennem sammenlægning af ejendomme. Den gennemførte liberalisering af landbrugslovgivningen må anses for at have været tilstrækkelig til at sikre strukturtilpasningen for så vidt angår arealstørrelsen i de pågældende år.

Generelt kan forholdene i dansk landbrug umiddelbart forud for EF-tilslutningen karakteriseres ved, at indkomstudviklingen i de foregående år havde været vigende set i forhold til andre befolkningsgrupper, hvilket førte til en forringelse af erhvervets konsolidering. Landbrugets medhjælp var faldet til ca. 26.000 helårsarbejdere i 1972/73 mod knap 49.000 i 1966/67. Hertil kom, at landbrugets produktionsapparat var mere eller mindre nedslidt.

Disse forhold må antages at have været medvirkende til, at de forventninger til en øget produktion, der var stillet i forbindelse med EF-tilslutningen, ikke blev indfriet.

9.2 Udviklingen efter EF-tilslutningen

Den umiddelbare virkning af EF-tilslutningen var en forbedring af landbrugets indkomstforhold opnået gennem højere produktpriser og bedre afsætningsforhold. Dette var også baggrunden for, at der umiddelbart efter EF-tilslutningen blev stillet forventninger til en stigning i landbrugsproduktionen.

Gennem de knap fire års medlemskab har husdyrproduktionen imidlertid været stagnerende. De undersøgelser, som er blevet gennemført, dels af udvalget selv, dels af de nedsatte arbejdsgrupper, viser, at der er flere årsager til denne udvikling i landbruget, som klarere end tidligere har aftegnet to grupper landbrugere. Den ene gruppe, der omfatter den produktionsmæssigt set kontraktive del af landbruget, kan lidt groft antages at omfatte landmænd over 55 år og deltidslandmænd, især på mindre bedrifter. Den første

gruppe udgør godt halvdelen af samtlige landmænd. Den anden gruppe, der kan antages at omfatte landmænd under 55 år uden deltidsbeskæftigelse, repræsenterer den ekspansive del af landbrugssektoren, hvor der især i de yngre aldersgrupper har været en betydelig ekspansion i form af besætningsudvidelser.

Nedgangen i husdyrholdet i gruppen ældre landmænd har fundet sted igennem en længere årrække som led i en strukturtilpasning. Det må imidlertid antages, at tendensen er blevet forstærket efter Danmarks tilslutning til EF. Produktionsnedgangen i den kontraktive del af landbruget efter EF-tilslutningen har svaret til produktionsstigningen i den ekspansive del. I det følgende omtales de væsentligste årsager til den stedfundne udvikling.

De højere priser på salgsafgrøder (især korn og raps) efter EF-tilslutningen åbnede mulighed for, at navnlig midaldrende og ældre landmænd med en forholdsvis lille gæld i stærkere omfang end hidtil har kunnet blive længere på deres bedrifter og gå over til mere ekstensive driftsformer (nedtrappe husdyrholdet) og fortsat opretholde en acceptabel omend lavere indkomst.

Det er udvalgets opfattelse, at de højere kornpriser har medvirket til den forstærkede nedtrapping af husdyrholdet hos de midaldrende og ældre landmænd.

Det mindre husdyrhold stiller tilsvarende mindre krav til arbejdsindsats. De ældre landmænd har bedre kunnet overkomme at passe deres bedrift, hvilket kan have fået dem til at udsætte salget af deres ejendom. Herved har de medvirket til at forsinke generationsskiftet i landbruget.

De senere års stærke prisstigninger på fast ejendom må ligeledes antages at have tilskyndet landmændene til at udskyde salget af deres ejendom. Hertil kommer, at der ifølge undersøgelser ikke likviditetsmæssigt set har været nogen egentlig forskel mellem at drive gården med maskinstation eller købe et parcelhus og leve af rente- og pensionsindtagten. Medmindre der er en efterfølger til ejendommen, er der således ikke forhold, der taler for, at de ældre landmænd skulle afhænde deres ejendom.

Problemerne omkring den særlige indkomstskat må ligeledes antages at have medvirket til at forsinke generationsskiftet. Et forhold der er nærmere omtalt i kapitel IV.

De forbedrede indkomstforhold efter EF-tilslutningen medførte sammen med forventningerne til de fremtidige produktions- og afsætningsforhold betydelige stigninger i investeringer i landbrugets driftsbygninger, dog med en mindre afdampning i 1975. De forbedrede indkomstforhold har dog ikke i nævne-

værdig grad medvirket til at finansiere investeringerne, idet stigninger i skatter, leveomkostninger og forbrug har medført, at opsparings- og selvfinansieringsevnen fortsat har været lav.

Bygningsinvesteringer i årene efter EF-tilslutningen har ligget på ca. 1 mia. kr. årligt, hvilket stort set har svaret til behovet for at opretholde den nuværende kvæg- og svinebestand. En forøgelse af husdyrbestanden med omkring 3 pct. årligt vil efter udvalgets beregninger og forudsat uændret kapacitetsudnyttelse i de bestående anlæg kræve, at der investeres yderligere for ca. 1 mia. kr. årligt i 1976-priser.

Landmændene under 55 år og på bedrifter over 10 ha kan betragtes som de potentielle investorer. Deres antal lå i 1975 på godt 55.000. Der vil imidlertid også være en del landmænd over 55 år, som kan henregnes til gruppen af potentielle investorer, navnlig såfremt der findes en efterfølger til at overtage deres ejendom.

Undersøgelser har vist, at antallet af større investeringer i stalde m.v. i de senere år har været godt 3.000 pr. år. Blandt de forudsætninger, der blev opstillet i PP II for at nå en årlig produktionsstigning på ca. 3 pct., var, at antallet af nyopførte større staldbygninger skulle ligge på mellem 4 og 5.000 pr. år.

PP II's målsætning om en årlig produktionsstigning på 3 pct. havde som væsentligste forudsætning, at den økonomiske udvikling her i landet kunne føre frem til ligevægt på betalingsbalancen i løbet af få år.

Der blev specifikt for landbruget, udover ovennævnte forudsætning om investeringer, også forudsat en større tilgang af unge landmænd end den, der har fundet sted i de seneste år. Derimod ses der ikke i PP II's forudsætninger at være taget hensyn til en forstærket tendens hos de ældre landmænd til at udsætte generationsskiftet og nedtrappe husdyrholdet. PP II synes at være gået ud fra, at de ældre landmænds adfærd ville være upåvirket af prisstigningerne på især planteprodukter i forbindelse med EF-tilslutningen.

Det høje renteniveau i det meste af perioden efter EF-tilslutningen, der afviger væsentligt fra forudsætningerne i PP II, kombineret med høje byggepriser, men særligt med de kapitalkrav, der stilles inden for landbrugssektoren, må dog antages at være den væsentligste forklaring på, at der ikke er gennemført så store investeringer i landbruget, at det har kunnet føre til en øget produktion.

Gennemførte kalkuler viser, at nyinvesteringer inden for husdyrholdet i årene 1971/72-1975/76 i de første år efter investeringen har medført en forringelse af økonomien, herunder likviditeten. Kornproduktionen kombineret med udearbejde har som hovedregel været mere fordelagtig.

Imidlertid har landmænd, der har investeret efter forholdsvis få år, opnået et bedre økonomisk resultat sammenlignet med resultatet i de første par år efter investeringen. Landmænd har i de pågældende år på sin vis været nødsaget til i deres investeringsovervejelser at antage, at de høje kapitalomkostninger ville blive forrentet af de fremtidige prisstigninger. Dette har givet særlige likviditetsproblemer for landmænd med en lille egenkapital.

Investeringer i husdyrproduktion stiller som nævnt relativt store kapitalkrav. Det er dog udvalgets opfattelse, at finansieringen af disse investeringer har kunnet gennemføres inden for det bestående kreditsystem uden større vanskeligheder. Det hænger bl.a. sammen med den øgede sikkerhed, der fulgte af de stigende ejendomspriser.

Det er svært at vurdere hvilke forventninger, der i dag råder blandt landmænd til fremtidige produktionsbetingelser. Overalt i Vesteuropa sættes der bevidst ind med en inflationsbekæmpende politik. Der kan derfor næppe forudses samme kraftige prisstigninger som i de senere år. Hvis det samtidig på kort sigt, hvor likviditetsproblemerne er betydelige, bl.a. som følge af et højt renteniveau, vil være svært at opnå en merindtjening, må det antages at medføre en vis tilbageholdenhed med at foretage større investeringer i husdyrholdet.

Tørken i 1975 og især i 1976 må desuden forventes at påvirke de kommende års investeringer i nedadgående retning. En række landmænd kan have set sig nødsaget til at udsætte påtænkte investeringer af hensyn til finansieringen af et eventuelt driftsunderskud som følge af tørken.

Udover disse forhold, der påvirker investeringsaktiviteten, kan det ikke udelukkes, at andre forhold, som ikke har været behandlet i udvalget, vil påvirke landmændenes investeringsaktivitet. Der er eksempelvis tænkt på forhold som ferie- og fritidssamfundets udbredelse i landbruget og problemer vedrørende medhjælp ved større produktionsudvidelse.

10. Forudsætninger for og forslag til foranstaltninger for at øge den animalske produktion

Det er udvalgets opfattelse, at der under visse forudsætninger er mulighed for at nå en øget animalsk produktion. Disse forudsætninger er dels af generel økonomisk, dels af landbrugsøkonomisk karakter.

10.1. Generelle forudsætninger

Udvalget finder, at gennemførelse af en generel omkostningsdæmpende politik er en nødvendighed for forbedring af dansk landbrugs internationale konkurrenceevne, og sænkning af renteniveauet vil være en væsentlig forudsætning for ekspansion af den animalske produktion.

Det er udvalgets opfattelse, at en forbedring af dansk landbrugs internationale konkurrenceevne tillige forudsætter, at der skabes mere lige konkurrencevilkår indenfor EF gennem en afskaffelse af konkurrenceforvridende nationale ordninger. Fra dansk side bør man derfor fortsat prioritere dette område højt.

Udvalget skal endvidere pege på den konkurrenceforvridende effekt, de monetære udligningsbeløb har, når de fastholdes over en længere periode. En løbende og balanceret aftrapning af de monetære udligningsbeløb for såvel revaluerende som devaluerende lande vil bidrage til mere ligelige konkurrencevilkår mellem EF-landene.

Udvalget finder, at EF's strukturpolitik må gives en højere prioritet inden for EF's landbrugspolitik, da den er af væsentlig betydning for gennemførelse af den nødvendige strukturrationalisering af landbrugene i EF-landene. Effekten af EF's strukturpolitik vil endvidere kunne øges betydeligt, såfremt den suppleres med en mere effektiv og målrettet social- og regionalpolitik.

En ekspansion af den animalske produktion forudsætter betydelige ny- og reinvesteringer i landbrugsbyggeri. Gennemførelse af disse investeringer stiller store krav til fremskaffelse af fremmedkapital. Behovet for fremmedkapital forstærkes yderligere af, at en ret betydelig del af investeringerne gennemføres af yngre landmænd med en stor gældsbyrde og en begrænset selvfinansieringsevne. Det er dog udvalgets opfattelse, at lånemulighederne for dansk landbrug er udbygget i tilfredsstillende grad, og at alle rimelige behov hidtil har kunnet imødekommes. Det betydelige kurstab er dog ofte et alvorligt problem.

Gennemførelse af en generel omkostningsdæmpende politik og af ændringerne i EF's struktur-, konkurrence-, social- og regionalpolitik er langsigtede mål, der ikke løser dansk landbrugs øjeblikkelige problemer. Iværksættelse af

en række selektive foranstaltninger er derfor en nødvendighed, såfremt en øget animalsk produktion skal kunne nå indenfor en kortere årrække.

10.2. Forslag til selektive produktionsstimulerende midler

2.1. Efter udvalgets opfattelse er den nuværende moderniseringslov et vigtigt selektivt middel til at stimulere investeringerne. Udvalget skal derfor pege på følgende:

2.1.1. Det må til stadighed sikres, at der er tilstrækkelige midler til rådighed under moderniseringsloven til at imødekomme det tilskudsberettigede investeringsbehov.

2.1.2. Det bør overvejes at give landmænd, der har haft landbrugsejendom i mindre end fem år, mulighed for at vælge at få rentetilskuddet til investeringer under moderniseringsstøtteloven udbetalt som kapitaltilskud.

Kapitaltilskuddet vil være en betydelig mere effektiv støtte til nyetablerede, der gennemfører moderniseringer og opbygning af deres bedrift. Moderniseringsdirektivet giver mulighed for anvendelse af denne form for støtte. Flere EF-medlemslande anvender denne udbetalingsform.

Under forudsætning af, at der udbetales kapitaltilskud til gennemførelse af støtteberettigede investeringer på 350 mill. kr. vil de årlige udgifter for staten blive 87,5 mill. kr. EF's landbrugsfond refunderer 25 pct. af udgifterne, svarende til 21,9 mill. kr. Skulle der i stedet udbetales rentetilskud efter de gældende regler, vil de samlede tilskudsbeløb til samme totalinvestering beløbe sig til 145-150 mill. kr. fordelt over en 10-årig periode. Der ydes ligeledes tilskud fra EF's landbrugsfond på 25 pct. af de årlige rentetilskudsudbetalinger fra staten.

Ordningen med rentetilskud valgtes af statsfinansielle grunde ved gennemførelsen af moderniseringsloven i 1973.

De kapitaliserede tilskud er skattepligtige, hvorfor der er behov for en ændring af ligningsloven med henblik på en skattemæssig udjævning.

2.1.3. EF-kommissionen har stillet forslag om støtte til nyetablerede landmænd, der gennemfører investeringer under moderniseringsdirektivet. Støtten skulle bestå i udbetaling af et fast beløb uanset størrelsen af investeringen. Fra dansk side er det foreslået, at støtten i stedet indarbejdes under moderniseringsdirektivet i form af højere rentetilskud reguleret efter investeringens størrelse. Baggrunden for den danske holdning er, at mulighederne for at nå en øget animalsk produktion i et vist omfang hænger sammen med problemerne omkring landbrugets generationsskifte. Nyetablerede landmænds økonomiske pro-

blømer i de første år efter etableringen kan vanskeliggøre gennemførelsen af nødvendige investeringer.

2.2. Såfremt det som led i en aktivitetsfremmende politik besluttet at yde tilskud til investeringer i erhvervsbygninger, bør tilskuddene for landbruget i givet fald være begrænset til investeringer i stalde med tilhørende inventar og iøvrigt være i overensstemmelse med de rammer, der er fastlagt i EF's moderniseringsdirektiv. Udvalget skal i tilknytning til de aktuelle planer for en aktivitetsfremmende politik foreslå, at der afsættes fornødne midler til investeringer i landbruget.

I denne forbindelse kan der også indenfor det skattemæssige område overvejes tilpasninger, der kan stimulere investeringsaktiviteten. Udvalget skal navnlig henlede opmærksomheden på reglerne vedrørende afskrivning, investeringsfondshenlæggelser, investeringsfradrag etc., især for så vidt angår staldbyggeri med tilhørende inventar. Anvendelsen af denne metode til stimulering af investeringsaktiviteten er sammenlignet med en tilskudsordning administrativt enklere og mere snidig og samtidig ikke diskriminerende overfor potentielle investorer.

2.3. Det foreslås at forlænge den nuværende lov om tilskud til dræning og vanding udover finansåret 1976/77, idet der herved kan bidrages til en forøgelse af dyrkningssikkerheden og en generel forhøjelse af produktiviteten i markbruget. Landbrugsministeren har i 1977 nedsat et udvalg vedrørende kunstig vanding i jordbruget. Det har vist sig, at selv i år med normal nedbørsforhold kan supplerende vanding i den vandkrævende vækstperiode give større dyrkningssikkerhed og øget udbytte. Udvalget skal fremkomme med forslag til planlægning af udviklingen for kunstig vanding og blandt andet vurdere de økonomiske konsekvenser med hensyn til private investeringer, offentlig støtte m.v., såfremt behovet skal tilfredsstilles over en periode af f.eks. 10-15 år. Det må antages, at investeringer i kunstig vandning vil stige væsentligt i de kommende år.

2.4. En del af usikkerheden omkring finansieringen af nyinvesteringer bør fjernes gennem en udvidet adgang til optagelse af forhåndslån.

Et mindretal (Leif Heltberg, Jørn Ravn og Carl Thomsen) tager forbehold over for ønskeligheden af en speciel adgang til forhåndslåneoptagelse i landbruget udover den, der allerede eksisterer for så vidt angår landbrugets låneoptagelse i Dansk Landbrugs Realkreditfond.

2.5. Tilbagerykningsproceduren for statens kurstabslån bør i fortsættelse af allerede gennemførte ændringer på området ske efter læmpeligere regler fastlagt af Landbrugsministeriet.

2.6. Indkøring af nye anlæg og større besætningsudvidelser volder ofte store problemer i praksis. Der er her navnlig tale om styringsproblemer, der nødvendiggør rådgivnings- og forskningsindsats på et tværfagligt grundlag.

Det er udvalgets opfattelse, at det offentlige bør tilskynde til at de nødvendige forskningsopgaver gennemføres. Tilsvarende er det udvalgets opfattelse, at man i højere grad på konsulentkontorer må øge indsatsen for at give individuel rådgivning både i investeringssituationen og den efterfølgende indkøringsperiode.

2.7. Det store behov for bygningsinvesteringer betyder, at forskning indenfor landbrugets produktionsbygninger bør prioriteres højere end hidtil. Bl.a. i Holland gøres der en større indsats på dette område. Udvalget skal endvidere foreslå, at der indføres tilskudsmuligheder for landmænd, der gennemfører staldbygninger af eksperimentel karakter.

2.8. Generelt vedrørende landbrugsforskningen skal udvalget gøre opmærksom på, at de senere års begrænsninger og omprioriteringer indenfor det offentlige udgifter til forskning har medført, at forskning, der ville have fremmet landbrugets produktion, ikke har kunnet gennemføres i et tilfredsstillende omfang.

Udvalget finder, at nødvendige midler bør sikres til iværksættelse af forskning på et effektivt og højt niveau. Det er endvidere af væsentlig betydning, at byggeforskningen sikres øgede bevillinger.

2.9. Gennem flere år har der været arbejdet på at flytte den del af statens husdyrbrugs forsøgsvirksomhed, der foregår på Statens Forsøgsgårde Faurholm og Trollesminde, til Tjele samt samle en række andre forsøgsopgaver på Statens Redskabsprøver ved Bygholm.

Det er udvalgets opfattelse, at forundersøgelser og planlægning af de to projekter er så langt fremme, at der kan gives tilladelse til igangsætning. Udvalget henstiller, at der snarest gives igangsættelsestilladelse.

2.10. Udvalget har hæftet sig ved den betydelige variation i produktiviteten i husdyrholdet, som forekommer mellem de enkelte ejendomme. Der er indenfor kvægholdet og sholdet konstateret store forskelle mellem den bedste og dårligste trediedel af ejendommene.

Efter udvalgets opfattelse er der muligheder for at øge den animalske produktion i de bestående anlæg ved effektivitetsfremmende foranstaltninger. For at udnytte disse muligheder bør der tilstræbes en mere effektiv rådgivning og vejledning på ejendomme, hvor produktiviteten er lav. En betydelig del af anlæggene er dog forældede og nedslidte, og der er kun begrænsede muligheder for

at øge produktiviteten i disse anlæg.

Også i den ekspanderende del af landbruget er der behov for en udvidet rådgivningsindsats, og der bør sikres fornødne midler hertil.

2.11. Vedrørende spørgsmålet om støtte til unge landmænds uddannelse henstiller udvalget, at denne i videst mulig udstrækning tilpasses uddannelsesstøtten til andre erhvervsuddannelser.

2.12. Udvalget finder, at der må tilstræbes en vis forskydning i prisrelationerne mellem korn og svinekød. Herudover må der søges opnået et rimeligt forhold mellem interventions- og tærskelpris.

Udvalget finder endvidere, at der kan opnås en vis reduktion i landbrugets samlede foderudgifter ved i højere grad at anvende billigere produkter som erstatning for en del af foderkorn i husdyrenes foder. For at fremme denne udvikling skal udvalget anbefale, at forskningen indenfor dette område intensiveres.

2.13. Hele spørgsmålet om social tryghed får større og større vægt for landmænd. Navnlig problemerne omkring arbejdets udførelse i tilfælde af sygdom er af betydning for bedrifter med større besætninger, da en øget animalsk produktion øger kravene til brugeren og dennes familie. Der vil bl.a. blive en større bundethed.

Udvalget finder derfor, at der er behov for en udbygning af de eksisterende husbondefløserordninger, således at relevante behov (sygdom og ferie) kan dækkes. Om fornødent må udbygningen ske med yderligere offentlig støtte.

Udvalget finder ligeledes, at der på det socialpolitiske område ud fra et rent landbrugsmæssigt synspunkt kan være behov for at ændre reglerne om ydelse af dagpenge til selvstændige i tilfælde af sygdom, specielt 5 ugers reglen, idet selv kortvarig sygdom i landbrugserhvervet ofte nødvendiggør øjeblikkelig hjælp fra husbondefløserne. Udvalget erkender dog, at spørgsmålet er af overordentlig kompliceret karakter, idet reglerne er gældende for alle grupper af selvstændige erhvervsdrivende.

Et mindretal (Leif Heltberg, Harald Hinrich, Jørn Ravn og E. Toxværd Nielsen) kan ikke tilslutte sig sidstnævnte forslag. Problematikken om dagpenge til selvstændige erhvervsdrivende er senest blevet drøftet i socialreformkommissionen, hvor konklusionen i princippet var, at der ikke var noget særligt behov for ydelse af dagpenge i forbindelse med kortvarige sygdomsperioder. Det skal iøvrigt bemærkes, at der knytter sig betydelige vanskeligheder ved at opgøre det aktuelle indkomstbortfald. Endelig vil en eventuel ændring,

der går i retning af den foreslåede, nødvendigvis medføre betydelige udgifter for det offentlige. Som mulig løsning på de åbenbare problemer, der knytter sig til sygdomsperioden hos landmænd med husdyrhold, forekommer en forsikringsordning at være en alternativ løsning.

10.3. Jordbeskatning, arealafgift og indkomstudligningsfonds

Udvalget er opmærksom på, at der i sammenhæng med udvidelsen af landbrugsproduktionen er en række spørgsmål af mere generel beskatnings- og indkomstmæssig karakter. Udvalget har ikke drøftet disse spørgsmål og derfor heller ikke taget stilling til disse. Dette gælder specielt jordbeskatning, arealafgifter og udbytteudligningsfonds.

Et mindretal (Kjeld Ejler, Jørgen Pedersen, Jørgen Skovbæk) skal dog udtale:

3.1. I anledning af at forskellen i konkurrencevilkår for dansk landbrug i forhold til andre EF-lande ikke alene består i højere rente og mindre offentlige bevillinger, men også i en højere beskatning foreslår mindretallet, at der foretages en revision af produktionsjordbeskatningen i Danmark. Således foreslås, at der for så vidt angår udskrivning af grundskyld på produktionsjord til primærkommuner indsættes et maksimum for udskrivningen i kroner pr. hektar. For beskatning til amtskommunerne foreslås det, at al erhvervsmæssigt dyrket jord (produktionsjord) fritages, således at amtsgrundskyld fremtidig alene skal betales af den udyrkede jord, dvs. den grund, hvorpå bygningerne ligger, gårdsplads, have og eventuelle udyrkede arealer. Derved opnås efter forslagsstillernes opfattelse en ligestilling med andre grundejere og erhverv i Danmark, og der opnås for landbruget en skattemæssig lettelse på skønsmæssig 350 mill. kr., hvilket vil bidrage til større skattemæssig ligestilling med landmænd i andre EF-lande.

3.2. Mindretallet foreslår samtidig, at der i forbindelse med ophævelsen af denne beskatning indføres en arealafgift - eller produktionsafgift på jord - der opkræves af det offentlige som promilleafgift af grundværdien - dog med et maksimum i kroner pr. hektar. Provenuet bør indgå i en fond, der sammen med provenuet af andre produktionsafgifter anvendes til finansiering af en række generelle afsætningsfremmende og produktivitetsfremmende foranstaltninger, som i dag enten hviler alene på den animalske produktion eller som på grund af manglende finansielle midler ikke udføres i et hensigtsmæssigt omfang. Således vil nogle af de ovenfor anførte foranstaltninger helt eller delvis kunne

finansieres ad denne vej, ligesom den animalske produktion vil kunne aflastes for mere generelle udgifter. Nettovirkningen af forslaget vil dermed være en hårdt tiltrængt forbedring af den animalske produktions økonomi.

3.3. For indkomstskattens vedkommende foreslår mindretallet, at der skabes større mulighed for indkomstudligning mellem gode og dårlige år. Det vil give større skattenæssig ligelighed med andre EF-landes landmænd, men også med de store grupper af danske skatteydere, der som lønmodtagere har mere stabile indkomster end selvstændige erhvervsdrivende. Mindretallet henviser i denne forbindelse til det tidligere af landbrugsorganisationerne stillede forslag om indkomstudligningsfonds.

Et andet mindretal (O.W. Friis, J. Fløystrup Jensen, O. Juul Jørgensen, H.J. Kristensen og Carl Thomsen) finder, at de af Kjeld Ejler, Jørgen Pedersen og Jørgen Skovbæk rejste spørgsmål må ses i en bredere beskatnings- og indkomstnæssig sammenhæng. En stillingtagen til disse spørgsmål forudsætter omfattende undersøgelser, der i et vist omfang ligger udenfor udvalgets kommissorium. Mindretallet afstår derfor fra at udtale sig om forslagene.

Et tredje mindretal (Leif Helthberg, Harald Hinrich, Jørn Ravn og E. Toxværd Nielsen) ønsker at fremsætte følgende bemærkninger til de af Kjeld Ejler, Jørgen Pedersen og Jørgen Skovbæk fremsatte forslag: Det væsentligste element i en politik, der styrker det danske landbrugs konkurrencestilling overfor de andre EF-lande, må være den generelle økonomiske politik, der tager sigte på at reducere omkostningsstigninger mærkbart, og gradvist skulle åbne mulighed for et lavere renteniveau. Nationale støtteordninger i andre EF-lande, der forværrer dansk landbrugs konkurrencemæssige stilling, må i overensstemmelse med den hidtidige danske politik søges løst gennem styrkelse af den fælles landbrugspolitik i EF. For så vidt angår de forskelle i det generelle beskatningsniveau, der eksisterer mellem de enkelte EF-lande, må de i væsentlig udstrækning ses som resultater af forskelle i økonomisk og social struktur og forskelle i finansieringen af en række sociale ydelser.

Jordbeskatningen i Danmark har altid været et led i den samlede direkte beskatning og er et væsentligt element i de kommunale skatteindtægter. En beskæring som den foreslåede af de kommunale skatteindtægter på dette område vil nødvendiggøre, at kommunerne på anden måde skaffer sig dækning for disse manglende indtægter. Dette kan kun ske ved enten at forøge den resterende jordbeskatning eller den kommunale indkomstbeskatning. Alternativt måtte staten via forøget beskatning (eller besparelser) kompensere kommunerne for de manglende skatteindtægter. I begge tilfælde ville der blive tale om en ikke uvæsentlig forskydning i beskatningen af de forskellige befolkningsgrupper såvel inden

for de enkelte kommuner som mellem kommunerne. Spørgsmålet om nedsættelse eller afvikling af beskatningen af landbrugets produktionsjord kan derfor ikke ansues alene ud fra et snævert landbrugspolitisk synspunkt, men må ses i en bredere skatte- og finanspolitisk sammenhæng, hvorfor mindretallet må tage afstand fra forslaget.

Det følger heraf, at mindretallet heller ikke kan tilslutte sig forslaget om at erstatte den amtskommunale beskatning af landbrugets produktionsjord med en arealafgift. Mindretallet kan derimod tilslutte sig forslaget om, at der som supplement (eller alternativ) til de nuværende produktionsafgifter på animalske varer gennemføres en arealafgift.

I det omfang, der vil være behov for offentlige midler til supplerende af de på landbrugsjorden og/eller produktionen hvilende afgifter til finansiering af forøgede udgifter til generelle afsætnings- og produktivitetsfremmende foranstaltninger, må dette behov ses i sammenhæng med de øvrige i kapitel III, IV og VII foreslåede foranstaltninger. Det vil sige, at en eventuel offentlig støtte til landbruget må indpasses i og afstemmes med den almindelige politik, der i den nuværende situation søges gennemført for at styrke erhvervsudvikling, betalingsbalance og beskæftigelse, jfr. iøvrigt sammenfatningen i kapitel VIII.

For så vidt angår forslaget om større mulighed for indkomstudligning mellem gode og dårlige år med henblik på indkomstbeskatningen, må mindretallet afstå fra en stillingtagen, idet dette måtte kræve en nærmere undersøgelse og indhentning af kommentarer fra Skattedepartementet. Forslaget er præsenteret så sent for udvalget, at dette ikke har været muligt af tidsmæssige grunde.

KAPITEL IV.

Landbrugets generationsskifte.

1. Hovedproblemer

Under indtryk af en stadig stigende gennemsnitsalder for de selvstændige landmænd og på baggrund af de seneste års stagnerende animalske produktion har udvalget drøftet landbrugets generationsskifteproblemer.

Udbuddet af landbrugsejendomme har i de seneste år været præget af stor tilbageholdenhed. Der er flere årsager til dette forhold. En af årsagerne er, at der ved Danmarks indtræden i EF skete markante kornprisstigninger, som på en række landbrugsbedrifter gav anledning til ændringer i driftsformen hen imod en mere ensidig vegetabilsk produktion. Navnlig ældre landmænd skiftede til en større vegetabilsk salgsproduktion. Dette gav disse landmænd mulighed for at drive ejendommen yderligere i nogle år på grund af de betydelig mindre krav til arbejdsindsatsen under den ændrede driftsform. De er blevet yderligere tilskyndet hertil af den kraftige ejendomsprisudvikling under 1970'ernes stærke inflation. Hertil kommer landmændenes tilbageholdenhed med salg af frygt for den særlige indkomstskat, der eventuelt skal betales, når en landbrugsejendom sælges. Spørgsmålet om den særlige indkomstskat er behandlet under pkt. 9 i dette kapitel.

De ældres tilbageholdenhed med salg og de øgede generationsskifteproblemer har sammen med en løbende strukturudvikling mod større og færre bedriftsenheder medført en stigende gennemsnitsalder for de selvstændige landbrugere. Således er gennemsnitsalderen i perioden 1967-75 øget fra 50 til 52 år, og andelen af landbrugere, der er fyldt 60 år i samme periode, er steget fra 25 til 29 pct.

Yderligere har de senere års økonomiske konjunkturer fået allerede etablerede landmænd til at fremskynde en tilpasning af bedrifternes jordtilliggende fremfor at foretage bygningsinvesteringer.

Situationen er i dag, at de ældre landmænd driver deres ejendomme længere end tidligere, og mange ejendomme opkøbes af allerede etablerede landmænd.

Efterspørgselspresset har i 1970'erne drevet ejendomspriserne op på et højt niveau og dermed gjort det meget vanskeligt for unge landbrugere at etablere sig som selvstændige på en landbrugsejendom. Efterspørgselen har været koncentreret omkring tre næsten lige store hovedgrupper af købere - dem, der køber ejendom første gang for at drive landbrug som hovederhverv (fortrinsvis unge landmænd), tidligere etablerede landmænd, der køber en større ejendom

eller ejendomme til sammenlagning og samdrift, og købere, der overvejende udnytter ejendommen til bolig- eller fritidsformål. Den sidstnævnte kategori køber hovedsagelig de mindre landbrugsejendomme.

Udvalget har drøftet mulighederne for gennem ændringer af betingelserne for erhvervelse at dæmpe efterspørgselspresset fra de etablerede landbrugere og fra "ikke-landbrugere". Der er i kapitel V peget på flere muligheder. Sigtet med udvalgets forslag er at fremme en mere afdæmpet prisudvikling på landbrugsejendomme i overensstemmelse med samfundets almindelige økonomiske udvikling. Udvalget ønsker at pege på, at gennemførelse af en almindelig inflationsdæmpende politik vil være det væsentligste middel til løsning af problemet. Udvalget har endvidere under pkt. 6-8 peget på forslag til forbedring af de økonomiske vilkår for unge, der ønsker at etablere sig som selvstændige landbrugere.

2. Generationsskiftet og produktionsudvikling

Udvalget har i kapitel III drøftet sammenhængen mellem landbrugernes alder og størrelsen af henholdsvis den animalske og vegetabiliske produktion. Konklusionen af de her nævnte undersøgelser er, at der er en klar sammenhang mellem de selvstændige landmænds alder og den animalske produktions størrelse, og at tendensen til ekstensivering i takt med en stigende alder i de senere år er øget.

Sammenhængen mellem landmændenes alder og størrelsen af henholdsvis den animalske og vegetabiliske produktion er en følge af, at de ældre landmænds situation afviger betydeligt fra de unge, nyetablerede landmænds. Den ældre landmand har ofte en lavt prioriteret ejendom. Under de gældende relative priser mellem animalier og vegetabilier og med de forholdsvis høje kapitalomkostninger ved nyinvesteringer har han ikke noget væsentligt økonomisk incitament til udvidelse af den animalske produktion. En ekstensivering af produktionen finder derfor sted i takt med landmændenes stigende alder. Den unge, nyetablerede landmand er derimod tvunget til en intensiv animalsk produktion, såfremt han skal kunne opnå en rimelig levestandard i de nærmeste år efter etableringen. Der er nærmere redegjort for disse forhold i kapitel III.

3. Den samfundsmæssige interesse i generationsskiftet

Efter udvalgets opfattelse er der en samfundsmæssig interesse i, at den fremtidige erhvervsstruktur i Danmark omfatter et effektivt og konkurrencedygtigt landbrugserhverv, der er i stand til at forøge den animalske produktion. På baggrund af den påviste sammenhang mellem landmændenes alder og den animalske og vegetabiliske produktions størrelse, er der i udvalget enighed om, at der

er en samfundsmæssig interesse i at fremme landbrugets generationsskifte.

I lyset heraf har udvalget gennemgået forskellige støtteordninger, der kan lette de økonomiske vilkår for unge landbrugeres nyetablering.

4. Selvejet

Selvejet har været den dominerende besiddelsesform igennem mange generationer. De senere års prisudvikling har været stærkt præget af inflationsforventninger. Samtidig går strukturudviklingen i retning af større og mere kapitalintensive landbrugsbedrifter. Denne udvikling har medført øgede kapitalkrav ved etablering som selvejer og dermed øget landbrugets generationsskifteproblemer.

Ved at vælge andre besiddelsesformer kunne man løse nogle af generationsskiftets problemer. Der er dog enighed i udvalget om, at de samfundsmæssige fordele ved selvejet som besiddelsesform er af en sådan karakter, at selvejet fortsat bør bevares som den typiske besiddelsesform i dansk landbrug.

Udvalget har lagt vægt på, at selvejet sikrer en langsigtet interesse i opretholdelse af ejendommenes produktionskapacitet. Endvidere begunstiger selvejet under den hidtil gældende landbrugslovgivning en bedriftsstruktur med et relativt stort antal brug. Dette medfører en spredning af ejendomsretten og bidrager til en spredning af befolkningen og den erhvervsmæssige aktivitet over hele landet.

I nogle tilfælde kan andre besiddelsesformer indebære fordele. I tilfælde af ønske om glidende generationsskifte fra far til søn eller datter eller i særlige arvesituationer med flere arvinger, kan det være fordelagtigt at anvende interessentskabsformen og kommanditselskabsformen. Finansierungsproblemerne ved ejerskifte kan lettes ved anvendelse af disse selskabsformer. Udvalget kan derfor anbefale, at sådanne besiddelsesformer i disse situationer fortsat anvendes.

Aktieselskabsformen kan indebære fordele, idet man ved anvendelse af denne selskabsform kan undgå nyfinansiering og gældsætning af ejendommen ved hvert ejerskifte. Udvalget kan imidlertid ikke anbefale aktieselskabsformen som alternativ besiddelsesform. Baggrunden for denne stillingtagen er en frygt for, at aktieselskabers mulighed for investering i landbrugsjord vil betyde store opkøb med henblik på en inflationssikret kapitalinvestering. Endvidere vil aktieselskabsformen betyde, at kontrollen med, hvem der ejer den danske landbrugsjord, efterhånden umuliggøres. Ejendomsretten til jorden kan på denne måde samles på relativt få hænder gennem opkøb og koncentration af aktiebesiddelser.

Et mindretal (E. Toxværd Nielsen og Harald Hinrich) finder, at problemerne i forbindelse med generationsskiftet i udstrakt grad hænger sammen med selvejet som besiddelsesform. På den anden side er der ingen tvivl om, at selvejet også i en tid fremover vil være den dominerende besiddelsesform inden for landbruget.

Det er mindretallets opfattelse, at man bør søge at finde andre besiddelsesformer end ovennævnte. Man peger på, at det offentlige i højere grad kan føre en aktiv jordpolitik gennem jordopkøb, som derefter kan udlejes til landbrugere på jordrente vilkår.

Mindretallet vil ikke afvise, at en anden besiddelsesform kan finde anvendelse, naturligvis under forudsætning af, at den opfylder landbrugslovens bestemmelser m.v.

Mindretallet finder derfor, at der er behov for en dyberegående analyse af landbrugets besiddelsesformer -- som dette udvalg naturligvis ikke i henhold til sit kommissorium har kunnet foretage. Det vil derfor foreslå, at der nedsættes et udvalg til undersøgelse af dette problem.

5. Kapitalkrav

Udvalget har drøftet det almindelige finansieringssystemets struktur, det vil sige forholdene omkring kreditforeninger, Dansk Landbrugs Realkreditfond og pengeinstitutterne. Man finder, at disse institutioners udlånspraksis i rimeligt omfang har tilpasset sig de stigende kapitalkrav i landbruget.

Udvalget konstaterer dog, at der er voksende problemer med hensyn til fremskaffelse af den kontante udbetaling for unge landbrugere, der ønsker at etablere sig. De senere års relativt stærke inflation har i høj grad udhulet værdien af opsparingen. Endvidere er landbrugsejendommenes arealstørrelse og kapitalintensitet steget betydeligt. Kapitalkravene ved etablering er derfor vokset væsentligt, men de unges mulighed for at indfri disse krav er ikke øget tilsvarende.

6. Lov om udlån til yngre jordbrugere

Efter lov om udlån til yngre jordbrugere kan der ydes kursudligningslån og etableringstilskud til jordbrugere, der første gang erhverver en landbrugs-ejendom og agter at drive jordbrug som hovederhverv, og som er under 40 år ved bedriftens overtagelse og opfylder visse nærmere bestemte uddannelseskra-

Kursudligningslånet udmåles svarende til kurstabet på et tænkt 30-årigt 5 pct. kreditforeningslån, hvis hovedstol udgør 30 pct. af ejendommens handels-

værdi, dog højst af 600.000 kr. Det maksimale beløb for beregning af kursudligningslånet er således 180.000 kr. Er kurstabet f.eks. 60 pct., kan kursudligningslånet højst udgøre 60 pct. af 180.000 kr. eller 108.000 kr. Kursudligningslånene er rente- og afdragsfri i 5 år, men hovedstolen opskrives i denne periode hvert halve år med 2 pct. af det oprindelige beløb. Efter denne periodes udløb forrentes lånet med 6½ pct. p.a. Lånets løbetid er i alt 21 år.

Etableringstilskuddet udgør 2½ pct. af ejendommens handelsværdi, dog højst af 600.000 kr. Tilskuddet kan maksimalt beløbe sig til 15.000 kr.

Der er i udvalget enighed om, at udlån og tilskud efter lov om udlån til yngre jordbrugere er et meget vigtigt led i de unges muligheder for at skaffe den nødvendige kontante udbetaling i forbindelse med etablering.

Prisudviklingen på landbrugsejendomme har medført, at der er behov for en forhøjelse af kursudligningslånenes og etableringstilskuddenes størrelse. Den maksimale handelsværdi er uændret 600.000 kr. siden lovens tilblivelse i 1967. Hovedstolen af det tænkte 30-årige 5 pct. kreditforeningslån, der danner grundlag for udregning af kurstabslånet, er i 1971 forhøjet fra de oprindelige 20 pct. til 30 pct. Etableringstilskuddets størrelse er uændret siden 1973. I perioden 1967 til 1975 er priserne på landbrugsejendomme (10-100 ha) steget 2½ til 3½ gange. Ifølge oplysninger fra Statens Jordlovsudvalg er den gennemsnitlige handelsværdi for ansøgernes ejendomme i perioden 1. juli 1975 - 30. juni 1976 på godt 1 mill. kr., hvor den i 1967 var ca. 400.000 kr.

Udvalget foreslår, at den maksimale handelsværdi, der kan tages i betragtning ved beregning af kursudligningslån og etableringstilskud, a jour-føres.

Udvalgets flertal foreslår, at den maksimale handelsværdi, der kan tages i betragtning, a jour-føres fra de nuværende 600.000 kr. til 1,2 mill. kr. Denne a jour-føring svarer til en forhøjelse af det maksimale udlån fra ca. 108.000 kr. til ca. 216.000 kr., under forudsætning af et kurstab på ca. 60 pct.

Et mindretal (Jørgen Skovbæk og Jørgen Pedersen) foreslår den maksimale handelsværdi forhøjet til 1,5 mill. kr. Dette svarer til en forhøjelse af det maksimale udlån fra ca. 108.000 kr. til ca. 270.000 kr., under forudsætning af et kurstab på ca. 60 pct. Mindretallet har peget på, at en forhøjelse til 1,2 mill. kr. i løbet af kort tid vil vise sig utilstrækkelig på grund af prisudviklingen, ligesom renteudviklingen siden 1967 har medført, at rentebyrden på den overtagne gæld er væsentlig større, end den var ved lovens vedtagelse i 1967.

Etableringstilskuddet foreslår udvalgets flertal fastsat uændret til 2½ pct., idet forudsætningerne for 2½ pct.-tilskuddets fastsættelse ikke er ændret. Et mindretal (Leif Heltberg, E. Toxværd Nielsen, Harald Hinrich og Jørn

Ravn) foreslår tilskudsprocenten nedsat fra 2½ pct. til 2 pct., idet forhøjelsen af den maksimale handelsværdi til 1,2 mill. kr. i sig selv medfører en forhøjelse af det maksimale etableringstilskud fra 15.000 kr. til 24.000 kr.

Forslaget indebærer en merudgift for staten til etableringstilskud, og det statslige udlån vil blive øget. For finansåret 1977/78 er der i finanslovsforslaget budgetteret med en udgift til tilskud på 15,3 mill. kr. Udlånene er budgetteret til 83,5 mill. kr. A jour-føres den maksimale handelsværdi til 1,2 mill. kr., og fastholdes tilskudsprocenten uændret på 2½ pct., vil det for finansåret 1977/78 betyde, at udgifterne til tilskud bliver på ca. 23,6 mill. kr. og udlånene ca. 135 mill. kr. A jour-føres den maksimale handelsværdi til 1,5 mill. kr., vil udgifterne blive ca. 27 mill. kr. og udlånene ca. 145 mill.kr.

Nedsættes tilskudsprocenten fra 2½ pct. til 2 pct. vil udgifter til tilskud blive henholdsvis ca. 19 mill. kr. og 21 mill. kr. ved en maksimal handelsværdi på henholdsvis 1,2 mill. kr. og 1,5 mill. kr.

Et mindretal (E. Toxværd Nielsen og Harald Hinrich) finder, at der efter deres opfattelse vil være en tendens til, at disse støtteordninger mere eller mindre bliver kapitaliserede i form af højere ejendomspriser. Mindretallet er derfor af den opfattelse, at støtten efter en periode på 5 eller 10 år, når den yngre landmands økonomi er forbedret, over en kortere årrække bør tilbagebetales til det offentlige.

Dette er efter mindretallets opfattelse rimeligt, når man tager i betragtning de store reelle kapitalgevinster, de yngre landmænd opnår, ligesom man herved efter mindretallets opfattelse vil undgå, at disse støtteordninger bliver kapitaliserede.

7. Glidende generationsskifte

Der har i de senere år været en stigende interesse for et glidende generationsskifte i landbruget. Et glidende generationsskifte kan f.eks. ske ved, at forældrene i første omgang sælger en halvpart af en landbrugsejendom til en søn eller datter med henblik på, at to generationer i første omgang driver ejendommen i fællesskab. Senere kan ejendommen overdrages fuldt ud. Der ligger en samfundsøkonomisk fordel i sådanne driftsfællesskaber mellem to generationer, fordi driften i så tilfælde normalt ikke ekstensiveres i takt med den ældre generations stigende alder.

En ung landbruger, der etablerer sig gennem et glidende generationsskifte, har begrænsede muligheder for at opnå kursudligningslån og etableringstilskud efter lov om udlån til yngre jordbrugere. Køber han f.eks. en halvpart af

en landbrugsejendom, kan han få halvt kursudligningslån og halvt etablerings-tilskud. Det vil sige, han kan højst få lån og tilskud i forhold til 300.000 kr. uanset om værdien af den halvpart, der købes, er på 600.000 kr. eller derover. Støtte kan kun ydes een gang.

Der er i udvalget enighed om at foreslå, at reglerne for halvpartserhvervelser lempes således, at der kan gives støtte til såvel første som sidste halvpart. Støtten for hver halvpart skal beregnes efter de nugældende regler, og det er en forudsætning, at der er højst 10 år mellem de to halvpartserhvervelser.

Forslaget indebærer på kortere sigt besparelser, såfremt halvpartserhvervelsernes forholdsmæssige andel af de samlede erhvervelser under loven øges. På længere sigt vil forslaget betyde forøgelse af de samlede udgifter på omkring 5 pct. Dette vil, ved en forhøjelse af den maksimale handelsværdi til 1,2 mill. kr. og beregnet på basis af den budgetterede ansøgningsmasse for finansåret 1977/78, svare til en øget årlig udgift til tilskud på ca. 1 mill. kr. og et øget statsligt udlån på ca. 7 mill. kr. Den øgede udgift og de øgede udlån fordeles over en 10 årig periode.

8. Skattebegunstiget opsparring og skattelømpelse for nyetablerede

Udvalget har endvidere drøftet de almindelige regler for skattebegunstiget opsparring og for lømpelser af indkomstskat i de første år efter etablering. Disse regler hører under Ministeriet for Skatter og Afgifter.

Efter lov om indskud på etableringskonto kan en lønmodtager indskyde maksimalt 20 pct. af nettoindtægten. Indskuddet kan fradrages ved opgørelsen af den skattepligtige indtægt. Når etablering har fundet sted, kan indskuddet frigives. 5.000 kr. kan hæves helt skattefrit, medens det resterende beløb frigives mod en forlods afskrivning på de anskaffede aktiver.

I de første år efter etableringen er der efter ligningsloven mulighed for, at de lokale skatteråd bevilger fradrag i den skattepligtige indkomst svarende til de afdrag, der i det pågældende indkomstår er betalt på gæld stiftet i forbindelse med selve etableringen. Denne nedsættelse kan dog højst udgøre 5.000 kr.

Ordningen om indskud på etableringskonto og ordningen om lømpelse i indkomstskatten i de første år efter etableringen har ikke været revideret siden henholdsvis 1965 og 1968. Set på baggrund af de kapitalkrav, der i dag stilles ved etablering i landbrugserhvervet, er der derfor i udvalget enighed om, at der ud fra et rent landbrugsmæssigt synspunkt er behov for en a jour-føring

af disse generelle ordninger. Der er endvidere i udvalget enighed om, at ordningen om skattelempe for nyetablerede bør udformes således, at man for unge, der etablerer sig som forpagtere, ikke stiller som betingelse for skattelempe, at gælden udgør mindst 70 pct. af værdien af den faste ejendom. Dette krav udelukker i praksis forpagtere fra at drage fordel af ordningen.

9. Særlig indkomstskat

Udvalget har drøftet den indflydelse, den særlige indkomstskat har haft på de ældre landbrugeres beslutninger om salg af deres landbrugsejendomme. Udvalget har drøftet både de aktuelle problemer lov om særlig indkomstskat giver for landbrugets generationsskifte, og de problemer loven i uændret skikkelse vil give senere.

Der har gennem årene været nogen uklarhed om sigtet med denne lovgivning. Der er almindelig enighed om, at ekstraordinære kapitalgevinster skal beskattes, men uenighed om, hvornår sådanne gevinster foreligger. Det er udtalt, at ekstraordinære kapitalgevinster kun forekommer, hvor salgspriserne overstiger den almindelige ejendomsprisudvikling, f.eks. i tilfælde hvor en landbrugsejendom sælges til byudviklingsformål. Andre finder, at alle ejendomsprisstigninger ud over den almindelige forbrugerprisudvikling skal undergives beskatning.

Det kan konstateres, at den almindelige ejendomsomsætning i et vist omfang er blevet undergivet særlig indkomstbeskatning. Dette skyldes, at der i loven om særlig indkomstskat er fastsat årlige tillæg, der for tiden er endog mindre end den almindelige forbrugerprisudvikling. Det kan forudses, at denne beskatning med ændrede regler efterhånden vil omfatte en stor del af ejendomsomsætningen.

Et flertal (H.J. Kristensen, O.W. Friis, O. Juul Jørgensen, Kjeld Ejler, Jørgen Pedersen, Jørgen Skovbæk, Carl Thomsen og J. Fløystrup Jensen) finder, at særlig indkomstbeskatning af større og større dele af den almindelige ejendomsomsætning vil medføre en yderligere begrænsning i ejendomsomsætningen med udskydelse af generationsskifte og færre ejendomsskift til følge. Dette vil atter indvirke begrænsende på husdyrproduktionens størrelse. Flertallet er derfor af den opfattelse, at der må ske en ændring af reglerne vedrørende særlig indkomstskat, således at den almindelige ejendomsomsætning friholdes. Baggrunden er, at flertallet vurderer denne beskatningsforms virkninger på produktionsomfanget til at række betydeligt længere end de direkte virkninger på generationsskiftet. Flertallet finder, at statens provenutab ved at friholde den almindelige ejendomsomsætning, men med bibeholdelse af særlig indkomstbeskatning af ekstraordinære kapitalgevinster, f.eks. opstået ved ejendommens overgang til byudvik-

lingsformål, vil være langt mindre end fordelene.

For 1975 var det samlede provenu fra den særlige indkomstskat omkring 450 mill. kr. fordelt på 20.000 skatteydere. Den almindelige ejendomsomsætning af landbrugsjendomme bidrager endnu kun i meget begrænset omfang til det samlede skatteprovenu.

Et mindretal (Leif Heltberg, Jørn Ravn, E. Toxværd Nielsen og Harald Hinrich) deler ikke flertallets opfattelse og finder ikke, at der er behov for vidtgående ændringer i lov om særlig indkomstskat. Leif Heltberg kan dog tilslutte sig, at der på flere punkter er behov for tilpasning af reglerne om den særlige indkomstskat., jfr. nedenfor.

Ud fra et ønske om i videst muligt omfang at få belyst den aktuelle situation har Landbrugsministeriet på opfordring fra udvalget anmodet Ministeriet for Skatter og Afgifter om at foretage en undersøgelse af størrelsen af den særlige indkomstskat ved afståelse af egentlige landbrugsejendomme. Denne undersøgelse er medtaget som bilag IX til betænkningen og omfatter 579 udvalgte skatteydere, der har solgt en landbrugsejendom i 1975. Undersøgelsen omfatter kun salg af egentlige landbrugsejendomme, og man har udeladt Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter, samt udeladt kommuner beliggende i nærheden af større bymæssige bebyggelser fra undersøgelsen.

Det fremgår af undersøgelsen, at ca. 17 pct. af de udvalgte skatteydere skal betale særlig indkomstskat. I fri handel betaler ejere over 60 år særlig indkomstskat i 32 pct. af tilfældene. Er ejerne under 60 år betales der særlig indkomstskat i fri handel i 22 pct. af tilfældene. I familiesalgssituationerne betales der særlig indkomstskat i henholdsvis 2 pct. og 9 pct. af tilfældene. Undersøgelsen viser, at den særlige indkomstskat især belaster de frie handler, hvor sælger er over 60 år.

Undersøgelsen har ifølge sagens natur kun kunnet omfatte de handler, der har fundet sted. Det må antages, at en række handler, hvor den særlige indkomstskat kunne blive en realitet, ikke er blevet gennemført. Endvidere må det antages, at en række handler er blevet udskudt som følge af en mere eller mindre velbegrundet frygt for den særlige indkomstskat. Den meget omfattende politiske debat om den særlige indkomstskat må antages at have virket i den retning.

Det økonomiske Sekretariat har foretaget beregninger over den særlige indkomstskats regionale fordeling. Undersøgelsen er optaget som bilag VIII til betænkningen. Beregningerne viser, at den særlige indkomstskat især belast-er visse områder i Jylland, specielt amter i Nord- og Vestjylland. Denne regionale skævhed fremkommer ved, at ejendomspriserne og dermed ejendomsvurderingerne i 1965 i en række jyske amter lå på et lavere niveau end i det øvrige land.

Prisforskellen er siden udlignet landet over. Den påviste regionale skævhed bekræftes ikke af undersøgelsen foretaget af Ministeriet for Skatter og Afgifter. Forklaringen kan bl.a. antages at være, at en række handler i disse områder er blevet holdt tilbage på grund af den særlige indkomstskat. Ejendomsomsætningen i de seneste år og de to nævnte undersøgelser bekræfter direkte og indirekte denne antagelse.

Udvalget skal pege på, at den endelige beregning af størrelsen af den eventuelle særlige indkomstskat efter de gældende regler ofte først kan finde sted over 1 år efter, at en handel er indgået. Det er derfor særdeles vanskeligt og ofte umuligt for sælger på forhånd at skønne over den særlige indkomstskats størrelse.

Udvalget skal derfor foreslå, at reglerne for den særlige indkomstskat ændres, således at skattemyndighederne skal beregne den særlige indkomstskats størrelse ved afståelse af fast ejendom umiddelbart i forbindelse med salget. Ligeledes skal udvalget foreslå, at skattemyndighederne forpligtes til at afgive bindende forhåndsudtalelser om værdiansættelser således, at sælger inden handelens endelige indgåelse får en oversigt over de skattemæssige konsekvenser af salget.

I familiehandler kan skattevæsenet endvidere tilsidesætte de aftalte priser og lade en beregnet handelsværdi danne udgangspunkt for beregningerne af den særlige indkomstskat og eventuelt gave- og arveafgift. Der er i udvalget peget på, at anvendelse af skønnede frihandelsværdier ved beregning af særlig indkomstskat kan medføre, at sælgeren pålignes at betale særlig indkomstskat af en kapitalgevinst, han ikke har realiseret. De skønnede frihandelsværdier, der er udgangspunkt for den skønsmæssige regulering, udregnes kun på basis af statistiske oplysninger om handelspriserne i fri handel. De frie handler har imidlertid udgjort en faldende andel af samtlige salg, medens familiesalgs andel er stigende. For ejendomme på 10 ha og derover udgjorde de frie handler i 1975 ca. 51 pct. af samtlige handler, medens familiesalg udgjorde ca. 45 pct. Priserne i familiesalg har i mange år ligget omkring 20 pct. under priserne i fri handel.

Et flertal (H.J. Kristensen, O.W. Friis, O. Juul Jørgensen, Leif Heltberg, Kjeld Ejler, Jørgen Skovbæk, Jørgen Pedersen, Carl Thomsen og J. Fløystrup Jensen) finder, at udgangspunktet for skattemyndighedernes værdiansættelser ved salg af landbrugsejendomme fortsat nok må være priserne i fri handel, som tegner sig for omkring halvdelen af samtlige salg, men da der er en mangeårig tradition for, at prisansættelsen i familiehandler har ligget lavere end i fri handel, foreslår flertallet, at der ved værdiansættelsen i familiehandler tages

udgangspunkt i frihandelspriserne, men at disse reduceres med en fast procentsats, f.eks. 20 pct. Dette familiehandelsprisniveau må beregnes af statsskatte-direktoratet og må være gældende for en nærmere fastlagt efterfølgende periode.

Det fremgår af Det Økonomiske Sekretariats undersøgelse, at der er et regionalt problem som følge af reglerne for beregning af den særlige indkomstskat. Udvalgets flertal finder, at den regionale skævhed bør rettes op under hensyntagen til, at de lave 1965-vurderinger skyldtes, at ejendomspriserne i 1965 i visse egne lå lavere end i det øvrige Danmark.

Ifølge de nugældende regler forhøjes købesummen inden beregning af for-tjenesten med omkostningerne ved købet, med et fast tillæg på 30 pct. samt med varierende årlige tillæg udgørende henholdsvis 8, 9 og 10 pct. af den op-rindelige købspris, eventuelt 1965-vurderingen. Der er i udvalget peget på, at anvendelsen af de årlige tillæg på 8, 9 og 10 pct. i løbet af meget få år vil betyde, at mange landbrugsejendomme vil blive belastet med betaling af sær-lig indkomstskat, medmindre det lykkes som led i den generelle økonomiske po-litik at begrænse inflationen væsentligt. Der peges i denne forbindelse på, at et årligt tillæg på 8, 9 og 10 pct. ændres til årlige tillæg, der afspejler den faktiske prisudvikling i ejendomspriserne i de enkelte år. Et mindretal (Leif Heltberg) kan tilslutte sig, at de årlige tillæg bør ændres, men finder, at fastsættelse af de årlige tillægs størrelse skal ske med udgangspunkt i sam-fundets almindelige prisudvikling.

Udvalget har drøftet et forslag om betaling af den særlige indkomstskat ved udstedelse af et pantebrev i den solgte ejendom. Der er i udvalget enighed om, at forslaget vil indebære en fordel som en alternativ finansieringsmulighed af skattetilsvaret, men forslaget er ikke løsning på de ovenfor omtalte proble-mer.

Et mindretal (Jørn Ravn) finder ikke, at der er grundlag for ændring af de bestående generelle skatteregler om beregning af særlig indkomstskat, så-ledes at omsætningen med landbrugsejendomme kommer til at indtage en sær-stilling. Som begrundelse herfor kan nævnes, at det ikke tilstrækkeligt een-tydigt er godtgjort, at den særlige indkomstskat har en uheldig virkning på landbrugsejendommenes pris, ligesom det begrænsede antal tilfælde af handler med landbrugsejendomme, hvor særlig indkomstskat hidtil er blevet pålignet, tyder på, at den særlige indkomstskat ikke kan have nogen væsentlig hæmmende virkning på udbudet af landbrugsejendomme.

Et mindretal (E. Toxværd Nielsen og Harald Hinrich) finder, at der kun i meget begrænset omfang betales kapitalvindingsafgift. I 86 pct. af ejendoms-

handlerne sker der i det af Ministeriet for Skatter og Afgifter undersøgte materiale ikke nogen betaling eller kun et ganske beskedent beløb (op til 5.000 kr.). Mindretallet skal på denne baggrund foreslå, at der sker en skærpelse af beskattningen af de reelle kapitalgevinster, som kan kombineres med forslag om, at betaling sker ved, at det offentlige får en prioritet i de solgte ejendomme.

KAPITEL V.Landbrugslovens bestemmelser.1. Landbrugslovens erhvervelsesbestemmelser

Det har været et gennemgående træk i årtiers erhvervelsesbestemmelser, at man har søgt at modvirke en for stærk koncentration af ejendomsretten til landbrugets dyrkningsjorder, for derved at medvirke til, at dyrkningsjorden bevares som produktionsgrundlag for den brede landbrugsbefolkning. Før landbrugsloven fra 1973 var der dog fri adgang for enhver navngiven person til at erhverve adkomst på indtil to landbrugsejendomme samt adgang til køb af yderligere ejendomme og arealer til sammenlægning inden for landbrugslovens sammenlægningsgrænser.

Landbrugets ejendomspriser har siden 1920'erne frem til slutningen af 1950'erne udviklet sig parallelt med landbrugets nettofaktorindkomster. Ejendomspriserne har siden været stærkere stigende end landbrugets indkomster.

Fra begyndelsen af 1960'erne frem til lovændringen i 1973 kunne man konstatere en markant stigning i andelen af ikke-landmænds køb af landbrugsejendomme. Under indtryk af denne udvikling vedtog Folketinget i 1973 en skærpelse af landbrugslovens erhvervelsesbestemmelser. Man indsatte en regel om, at det var en betingelse for erhvervelse af landbrugsejendomme, at man tog bopæl på ejendommen og tog jordbrug som hovederhverv.

Lovændringen tog sigte på at give personer, der skal leve af at drive landbrug, en vis fortrinsstilling ved køb af landbrugsejendomme. Man har med loven søgt at modvirke prisstigninger på landbrugsjord, der skyldes økonomiske interesser af ikke-landbrugsmæssig karakter.

Det er udvalgets opfattelse, at lovændringen i 1973 har haft en vis virkning med hensyn til begrænsning af køberkredsen, idet ikke-landmænds køb af landbrugsejendomme er faldet. De administrative erfaringer med landbrugslovens nuværende erhvervelsesbetingelser tyder imidlertid på, at der i en ikke ringe udstrækning sker omgåelse af lovens sigte med hensyn til hovederhvervskravet.

Det er vanskeligt at vurdere, hvilken prisdæmpende virkning 1973-loven har haft. Den inflatoriske udvikling i lovens virkeperiode vanskeliggør en sådan vurdering.

I lys af udviklingen siden 1973-lovens vedtagelse har udvalget drøftet hvilke ændringer i landbrugslovens erhvervelsesbetingelser, der må anses for ønskelige og nødvendige.

Der har i udvalget været enighed om, at det er ønskeligt at modvirke de prisstigninger på landbrugsjord, der er begrundet i økonomiske interesser af ikke-landbrugsmæssig karakter, at betingelserne for erhvervelse i videst mulig udstrækning bør søges koordineret med landbrugslovens øvrige bestemmelser, således at de bidrager til at fremme en hensigtsmæssig strukturudvikling, at betingelserne for erhvervelse så vidt muligt bør udformes således, at de fremmer en mere rationel landbrugsdrift gennem en bedre udnyttelse af de givne ressourcer, at betingelserne for erhvervelse så vidt muligt bør udformes således, at de unges etableringsmuligheder lettes.

Udvalget har herefter drøftet de forskellige kriterier og begrænsninger for erhvervelse, der kan iværksættes for at opfylde disse målsætninger.

Der er i udvalget enighed om, at det nuværende alderskrav på 20 år bør bevares uændret.

Der er i udvalget enighed om, at kravet om at erhververne inden 6 måneder efter erhvervelsen skal tage fast bopæl på ejendommen, bør bevares uændret.

Der er i udvalget enighed om, at de nugældende regler om antallet af ejendomme tilhørende samme ejer bør bevares uændrede. Det vil sige, at erhververen, dennes ægtefælle og børn under 18 år efter erhvervelsen ikke må være ejer eller medejer af mere end en landbrugsejendom, dog med mulighed for køb af i alt to landbrugsejendomme, såfremt lovens samdriftsbetingelser er opfyldt.

Efter de nugældende regler i landbrugsloven kræves det ikke, at man tager landbrug som hovederhverv, såfremt ejendommen er under 5 ha eller under 57.000 kr. i grundværdi (15. alm. vurdering).

Der er i udvalget enighed om, at denne grænse bør ændres, bl.a. fordi den tvinger til den modsætningsslutning, at ejendomme over 5 ha-grænsen uden videre kan anses for bæredygtige driftsenheder. Reglen har endvidere medført en stabilisering af antallet af ejendomme under 5 ha. Der er dog i udvalget enighed om, at der for ejendomme under 1 ha skal gælde lempeligere regler for erhvervelse. Disse små ejendomme er som hovedregel uden landbrugsmæssig interesse. Ejendomme af denne størrelse vil ofte kunne nedlægges som landbrugsejendomme og dermed blive fritaget for landbrugslovens betingelser for erhvervelse.

Et flertal (Kjeld Ejler, J. Fløystrup Jensen, Leif Heltberg, Harald Hinrich, Jørn Ravn, Jørgen Skovbæk, Carl Thomsen og E. Toxværd Nielsen) finder, at det nuværende hovederhvervskrav bør ophæves, da dets effekt er tvivlsom, og da det er vanskeligt at administrere.

Der er blandt flertallet ikke enighed om, hvorvidt der er behov for at erstatte hovederhvervskravet med andre former for begrænsninger i adgangen til at erhverve adkomst på en landbrugsejendom. Således finder J. Fløysturp Jensen, Leif Heltberg, Harald Hinrich, Jørn Ravn, Carl Thomsen og E. Toxvård Nielsen, at det i princippet bør være frit for enhver af købe en landbrugsejendom, når blot vedkommende tager fast bopæl på ejendommen og driver den jordbrugsnæssigt i overensstemmelse med landbrugslovens regler. Disse medlemmer erkender imidlertid, at det under forudsætning af en fortsat inflationsbetinget kraftig prisstigning på landbrugsejendomme kan blive nødvendigt med indgreb, der begrænser efterspørgselen efter landbrugsejendomme fra købergrupper, som ikke primært erhverver en ejendom for at drive landbrug. I modsætning hertil mener Kjeld Ejler og Jørgen Skovbæk, at der under alle omstændigheder bør indføres en anden og mere hensigtsmæssig begrænsning af erhvervelserne til afløsning af hovederhvervskravet.

Alle medlemmer af flertallet finder, at begrænsningerne i vilkårene for erhvervelse af landbrugsejendomme bør ske ved at reducere mulighederne for et skattemæssigt underskud på landbrugsbedrifter for derigennem at reducere efterspørgslen efter landbrugsejendomme. Dette kan efter flertallets opfattelse ske gennem fastsættelse af et skattemæssigt minsteafkast. En sådan ordning bør i givet fald gælde både ved køb af ejendom nr. et og ved køb af ejendom nr. to eller suppleringsjord.

Forslaget indebærer, at såfremt det regnskabsmæssige resultat af en landbrugsejendom, der er erhvervet under dette vilkår, ikke er tilstrækkeligt til at opfylde kravet, skal erhververens skattemæssige indkomst forhøjes, således at indtægten af ejendommen før fradrag af renter og ejendomsskatter svarer til minsteafkastet. Det skattemæssige minsteafkast kan f.eks. fastsættes til den almindelige forpagtningsafgift, jfr. i øvrigt Bilag III.

Blandt flertallet mener Leif Heltberg, Harald Hinrich, Jørn Ravn, Carl Thomsen og E. Toxvård Nielsen, at et sådant minsteafkast bør gælde generelt for alle erhververe af landbrugsejendomme. Lettelse af etableringsmuligheder for unge med landbrugsuddannelse bør ikke ske gennem særlige lømpelige vilkår for erhvervelse, men bør alene sikres gennem de i kapitel IV, pkt. 6, foreslåede forbedringer af bestemmelserne om kursudligningslån og etableringstilskud.

Derimod finder Jørgen Skovbæk, Kjeld Ejler og J. Fløysturp Jensen, at kravet kun skal stilles som et vilkår for adkomsterhvervelse til de personer, der ikke gennem en forud gennemgået landbrugsuddannelse har sandsynliggjort, at erhvervelsen har et erhvervsmæssigt sigte. Der peges i denne forbindelse på, at en række nyetablerede landmænd under bedriftens opbygningsperiode vil være

tvunget til midlertidigt at tage arbejde uden for bedriften. Dette kan i visse tilfælde gøre det vanskeligt for den at honorere mindsteafkastet.

Jørgen Skovbæk og Kjeld Ejler anfører som baggrund for forslaget om et skattenæssigt mindsteafkast, at erhvervelse af landbrugsejendomme til overvejende bolig- og fritidsformål andrager ca. 40 pct. af samtlige frie salg og over 25 pct. af arealerne. Da disse erhvervelser er skattenæssigt begunstiget i forhold til anden erhvervelse af bolig- og fritidsejendomme, medvirker de formentlig til at give et ekstra efterspørgselspres efter landbrugsejendomme. Begunstigelsen består i, at selv om en landbrugsejendom ikke udnyttes fuldt ud erhvervsmæssigt, vil der være fuld fradragsret for samtlige de på ejendommen hvilende ejendomsskatter, vedligeholdelsesomkostninger og renter. Der skal kun modregnes lejeværdi for en del af ejendommen, nemlig stuehus og have. Indførelse af et skattenæssigt mindsteafkast for hele ejendommen, som modstykke til retten til fradrag af renter og ejendomsskatter, vil derfor efter forslagsstillernes opfattelse føre til større ligelighed. Da dette indebærer, at vilkårene for køb til ikke-landbrugsmæssig udnyttelse vil blive forringet, må det antages, at det vil virke generelt dæmpende på ejendomsprisudviklingen, uden at der indføres et egentligt forbud mod køb af landbrug til boligformål eller delstidserhverv.

Et mindretal (H.J. Kristensen, O.W. Friis, O. Juul Jørgensen og Jørgen Pedersen) finder, at personer, der opfylder visse nærmere fastsatte krav om praktisk eller teoretisk landbrugsuddannelse, skal kunne købe en landbrugsejendom uden tilladelse fra landbrugsministeren på betingelse af, at erhververen inden en kortere frist tager jordbrug som væsentligste erhverv. Det vil sige, at den overvejende del af hans arbejdstid og den overvejende del af hans arbejdsindkomst skal hidrøre fra bedriften. Det forudsættes, at den pågældende selv driver ejendommen erhvervsmæssigt med rentabel drift for øje. De nærmere retningslinier skal fastsættes af landbrugsministeren.

Jørgen Pedersen foreslår, at fristen for at tage jordbrug som væsentligste erhverv udstrækkes til tre år.

Erhververe, der ikke har den nævnte landbrugsuddannelse, skal opfylde yderligere betingelser.

Et mindretal (H.J. Kristensen, O.W. Friis, O. Juul Jørgensen) finder, at en erhverver, der ikke opfylder uddannelseskravene, skal godtgøre over for lokale jordbrugskommission, at ejendommen udgør eller senest i løbet af tre år vil udgøre en bæredygtig driftsenhed. Endvidere at han kan og vil drive ejendommen selv på fuldt forsvarlig måde som en rentabel landbrugsejendom. Til dokumentation herfor forpligter han sig til at føre regnskab efter tilsvarende regler som i "moderniseringsloven". De nærmere retningslinier skal fastsættes

af landbrugsministeren.

Udgør ejendommen ikke, eller vil den ikke senest i løbet af tre år blive udbygget til en bæredygtig driftsenhed, eller finder jordbrugskommissionen, at vedkommende ikke er egnet til at drive ejendommen forsvarligt, kræver erhvervelsen tilladelse. Tilladelsen skal bl.a. kunne betinges af, at erhververen inden en vis frist afhænder de under ejendommen hørende dyrkningsjorder til sammenlægning med omliggende landbrugsejendomme. De nærmere retningslinier fastsættes af landbrugsministeren.

Med hensyn til betingelserne for køb af nr.to ejendom og for køb af jord til sammenlægning finder mindretallet, at personer, der opfylder uddannelseskravene, uden tilladelse skal kunne erhverve ejendom nr. to på samme betingelser som foreslået med hensyn til ejendom nr. et. Personer, der ikke opfylder uddannelseskravet, kan ikke uden tilladelse erhverve ejendom nr. to eller suppleringsjord.

Et mindretal (Jørgen Pedersen) finder, at personer uden den nævnte uddannelse efter ansøgning skal kunne opnå tilladelse til køb af en landbrugsejendom. Vedkommende skal forpligte sig til at opfylde kravet om jordbrug som væsentligste erhverv og kravene vedrørende ejendommens drift m.m., som gælder for de uddannede landmænd. Til dokumentation herfor forpligter han sig til at føre regnskab efter tilsvarende regler som i "moderniseringsloven". Det er tillige en forudsætning for tilladelse, at køberen ikke i forvejen er ejer af et landbrug.

Opfyldes betingelserne for erhvervelsen ikke, skal ejendommen eller dens tilliggende jordareal tilbydes Statens Jordlovsudvalg. Eventuel fortjeneste beskattes efter reglerne om almindelig indkomst.

Ved tilsagn om tilladelse kan der endvidere tages hensyn til ansøgerens og ansøgerens ægtefælles formueforhold og nuværende beskæftigelse, således at man kan foretage en vurdering af køberens hensigt med købet.

Tilladelse skal også kunne gives, hvis erhververen inden en vis frist afhænder de under ejendommen hørende dyrkningsjorder til Statens Jordlovsudvalg til sammenlægning med omliggende landbrugsejendomme.

Afgørelse om tilladelser henlægges til et særligt erhvervelsesnævn. Landbrugsministeren udnævner formanden, og Statens Jordlovsudvalg, De samvirkende danske Landboforeninger og Danske Husmandsforeninger udpeger hver et medlem. Nævnets sekretariat placeres i Statens Jordlovsudvalg og kan afgøre de løbende sager efter regler, der fastsættes af landbrugsministeren. (Hvis det i kapitel VI, afsnit 4, nævnte forslag om et ændret Statens Jordlovsudvalg gennemføres,

kan afgørelser om tilladelser henlægges hertil).

Det foreslås tillige, at det ved lov fastsættes som en generel regel, at et eventuelt driftsmæssigt underskud på landbrug ikke kan bringes til fradrag i anden erhvervsindkomst. Det skal dog kunne bringes til fradrag i et senere driftsoverskud på det pågældende landbrug.

2. Arve- og familierhvervelser

I Danmark har der været en lang tradition for, at erhvervelse af en landbrugsejendom ved arv eller ved overdragelse inden for en familie ikke omfattes af begrænsninger for erhvervelse.

Efter landbrugslovens § 17, stk. 1, kan der uden begrænsninger erhverves adkomst i forbindelse med skifte i anledning af arv m.m. Efter landbrugslovens § 17, stk. 2, kan adkomst erhverves ved overdragelse til en person inden for sælgerens nærmeste familie. Den familiekreds, der er omfattet af § 17, stk. 2, er den hidtidige ejers ægtefælle eller personer, der er beslægtet eller besvognet med den hidtidige ejer i op- eller nedstigende linie eller i en siderlinie så nær som søskende eller dissers børn. Efter § 17, stk. 2, er det en betingelse, at erhververen er fyldt 20 år, og at erhververen og dennes nærmeste pårørende ikke derved bliver ejer eller medejer af tilsammen mere end to landbrugsejendomme.

Ved erhvervelser efter landbrugslovens § 17 stilles der ikke krav om landbrug som hovederhverv eller bopælskrav.

Bestemmelserne for erhvervelse i § 17, stk. 2, har siden lovændringen i 1973 givet anledning til misbrug. En person, der ikke opfylder kravene i landbrugslovens § 16, har kunnet erhverve adkomst på en landbrugsejendom og derefter kunnet overdrage ejendommen til en slægtning inden for personkredsen i lovens § 17, stk. 2. Er videreoverdragelsen sket inden for den 6-månedersfrist, der er fastsat i landbrugslovens § 24, har Landbrugsministeriet vanskeligt ved at anfægte overdragelsen.

Der er i udvalget enighed om, at foreslå reglerne i landbrugslovens § 17 strammet, således at familiebegrebet indsnævres til kun at gælde mellem ægtefæller og i ret op- og nedstigende linie (bedsteforældre, forældre, børn og børnebørn m.fl.). Udvalget skal endvidere foreslå, at den fri adgang til erhvervelse skal betinges af, at overdrager eller arvelader har haft lovlig adkomst på ejendommen i mindst fem år, samt af, at erhververen inden to år efter erhvervelsen tager fast bopæl på ejendommen. Det forudsættes, at der under særlige omstændigheder skal kunne dispenseres fra pligten til at tage bopæl, lige-

som der i særlige tilfælde skal kunne dispenseres fra kravet om fem års lovlig adkomst. Der er endelig i udvalget enighed om, at 2-ejendomsreglen også skal finde anvendelse på erhvervelse ved arv.

3. Sikring af landbrugsjorden ud fra ressourcemæssige synspunkter

Samfundsudviklingen har siden slutningen af 1950'erne medført et voksende behov for arealer til byudvikling, fritidsbebyggelse, trafik- og forsyningsanlæg, rekreative formål m.m. Den årlige reduktion af det danske landbrugsareal er for tiden på ca. 10.000 ha. Det voksende behov for arealer til forskellige formål har ført til et stigende antal konflikter mellem forskellige interesser.

Landbrugsjorden har hidtil været betragtet som en uudtømmelig reserve for opfyldelse af de forskellige behov. Det er blevet overset, at landbrugsjorden i Danmark er en begrænset naturressource. Mulighederne for yderligere opdyrkning og indvinding af nye arealer er minimale.

I et ekspanderende samfund vil der altid være behov for jord til byudvikling, industri, samfærdsel, råstofforsyning, energiforsyning, affaldsdeponier, vandindvinding og rekreative formål m.m. Det kvantitative forbrug kan derfor kun i en vis udstrækning reduceres. Men det kvalitative forbrug kan mindskes, hvis jordforbruget flyttes fra arealer af større til arealer af mindre jordbrugsmæssig værdi. I overensstemmelse hermed er det i Landsplanredegørelsen 1975 fremhævet, at de arealer, der inddrages til byvækst i bred forstand, det vil sige til byzoner, sommerhusområder, trafikkanlæg, råstofbunden industri osv., ikke bør være større end nødvendigt, og at beslaglæggelse af arealer sker ud fra en velovervejet planlægning. Man bør især skåne de arealer, der har de højeste kvaliteter af jordbrugsmæssig, fredningsmæssig eller lignende karakter.

Forudsætningen for, at denne målsætning kan opfyldes, er, at jordanvendelsen administreres ud fra den kendsgerning, at landbrugsjord er en begrænset naturressource, der skal økonomiseres med. Der skal tillægges bevarelsen af den gode landbrugsjord en høj prioritet i den fysiske planlægning.

I de seneste år har der været udfoldet bestræbelser for at få en jordbundsklassificering i gang, som kunne danne grundlag for at inddrage jordkvaliteten som et vigtigt led i den fysiske planlægning. I sommeren 1974 nedsatte Landbrugsministeriet en ekspertgruppe med den opgave at angive retningslinier for en landsdækkende klassificering af landbrugsjord. På grundlag af ekspertgruppens indstilling er der iværksat en landsomfattende jordbundsklassificering, der påregnes afsluttet i løbet af 1978.

I forbindelse med de ændringer, der blev gennemført i planlægningslov-

givningen i 1975, er der tilvejebragt lovmæssig hjemmel for, at landbrugsmæssige hensyn skal indgå i den fysiske planlægning. Der blev i lov om kommuneplanlægning indføjet en bestemmelse, hvorefter størrelsen og beliggenheden af arealer, der forbeholdes jordbrugserhvervene, skal indgå i kommuneplanen. En tilsvarende bestemmelse er optaget i lands- og regionplanlovene. I bemærkningerne til forslag til lov om kommuneplanlægning er henvist til, at der har vist sig at være behov for, at hensynet til landbrugets arealinteresser tillægges en højere prioritet i den fysiske planlægning end hidtil.

Efter gennemførelsen af de seneste ændringer i planlægningslovene påhviler det amtsrådene og kommunalbestyrelserne at foretage kommuneplanlægning og regionplanlægning. Den landsomfattende planlægning påhviler regeringen.

De overordnede retningslinier for kommunernes og amternes planlægning fastlægges af de berørte ministerier.

I Landsplanredøgørelsen 1976 har miljøministeren understreget, at en samordning af målene for den fysiske planlægning og de landbrugspolitiske mål er nødvendig.

Den landbrugsmæssige interesse i den fysiske planlægning og i arealanvendelsen har hidtil kun været varetaget i begrænset udstrækning. Dette skyldes bl.a., at der ikke har foreligget en egentlig dokumentation af de landbrugsmæssige arealinteresser i form af en jordbundsklassificering. En anden grund er, at der ikke i landbrugsloven indeholdes en udtrykkelig hjemmel for sikring af landbrugsjorden.

Endvidere spiller det ind, at der ikke er gennemført en decentralisering af jordlovsadministrationen, der kan sikre en rimelig varetagelse af de landbrugsmæssige interesser på lokalt plan i forbindelse med arealplanlægningen og arealforvaltningen i det åbne land. Det er også af betydning, at der endnu ikke foreligger en integreret fysisk-økonomisk planlægning.

Der er i udvalget enighed om, at der i landbrugsloven bør tilvejebringes hjemmel for sikring af landbrugsjorden ud fra ressourcemæssige synspunkter. Det foreslås derfor, at der som en ny bestemmelse i lovens § 1 optages en formålsbestemmelse, hvori det præciseres, at landbrugsloven har til formål at sikre den landbrugsmæssige anvendelse og de varige dyrkningsmuligheder af landbrugsjorderne, og at landbrugsloven skal sikre landbrugets udviklingsmuligheder og strukturtilpasning.

Der er i udvalget enighed om, at det i loven præciseres, at de beføjelser, som loven hjemler, særlig skal anvendes til at sikre, at der ved inddragelse af landbrugsjord til anden anvendelse sker en økonomisering af de na-

turgivne arealressourcer. De bedst egnede landbrugsjorder skal i størst mulig udstrækning bevares som landbrugsjord, og der bør tilstræbes sikring af større sammenhængende landbrugsområder. Den del af samfundets kapitalressourcer, der investeres i landbruget, bør have en passende afskrivningsperiode.

Bestemmelserne skal sikre, at der ved inddragelse af landbrugsjord til anden anvendelse sker en afvejning af samtlige samfundsmæssige interesser, herunder også landbrugsmæssige interesser, og at der i forbindelse hermed overvejes alternative muligheder. Bestemmelserne skal endvidere sikre, at der sker en koordinering af landbrugsplanlægningen med den øvrige fysiske planlægning.

De generelle retningslinier for inddragelse af landbrugsjord til ikke-landbrugsmæssige formål skal med hjemmel i den foreslåede nye § 1 i landbrugsloven fastsættes af landbrugsministeren efter forhandling med miljøministeren.

Det er udvalgets opfattelse, at målsætningen må være at sikre den samfundsmæssigt set mest hensigtsmæssige anvendelse af de givne arealressourcer.

I udvalget er der endvidere enighed om, at der i landbrugslovens § 4 skal indføjes en hjemmel for landbrugsministeren til i landzone at modsætte sig ophævelse af landbrugspligten på landbrugsarealer ved arealkrævende dispositioner, såsom inddragelse af landbrugsjord til offentlige formål, bebyggelse, industriel virksomhed og lignende, (landbrugsloven § 4, stk. 1, nr. 1-3), hvis de landbrugsmæssige hensyn taler afgørende imod, at landbrugsjorden overgår til anden anvendelse. Denne mulighed bør kun tages i anvendelse i ganske særlige tilfælde, hvor de generelle retningslinier, der forudsættes fastlagt af landbrugsministeren ikke, er iagttaget.

4. Kommunernes køb af landbrugsejendomme

Efter den nuværende landbrugslovs § 20 kræves der ikke tilladelse fra landbrugsministeren til danske offentlige myndigheders jordkøb. Det står således frit for kommuner og amtskommuner at købe landbrugsejendomme i landzone både med henblik på sikring af byudviklingen på langt sigt og til andre formål.

I løbet af de seneste 10-15 år har adskillige kommuner opkøbt betydelige landbrugsarealer, dels til sikring af byudviklingen på langt sigt, dels til andre formål. Disse kommunale jorderhvervelser i det åbne land har skabt problemer for jordlovsmyndighederne, fordi kommunerne ikke i tilstrækkelig grad har respekteret landbrugsloven og den hidtil førte landbrugsstrukturpolitik.

Der er derfor i udvalget enighed om, at foreslå landbrugslovens § 20 ændret således, at såvel primærkommuners som amtskommuners køb af landbrugsejendomme i landzone kræver tilladelse. Udvalget foreslår også, at der sker en

samordning af de offentlige myndigheders jorderhvervelser og dispositioner i øvrigt, således at det sikres, at andre statslige og kommunale myndigheder respekterer den gældende landbrugslovgivning. Efter udvalgets opfattelse bør Statens Jordlovsudvalg forestå statens køb af landbrugsjord.

Det forudsættes, at bestemmelserne administreres på en smidig måde i samarbejde med kommunerne, så der ikke skabes unødige vanskeligheder for de bestræbelser, kommunerne gør sig for at drive en aktiv jordpolitik med henblik på byudvikling.

5. Landbrugslovens regler og generationsskiftet

Efter opgivelsen af udstykningspolitikken i slutningen af 1960'erne blev de hidtil strenge begrænsninger med hensyn til sammenlægning og samdrift liberaliseret med henblik på at give mulighed for fri tilpasning af bedriftsstørrelserne. Man ønskede ikke at foregribe ejendomsstrukturer på længere sigt og derved tage stilling til, hvilken ejendomsstørrelse der i fremtiden måtte anses for den mest hensigtsmæssige.

Den nuværende forholdsvis frie tilpasning af ejendomsstrukturene har i nogen grad virket til ugunst for unge, der ønsker at etablere sig som landmand. Denne købergruppe har måttet konstatere en meget betydelig konkurrence fra allerede etablerede landmand, der med en ofte lavt behæftet ejendom har haft tilstrækkeligt kapitalgrundlag til udvidelse af ejendommens jordtilliggende.

På denne baggrund er der i udvalget enighed om at foreslå landbrugslovens nuværende regler om sammenlægning suppleret med en bestemmelse, hvorefter landbrugsministeren kan nægte tilladelse af køb til sammenlægning, såfremt den ejendom, der ønskes nedlagt er forsynet med gode og velholdte bygninger, og ejendommen i øvrigt skønnes at udgøre en fuldt bæredygtig driftsenhed. Afgørelsen af, om det er en bæredygtig driftsenhed, skal ske efter et konkret skøn af sagkyndige og på basis af retningslinier fastsat af Landbrugsministeriet efter forhandling med landbrugsorganisationerne.

Udvalget finder, at en fuldt bæredygtig driftsenhed kan bestemmes som en driftsenhed, der i den foreliggende tilstand kan give fuld produktiv beskæftigelse og indkomst for mindst een helårsarbejder.

Et flertal finder, at de foreslåede regler af administrative grunde kun skal anvendes på ejendomme over 30 ha. Et mindretal (Jørgen Pedersen) finder, at der ikke bør fastsættes en grænse.

Det har endvidere været drøftet i udvalget om den foreslåede mulighed for landbrugsministeren til at nægte tilladelse til køb til sammenlægning tillige

skal omfatte køb af ejendom nr. to til samdrift.

Et flertal i udvalget har dog ikke kunnet anbefale dette, fordi der fortsat bør være mulighed for en smidig strukturtilpasning i landbruget. Man henviser endvidere til, at der ved samdrift ikke sker nedlægning af ejendommen.

Et mindretal (O. Juul Jørgensen og Jørgen Pedersen) går imidlertid ind for, at landbrugsministerens mulighed for at nægte tilladelse til køb til sammenlægning tillige kommer til at omfatte køb af ejendom nr. to til samdrift. Efter mindretallets opfattelse er en sådan tilladelse nødvendig, såfremt der skal være mulighed for at gribe effektivt ind overfor konkurrencen fra allerede etablerede landmænd ved unge landmænds køb af landbrugsejendomme.

6. Sammenlægning

Ved ændringen i landbrugsloven i 1962 blev der åbnet mulighed for en udvikling henimod større brugsstørrelser ved sammenlægning af mindre landbrugsejendomme. Efter de seneste lovændringer i 1971 og 1973 kan en landbrugsejendom i dag sammenlægges med en anden landbrugsejendom, såfremt det samlede jordtiliggende ikke overstiger 100 ha.

Adgangen til sammenlægning begrænses dog væsentligt ved reglerne i lovens § 13, stk. 2. Således kan sammenlægning nægtes med henvisning til beliggenhedsforhold, ejendomsfordeling og restejendommens opdeling og størrelse. Ved administrationen af bestemmelserne i lovens § 13, stk. 2, varetages i det væsentlige samme hensyn som ved erhvervelse af hele landbrugsejendomme i henhold til bestemmelserne i lovens kapitel V. Der er dog ikke i landbrugslovens § 13 hjemmel til at stille betingelser af fuldt så vidtgående karakter som hjemlet i lovens kapitel VI. Dette gælder såvel de almindelige erhvervelsesbetingelser som adgangen til at stille betingelser efter landbrugslovens § 23, og krav om genafhandling i tilfælde, hvor betingelserne ikke opfyldes, jfr. landbrugslovens § 27.

Der er i udvalget enighed om, at der bør gælde samme regler med hensyn til køb af arealer til sammenlægning, hvad enten der er tale om erhvervelse af en hel ejendom eller en del af den.

Udvalgets flertal finder endvidere, at den nuværende sammenlægningsgrænse på 100 ha bør bevares. Flertallet mener, at det er vigtigt, at der er mulighed for en fortsat strukturtilpasning. Ønsket om at bevare bæredygtige driftsenheder bør tilgodeses ved den foreslåede hjemmel for landbrugsministeren til at nægte adgang til sammenlægning, hvor den ejendom, der ønskes nedlagt, udgør en bæredygtig driftsenhed.

Et mindretal (Jørgen Pedersen) har foreslået, at den nuværende sammenlægningsgrænse på 100 ha nedsættes til 50 ha.

7. Sandriftsforhold

For at imødekomme behovet for en mere umiddelbar tilpasning af ejendomsstørrelserne til udviklingen inden for landbruget fastsatte man i 1963 bestemmelser om sandrift af landbrugsejendomme. Efter de seneste ændringer i landbrugsloven i 1973 er det en betingelse for sandrift af flere ejendomme, at ejendommens jorder ligger inden for en vejafstand af 15 km fra den ene af ejendommens bygninger.

Der er i udvalget enighed om, at der fortsat er behov for sandriftsbestemmelser, der giver mulighed for en smidig strukturtilpasning. Samtidig er der behov for en vis forenkling og begrænsning af reglerne.

Der er i udvalget enighed om at foreslå lovens bestemmelse vedrørende afstand ændret, således at afstanden mellem de sandrevne ejendomme regnes ad den benyttede vej fra bygningerne på den ejendom, hvor ejeren eller forpagteren bor og driver jorderne, til den nærmeste indkørsel fra vejen til hver enkelt jordlod af de øvrige ejendomme.

Et flertal i udvalget er enig om at bevare den nuværende 15 km-grænse, medens et mindretal (Jørgen Pedersen) finder, at afstanden bør nedsættes til 5 km.

Der er inden for udvalget enighed om, at sandrift af landbrugsejendomme, der tilhører samme ejer (lovens § 9, stk. 1) og sandrift af to landbrugsejendomme ved forpagtning (lovens § 9, stk. 2) fortsat skal kunne ske uden arealbegrænsning.

For andre sandriftsforhold, etableret efter lovændringen i 1973 gælder der forskellige begrænsninger. Sandriften må højst vare 10, 15 eller 20 år og jorderne skal ligge inden for den nævnte 15 km-grænse. Grænsen for arealet er 200 ha, såfremt ejendommens antal ikke overstiger fem, og 100 ha, såfremt ejendommens antal overstiger fem.

Der er i udvalget enighed om at foreslå disse regler forenklede, således at der fremover kun skal gælde én arealgrænse og således, at sandrift højst må omfatte jord fra fem ejendomme.

Udvalgets flertal foreslår, at denne øvre arealgrænse fastsættes til 100 ha.

Et mindretal (Jørgen Pedersen) foreslår, at arealgrænsen nedsættes til

til 50 ha, svarende til den af mindretallet foreslåede øvre arealgrænse for sandrift.

8. Forpagtningsforhold

Ved ændringerne i 1973 i landbrugsloven skærpedes reglerne for forpagtning af hele landbrugsejendomme. For at forebygge omgåelse af erhvervelsesreglerne indførtes der en ny bestemmelse i § 11 i landbrugsloven, hvorefter aftaler om forpagtning for et længere tidsrum end 15 år ikke må indgås uden tilladelse. Forpagtning af hele landbrugsejendomme til selvstændig drift kan i øvrigt ske frit. Der er ingen begrænsning for, hvor mange landbrugsejendomme en person eller et selskab kan tage i forpagtning, hvis de forpagtede ejendomme ikke drives sammen med de andre ejendomme, forpagteren i forvejen ejer eller har i forpagtning.

Bestemmelserne i § 11 kan i visse situationer anvendes til at omgå bestemmelserne om sandrift i § 9. Ved sandrift forstås i almindelighed, at ejendommene har produktionsfaktorerne (maskiner og arbejdskraft m.v.) fælles, samt at ejendommene er under én ansvarlig driftsledelse. Når én person (ejer/forpagter) driver flere landbrugsejendomme for egen regning ved bestyrer kan det føre til, at ejendommene faktisk drives af ejeren/forpagteren selv fra den ejendom, som han bebor, idet de såkaldte bestyrere af de andre ejendomme, f.eks. fodermestre m.v., ikke har nogen selvstændighed i relation til gårdens drift.

Udvalget foreslår, at der indføres en begrænsning i lovens § 11 af adgang en til forpagtning, således at en person eller et selskab kun kan forpagte landbrugsejendomme eller dele heraf uden tilladelse, såfremt forpagtnings- og sandriftsforholdet holdes inden for rammerne af lovens § 9.

Forpagtning udover de i lovens § 9 angivne rammer vil efter dette forslag altid kræve tilladelse, uanset om det oplyses, at ejendommen agtes drevet som en selvstændig ejendom ved bestyrer. Hvis areal- og afstands begrænsninger m.v. derimod overholdes, vil forpagtning af en landbrugsejendom til selvstændig drift ved bestyrer og selskabers forpagtning af landbrugsejendomme kunne ske uden tilladelse.

Udvalgets flertal finder, at der foruden den foreslåede areal- og afstands begrænsning kunne indføres et krav om, at forpagteren skal tage fast bopæl på den forpagtede ejendom, medmindre denne skal drives i sandrift efter reglerne i lovens § 9 med anden landbrugsejendom, hvor forpagteren har fast bopæl.

Forslaget vil medføre, at forpagtning af en landbrugsejendom til selv-

stændig drift ved bestyrer og selskabers forpagtning af landbrugsejendom altid vil kræve tilladelse.

Der skal kunne dispenseres fra bopælspligten i tilfælde, hvor der ikke foreligger fare for omgåelse af landbrugslovens samløbsregler.

Et mindretal (Carl Thomsen, Jørn Ravn, E. Toxværd Nielsen, Harald Hinrich og Leif Heltberg) kan ikke støtte forslaget om, at selskabers forpagtning af landbrugsejendomme altid skal kræve tilladelse.

KAPITEL VI.Jordlovsadministrationens opbygning og funktion.1. Generelle bemærkninger

Udvalget har drøftet jordlovsadministrationens nuværende opbygning og funktion. Drøftelserne er sket med udgangspunkt i "Beretning om undersøgelse af spørgsmål vedrørende jordlovsadministrationen", udarbejdet af "Arbejdsgruppen vedrørende jordlovsadministrationen". Beretningen er optrykt som Bilag V til betænkningen. Drøftelserne er endvidere sket på grundlag af en skrivelse af 14. januar 1977 fra Administrationsdepartementet med bemærkninger til arbejdsgruppens forskellige forslag. Denne skrivelse er optrykt som Bilag VI til betænkningen.

2. Den lokale jordlovsadministration

Den nuværende lokale jordlovsadministration er i hovedtræk opbygget omkring 18 jordbrugskommissioner, der dækker hver sin del af landet. Hver jordbrugskommission består af en formand, en viceformand og som regel et eller to menige medlemmer. Formanden for jordbrugskommissionen er tillige medlem af Statens Jordlovsudvalg. Viceformanden udnævnes af landbrugsministeren. De menige medlemmer udpeges efter indstilling af landbrugsorganisationerne. Medlemmerne er normalt landbrugskyndige.

Jordbrugskommissionerne blev oprindeligt opbygget med henblik på varetagelse af særlige opgaver ved administrationen af statshusmandsloven, landarbejderboligloven, grundforbedringsloven og landbrugsloven. Senere er der kommet forskellige opgaver i forbindelse med administrationen af landbrugets støttelovgivning. Ingen af disse sager er henlagt til selvstændig afgørelse i jordbrugskommissionerne, og der er som hovedregel ingen samlet kommissionsbehandling af sagerne.

Udvalget har drøftet jordbrugskommissionernes arbejdsopgaver. Der er enighed om, at det igennem mere systematisk anvendelse af jordbrugskommissionerne er muligt at skabe grundlag for hurtigere og mere effektiv sagsekspedition på landbrugslovens område.

Udvalget foreslår, at jordbrugskommissionerne får overdraget forskellige tilsynsopgaver efter landbrugsloven. Udvalget peger på tilsyn med landbrugspligtens overholdelse, tilsyn med landbrugsejendommenes opretholdelse som selvstændige brug og forsvarlig vedligeholdelse og tilsyn med bopælspligtens overholdelse. Endvidere kan nævnes tilsyn med overholdelse af betingelserne for

sandrift og forpagtning m.m.

Udvalget foreslår, at jordbrugskommissionerne inddrages i sagsbehandling en lokalt i udstykningssager og andre sager vedrørende anvendelse af landbrugsjord. Dette kan ske ved at foreskrive, at den landinspektør, der forbereder sagen, lader jordbrugskommissionerne indgå i den såkaldte "stjernehøring". Der ved høres en række myndigheder m.v. samtidig. Forslagene er nærmere gennemgået i Bilag V.

Udvalget har drøftet de administrative og tekniske ændringer, der nødvendiggøres af de øgede arbejdsbyrder vedrørende landbrugsloven. Udvalget finder, at det er nødvendigt centralt at fastlægge de nærmere retningslinier for de enkelte jordbrugskommissioners arbejde, bl.a. med henblik på at inddrage alle kommissionens medlemmer i arbejdet. Såvel formand som viceformand og de øvrige medlemmer må sikres et passende arbejdsvederlag.

Endvidere må der ydes jordbrugskommissionerne den nødvendige kontormæssige bistand, ligesom de må kunne benytte lokal teknisk sagkundskab på konsulentbasis (f.eks. agronomer og landinspektører). Herudover bør der åbnes mulighed for en udvidet praktisk bistand fra den centrale jordlovsadministration, jfr. afsnit 3.

3. Opgaver i forbindelse med den fysiske planlægning

De seneste års erfaringer i arbejdet med den fysiske planlægning og arealforvaltning af det åbne land har vist, at der er et behov for en bedre samordning af den fysiske planlægning med de landbrugspolitiske mål. Endvidere har der vist sig et behov for nærmere samarbejde mellem jordlovsmyndighederne og planlægningsmyndighederne. Ved etablering af samarbejdet på såvel lokalt som centralt plan kan der skabes mulighed for hensyntagen til landbrugsmæssige interesser ved arealkrævende dispositioner, og der kan skabes grundlag for en hurtigere og mere effektiv sagsekspedition.

Spørgsmålet om nødvendigheden af større jordpolitisk indflydelse på den del af den fysiske planlægning, der vedrører arealanvendelsen i det åbne land, er nærmere gennemgået i kapitel V, afsnit 3.

Planlægningsopgaverne foreslås principielt henlagt til den centrale jordlovsadministration i samarbejde med jordbrugskommissionerne.

De lokale jordbrugskommissioner kan spille en vigtig rolle på det lokale og regionale plan ved på et tidligt tidspunkt i planlægningsfasen med den fornødne støtte fra den centrale jordlovsadministrations side at gå ind i et samarbejde med andre implicerede lokale myndigheder. Udvalget foreslår derfor, at

jordbrugskommissionerne inddrages i planlægningsarbejdet, således at f.eks. lokal- og kommuneplaner skal forelægges kommissionerne til udtalelse.

I den centrale jordlovsadministration vil det være nødvendigt at udskille en sektion, der specielt tager sig af de planlægningsmæssige opgaver. Opgaverne vil bestå dels i arbejde med region- og landsplaner, dels i bistand til de lokale jordbrugskommissioner. Sektionen skal endvidere deltage i overordnede og koordinerende arbejder vedrørende den fysiske planlægning, der udføres under miljøministerens ledelse.

Udvalget har drøftet hvilke administrative ændringer, der vil være nødvendige som følge af arbejdet med planlægningssspørgsmål. Det har været foreslået at udbygge den lokale jordlovsadministration med oprettelse af et antal regionalkontorer. Udvalget finder dog, at sagerne mest hensigtsmæssigt og med et minimumsforbrug af administrative ressourcer løses af den centrale jordlovsadministration i samarbejde med de lokale jordbrugskommissioner. Opgavernes omfang og karakter må forudses at blive varierende. Udover den administrative styrkelse af de lokale jordlovsadministrationer, der er nødvendig i forbindelse med varetagelse af de arbejdsopgaver, der er omtalt i afsnit 2, vil der til planlægningsarbejdet være behov for at tilknytte særlig sagkyndige, der kan bistå såvel den centrale som den lokale administration.

Denne hjælp kunne f.eks. ydes af et antal teknisk/administrativt sagkyndige medarbejdere, der i nært samarbejde med den centrale planlægningssektion også kan bistå jordbrugskommissionerne ved besigtigelser og drøftelser på stedet (et "rejsehold").

Udvalget har overvejet, om jordbrugskommissionernes tekniske og kontor-mæssige bistand kunne opnås ved etablering af et rent kontorfællesskab med de amtskommunale administrationer. Man har dog fundet, at de praktiske vanskeligheder ved et sådant fællesskab muligvis kunne svække jordbrugskommissionernes muligheder for effektivt at kunne varetage de vigtige nye opgaver.

4. Statens Jordlovsudvalg

Statens Jordlovsudvalgs historie går tilbage til dannelsen af Jordfonden i forbindelse med Majoratsaflysningen i 1919. I arbejdet med oprettelse af husmandsbrug, jordkøb og udlånsvirksomhed har Statens Jordlovsudvalg spillet en vigtig rolle i dansk jordbrugspolitik.

Det nuværende Statens Jordlovsudvalg er nedsat i henhold til Lov om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål, jfr. Landbrugsministeriets lovekendtgørelse nr. 396 af 23. juli 1974. Statens Jordlovsudvalg

består af et udvalg og af et administrationskontor. Udvalget består af 18 medlemmer, heraf 10 medlemmer valgt af Folketinget efter forholdstal samt 8 medlemmer repræsenterende Landbrugsministeriet og landbrugets organisationer m.fl.

Udvalget beskæftiger sig især med sager i henhold til landbrugsloven (erhvervelse, udstykning og sammenlægning), køb og salg af jord i henhold til udlånsloven og spørgsmål vedrørende administration af Jordfondens arealer. De øvrige sager behandles som hovedregel selvstændigt af administrationskontoret. Det drejer sig om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter, støtte til yngre jordbrugere, indkøbsforeninger, tilskud til dræning og vanding, grundforbedringslån, støtte til regnskabsføring, byggetilskud til jordbrugsbedrifter, arbejderboligsager, landvindings- og afvandingssager m.v.

Som det fremgår af oversigten over arbejdsopgaverne, har arbejdet i Statens Jordlovsudvalg og fordelingen af sager mellem udvalget og administrationskontoret i nogen grad skiftet karakter i de senere år. En række opgaver er ophørt. Men mange nye opgaver er kommet til, specielt i forbindelse med administrationen af landbrugets støttelovgivning, herunder væsentlige dele af EF's strukturpolitik på jordbrugets område. I forbindelse med denne ændring af arbejdsopgaverne er selve udvalgets sagsområde stærkt indskrænket. Derimod er administrationskontorets administrative rolle væsentligt forøget.

Efter drøftelserne i "Arbejdsgruppen vedrørende jordlovsadministrationen" og på baggrund af ændringen i karakter og omfang af arbejdsopgaver udstedte landbrugsministeren den 11. november 1976 en ny forretningsorden for udvalget, samtidig med at der blev nyudnævnt 18 medlemmer. Udvalget skal efter den nye forretningsorden først og fremmest bistå landbrugsministeren med fastlæggelse af generelle retningslinier for administrationen af den gældende jordlovgivning.

Man har drøftet hensigtsmæssigheden af at opretholde det nuværende 18-mandsudvalg, efter at arbejdsopgaverne er ændret. Der er enighed om, at en mere begrænset deltagerkreds vil kunne løse opgaverne. Man foreslår derfor, at det nuværende 18-mandsudvalg afløses af et snævert sagkyndigt udvalg med rådgivende funktioner.

Udvalget kan bestå af tre medlemmer, der repræsenterer den centrale jordlovsadministration, og af indtil fire medlemmer udpeget efter indstilling af landbrugets organisationer.

5. Den centrale jordlovsadministrations opbygning

Den centrale jordlovsadministration er i dag fordelt mellem Landbrugsministeriets departement, Matrikeldirektoratet og Statens Jordlovsudvalg. Depar-

tementet varetager de almindelige departementale arbejder, herunder det lovforberedende arbejde vedrørende landbrugets strukturlovgivning. Opgavefordelingen mellem departementet, Statens Jordlovsudvalg og Matrikeldirektoratet er historisk betinget og har ikke i de seneste år været genstand for en mere omfattende overvejelse.

Der har været drøftet forskellige muligheder for en ændret administrativ opbygning af den centrale jordlovsadministration med henblik på en effektivisering. Der er enighed om, at der er behov for en dybtgående rationaliseringsundersøgelse med henblik på en ændret opgavefordeling imellem departementet, Statens Jordlovsudvalg, Matrikeldirektoratet og jordbrugskommissionerne.

6. Jordlovsadministrationens informations- og vejledningsvirksomhed

Der er i udvalget enighed om, at der er behov for øget informations- og vejledningsvirksomhed vedrørende landbrugsloven og landbrugets støttelovgivning. Specielt er der behov for oplysning om reglerne om køb af landbrugsejendomme, landbrugsejendommenes drift, forpagtning, samdrift og sammenlægning. Udvalget finder, at denne opgave bør tages op af den centrale jordlovsadministration, men med inddragelse af de lokale jordbrugskommissioner som formidlende led.

KAPITEL VII.Forædling og afsætning af animalske landbrugsprodukter.1. Hovedproblemer

Efter den danske tilslutning til EF er der sket en bedring i afsætningsvilkårene for landbrugsprodukter på grund af de bedre prisforhold og den forbedrede adgang til EF-markedet. EF-medlemskabet har dog ikke medført nogen væsentlig stigning i produktionen af animalske landbrugsprodukter. Værdien af den animalske eksport er steget stærkt, men de eksporterede mængder er ikke øget. Stagnationen er indtruffet på et tidspunkt, hvor der er udbredt arbejdsløshed og fortsat underskud på den danske betalingsbalance. Det har sammen med den fortsatte strukturudvikling i landbruget medført, at kapacitetsudnyttelsen i forarbejdnings- og afsætningsleddet er forringet.

Eksportstrukturen er i tiden efter EF-tilslutningen ændret, således at en større del af vor eksport i dag går til EF-området. I sammenligning med andre EF-lande eksporterer Danmark dog fortsat en væsentlig del af den animalske produktion til tredielande. Samtidig er den store eksport til Storbritannien opretholdt. Det vil sige, at en relativt stor del af den animalske eksport er afhængig af udviklingen i EF's restitutionspolitik og af tilpasningen af priserne i Storbritannien til det fælles prisniveau. Restitutionsfastsættelsen sker ikke altid i overensstemmelse med danske ønsker, og tilpasningen af det britiske prisniveau kan medføre vanskeligheder for den danske afsætning. En øget eksport af animalske landbrugsprodukter, der vil være en følge af en større dansk produktion, må navnlig søges afsat i de kontinentale EF-lande.

2. Forbindelsen til primærproduktionen

Forbindelsen mellem primærleddet og sekundærleddet består i producenternes leverancer af produkter og forarbejdningsleddets betaling for disse produkter. For den andelsejede del af sekundærsektoren omfatter betalingen ud over den umiddelbare afregning normalt en efterbetaling. Den andelsejede sektor er desuden karakteriseret af leveringspligt for producenterne og aftagepligt for forarbejdningsleddet.

I samspillet mellem producent og sekundærsektor er der en række vigtige problemer:

- Tidspunktet for leverancen.
- Kvaliteten af det leverede produkt.

- Mængden af det leverede produkt.
- Betalingen for det leverede produkt.
- Differentiering af betaling efter leveringstidspunkt, kvalitet og mængde.

Der er i sekundærsektoren et udtalt ønske om at kunne styre leverancetidspunkt, kvalitet og mængde. Til dette formål kan anvendes forskellige instrumenter:

Styring af leverancetidspunkt.

Med hensyn til leverancetidspunkt forekommer to problemer: Regelmæssige sæsonvariationer og uregelmæssige variationer på kort sigt.

Den regelmæssige sæsonvariation er især et problem i mælke- og oksekødssektorerne. Inden for mælkesektoren kan sæsonvariation modvirkes ved en sæsondifferentiering af afregningsprisen. I det omfang kølvningerne herved bliver fordelt mere jævnt over hele året, vil der samtidig ske en udjævning af sæsonvariationen i leverancer af kreaturer. En udjævning af sæsonsvingninger vil give sekundærsektoren økonomiske fordele, men vil samtidig medføre øgede produktionsomkostninger for producenterne. Udvalget finder, at de økonomiske konsekvenser af en sæsonudjævning af mælke- og oksekødsproduktionen bør undersøges nøjere, således at der kan gennemføres en virkningsfuld sæsondifferentiering af afregningsprisen med henblik på at opnå optimalt økonomisk resultat i primær- og sekundærsektor.

En vis styring af leverancetidspunktet kan i svinektoren ske ved hjælp af vægtgrænser. Det anvendes allerede i udstrakt omfang. Samme metode kunne tænkes anvendt for ungtyre. Det vil dog forudsætte en mere udstrakt anvendelse af et klassificeringssystem i oksekødssektoren.

Priserne på eksportmarkederne kan variere stærkt over både kortere og længere perioder. I det omfang disse variationer slår fuldt igennem på afregningspriserne til producenten, bidrager det til varierende leverancer fra producenterne, og det skaber kapacitetsproblemer for virksomhederne. Det er derfor hensigtsmæssigt i et vist omfang at udjævne disse svingninger ved at fastholde noteringerne over længere perioder. Opretholdelse af en højere afregningspris, end eksportmarkedet betinger - selv over en relativ kort periode - vil være meget kapitalkrævende med deraf følgende krav til virksomhedernes konsolidering. Det forudsætter desuden et snævert samarbejde mellem alle virksomheder inden for branchen.

En analyse af en række slagteri- og mejeri-ers regnskaber viser, at der efter dækning af omkostninger og betaling af noteringsprisen til producenten

kun er et i forhold til pris og kapitalbehov beskedent beløb til dækning af afskrivninger, konsolidering og efterbetaling.

En undersøgelse¹⁾ over en 3-årig periode af de 16 største slagterier viser således, at der i forhold til en notering for slagtesvin på 7,80 kr./kg har været anvendt 60 øre til dækning af de nævnte poster. To trediedele er anvendt til efterbetaling og en trediedel til konsolidering, svarende til henholdsvis godt 5 pct. og godt 2,5 pct. af prisen.

I gennemsnit er der i den 3-årige periode investeret 197 mill. kr. årlig i de nævnte slagterier. Den samlede sum af afskrivning og konsolidering udgjorde årlig 128 mill. kr., dvs. 65 pct. af de samlede investeringer.

En undersøgelse af 127 mejeriers regnskaber i regnskabsåret 1974/75 viser, at ved en pris på omkring 1,10 kr./liter mælk har mejerierne til efterbetaling og konsolidering haft 14 øre/liter, hvoraf tre fjerdedele er anvendt til efterbetaling og resten til konsolidering, svarende til 9 pct., respektive 4 pct. af prisen.

I de mindre virksomheder er både afskrivninger og investeringer pr.kg mælk langt mindre end i større selskaber. I 1974/75 udgjorde de samlede investeringer på andelsmejerierne 144 mill. kr., medens afskrivningerne var 111 mill. kr.

Selvfinansieringsgraden i andelsvirksomhederne gennem de senere år har været ganske tilfredsstillende. Kravene til den driftsmæssige konsolidering synes opfyldt med henlæggelser af den nævnte størrelsesorden. Konsolidering med henblik på noteringsudjævning vil imidlertid kræve betydeligt større henlæggelser, som næppe kan tænkes i praksis.

Leverancetidspunktet kan styres direkte ved hjælp af kontrakter mellem producenter og virksomheder. Udvalget finder, at øget anvendelse af kontrakter bør overvejes.

Kvalitetsstyring.

Forudsætningen for at øve indflydelse på kvaliteten af de leverede produkter er, at afregningen til producenten sker i henhold til fastsatte kvalitetskriterier. Med undtagelse af halvdelen af slagtekreaturene, der leveres via marked, afregnes hele den animalske produktion efter nøje fastsatte kvalitetskriterier, hvor producenten bagefter får meddelelse om kvaliteten af det leverede produkt. Dersom en virksomhed - eller en branche - ønsker at fremme kvaliteten af et bestemt produkt, kan dette ske ved hjælp af en øget differen-

1) Undersøgelsen er udført af revisionsfirmaet C. Jespersen.

tiering af afregningspriserne i henhold til opstillede ønsker. Samme fremgangsmåde kan anvendes, dersom man ønsker at fremme produktionen af en bestemt kategori, f.eks. tyre frem for stude. Udvalget har ikke vurderet behovet for tekniske ændringer i de nuværende kvalitetsafregningssystemer. Derimod finder man det ønskeligt, at kvalitetsafregningen udvides til at omfatte hele den animalske produktion, således at denne i størst muligt omfang tilpasses afsætningsmulighederne.

Styring af produktionsomfang.

Produktionsomfanget bestemmes især af producenternes økonomiske forhold og deres forventninger om de fremtidige økonomiske vilkår. En væsentlig produktionsudvidelse kan kun ventes at finde sted, dersom producenterne vurderer, at rentabiliteten af eventuelle nyinvesteringer vil være rimelig. Rentabiliteten er dels afhængig af afregningspriserne, der påvirkes af den fælles prispolitik i EF, dels af investerings- og produktionsomkostninger. Eftersom det fælles prisniveau bestemmes af beslutninger taget i EF-regie, må nationale forholdsregler til forbedring af rentabiliteten af nyinvesteringer koncentreres om investerings- og produktionsomkostningerne.

En forøgelse af produktionsomfanget ved hjælp af nyinvesteringer, der tilvejebringes ved en selektiv forhøjelse af afregningspriserne, kan tænkes i visse situationer. Har en virksomhed en for dårlig kapacitetsudnyttelse, vil de faste omkostninger pr. produceret enhed kunne reduceres ved en forøgelse af tilførslerne. Det kunne derfor på kort sigt forekomme hensigtsmæssigt at præmiere nye leverancer, der udspringer af nyinvesteringer. Udvalget finder imidlertid, at det vil være vanskeligt at gennemføre en sådan politik. En generel sænkning af investerings- og produktionsomkostningerne vil derfor være et bedre incitament til produktionsforøgelse.

En høj forædlingsgrad af råvareproduktionen vil kunne virke stabiliserende på både noteringer og produktion, fordi priserne på forædlede produkter varierer mindre end på råvarerne. En højere forædlingsgrad forudsætter imidlertid, både at omkostningerne i dansk levnedsmiddelindustri ikke er større end i udlandet, og at levnedsmiddelindustrien kan få tilført stabile råvaremængder. Det vanskeliggøres af prissvingninger på råvarerne, og det er derfor nødvendigt med aftaler om faste leverancer. En virkelig løsning på dette vanskelige problem opnås formentlig først gennem etablering af en større økonomisk og beslutningsmæssig integration mellem enkeltvirksomheder i branchen.

3. Afsætningsudviklingen

Afsætningsbetingelserne for danske landbrugsprodukter har ændret sig betydeligt i perioden 1967-76. Først og fremmest efter ophævelsen af markedsopdelingen ved udvidelsen af EF, men også som følge af de senere års økonomiske udvikling i Vesteuropa, navnlig i Italien.

I det følgende er redegjort for de faktorer, som har påvirket afsætningen af danske landbrugsprodukter. Desuden omtales afsætningsudviklingen for de enkelte produkter i perioden 1967-76.

Den samlede produktionsværdi for animalske landbrugsprodukter af landmand var i 1976 16,9 mia. kr. Fordelingen på de enkelte produkter var som følger:

Mælk og mejeriprodukter	5,6 mia. kr.
Okse- og kalvekød	3,5 "
Svinekød	6,9 "
Æg og fjerkræ	0,9 "

I tabel 1 er anført en oversigt over afsætningsmønstret i 1976.

Tabel 1. Oversigt over afsætningsmønstret i 1976 for de vigtigste animalske landbrugsprodukter.^{x)}

	Hjemme- markedet	EF i øvrigt	Tredie- lande	Inter- vention	Lagerændringer, svind m.m.
	-----pct. af produktion-----				
Smør	27	57	7	7	2
Ost	30	40	34	0	-4
Mælkekonserver	17	24	46	11	2
Svinekød	23	60	17	0	.
Okse- og kalvekød	38	41	7	.	14 ¹⁾
Fjerkrækød	40	17	37	0	6
Æg (excl. rugæg og ægprodukter)	91	4	5	0	.

x) Foreløbige tal

1) Incl. intervention, se nærmere tabel 3.

Afsætningsmønstret er meget forskelligt fra vare til vare. Hjemmemarkedet spiller som enkeltmarked en betydelig rolle for alle produkter. Mindst for mælkekonserver, hvor kun 17 pct. af produktionen blev afsat på hjemmemarkedet i 1976. For æg er hjemmemarkedet helt dominerende i afsætningen. Stærkest af-

hængig af tredielandshandelen er mælkekonserver, fjerkræ og ost. Interventionsmængderne varierer betydeligt fra år til år, afhængig af afsætningsmulighederne.

Hjemmemarkedsforbruget har siden 1967 været stigende for ost, svinekød og fjerkrækød og faldende for smør. Oksekødforbruget har været svingende. Det ligger nu lavere end i perioden 1967-71, men det har i de sidste tre år udvist en stigning. Ægforbruget har været ret stabilt.

Den danske eksport er i stort omfang koncentreret om nogle få hovedmarkeder. Således aftog Storbritannien næsten 80 pct. af den danske smørekseport i 1976 og knap 70 pct. af svinekød og bacon. Italien aftog knap 55 pct. af eksporten af okse- og kalvekød. USA aftog 75 pct. af eksporten af dåseskinker og -løve og Vesttyskland godt 25 pct. af eksporten af slagtet fjerkræ.

Osteeksporten er fordelt på en række lande med Vesttyskland, USA, Storbritannien og i de sidste to år også Iran som de vigtigste. Mælkekonserverseksporten er ligesom osteeksporten fordelt på et meget stort antal aftagerlande (betydeligt over 100).

Eksportudviklingen viser, at Danmarks medlemskab af EF fra januar 1973 har medført en omlægning i retning mod EF-lande. Der er for de fleste produkter sket en fremgang i eksporten til de oprindelige EF-lande. Eksporten til Storbritannien har været stagnerende eller nedadgående for de vigtigste varer (bacon, smør, kødkonserver), medens det britiske marked for andre varer har fået tiltagende betydning (oksekød, ost, fersk svinekød).

Den ændring, der er sket i eksporten, har nær sammenhæng med de ændrede vilkår for afsætningen af danske landbrugsprodukter.

Produktion og afsætning af alle vigtige animalske landbrugsprodukter er i EF reguleret gennem fælles markedsordninger. Der er ikke længere kvantitative begrænsninger for samhandelen inden for EF, og der er etableret en fællesskabspræference over for tredielande. Samhandelen med tredielande reguleres principielt af importafgifter og eksporttilskud (restitutioner).

For visse varer, primært mejeriprodukter og oksekød, er producentpriserne endvidere stabiliseret ved støtteopkøb i markedet (interventionsopkøb).

Storbritanniens medlemskab af EF, samtidig med Danmarks og Irlands, førte til betydelige ændringer i den internationale samhandel med en række vigtige animalske landbrugsprodukter. Storbritannien var og er fortsat en af verdens største importører af fødevarer. Etableringen af fællesskabspræferencen har ført til en omlægning af Storbritanniens import, således at importen fra næsten alle tredielande er faldet væk eller reduceret væsentligt til fordel for import fra

andre EF-lande. En vigtig undtagelse er importen af smør og ost fra New Zealand, der ved aftaler er sikret særlige vilkår i en overgangsperiode.

Den almindelige økonomiske udvikling har, navnlig i periodens sidste del, påvirket afsætningen af danske landbrugsprodukter. De dårlige konjunkturer på et af de danske hovedmarkeder inden for EF, Italien, har i perioder ført til italienske importbegrænsende foranstaltninger med deraf følgende afsætningsvanskeligheder på dette marked. Afsætningen til tredielandsmarkederne har i væsentligt omfang været afhængig af den førte restitutionspolitik og af prisniveauet for landbrugsvarer i EF.

Den betydningsfulde afsætning af ost og svinekødkonserves til USA har således været udsat for vanskeligheder på grund af EF's tilbageholdende restitutionspolitik, der bl.a. har haft til formål at undgå amerikanske udligningsafgifter. Samtidig har udviklingen i dollarkursen, og for konserves, konkurrencen fra østeuropæiske udbydere yderligere øget vanskelighederne for den danske eksport.

Et særligt problem for afsætningen til det britiske marked er tilpasningen af det lave britiske prisniveau for fødevarer til det højere fælles prisniveau. Denne pristilpasning skal i henhold til tiltrædelsestraktaten være tilendebragt 1. januar 1978, når den traktatmæssige overgangsperiode udløber. Den kan medføre en nedgang i forbruget af vigtige animalske fødevarer i Storbritannien, der kan få konsekvenser for den danske eksport. Problemet har endnu ikke vist sig i fuldt omfang, da forbrugerprisstigningerne hidtil er begrænset af forbrugersubsidier og især af de monetære udligningsbeløb, der bevirker, at fødevarepriserne holdes nede trods devalueringen af det britiske pund. De monetære udligningsbeløb har nået en sådan højde, at der reelt er større prisforskel mellem Storbritannien og Danmark i begyndelsen af 1977, end der var i 1973, før pristilpasningen begyndte.

Gennemførelsen af den traktatmæssige pristilpasning betyder således ikke fuld gennemførelse af det fælles prisniveau for landbrugsprodukter i EF. De store udsving i valutakurserne mellem EF-lande har gjort det nødvendigt at etablere et stabiliserende system af monetære udligningsbeløb. Det har medført, at prisudviklingen for fødevarer er blevet løsrevet fra prisudviklingen for andre varer, således som man bl.a. ser det i Storbritannien. Systemet har medført såvel fordele som ulemper for afsætningen af danske husdyrprodukter.

Systemets væsentlige, men kortsigtede, fordel for den danske landbrugs-eksport er, at prisstigninger for landbrugsprodukter som anført kan begrænses i de devaluerende lande. Dermed formindskes også den nedgang eller omlægning af

forbruget, der ville følge af, at en devaluering slår fuldt ud igennem på fødevarepriserne. En afvikling af de monetære udligningsbeløb må forudses at skabe problemer for den danske eksport til Storbritannien især for smør og bacon, medmindre der i større udstrækning anvendes forbrugersubsidier.

De monetære udligningsbeløb medfører på længere sigt en konkurrenceforvridning til fordel for landbrugsproducenter i de revaluerende lande (Vesttyskland og Benelux). Landbruget nyder dér godt af et lavere generelt omkostningsniveau, samtidig med at landbrugspriserne ikke er faldet tilsvarende, men fastholdes på et uændret niveau i national valuta. Dette giver incitament til produktionsudvidelser. For Vesttysklands vedkommende har det desuden ført til en stærk udvidelse af eksporten af animalske landbrugsprodukter, især til Italien og i et vist omfang også til Frankrig og Storbritannien. Producenterne i de devaluerende lande er i den modsatte situation. Deres priser holdes nede på et lavere niveau i forhold til den generelle omkostningsudvikling. Det vil i det lange løb virke begrænsende på produktionen, og der kan derfor i disse lande opstå et politisk pres for at afbøde denne virkning ved hjælp af nationale støtteordninger.

Hjemmemarkedet har hidtil været det største enkeltmarked for afsætning af danske landbrugsprodukter. Produktionens nære tilknytning til markedet, samt det forhold, at strukturen i afsætnings- og forarbejdningsleddet traditionelt har været forbundet med den danske landbrugsproduktion, har sammen med de høje lovbestemte krav for importerede landbrugsprodukter, givet dansk landbrug konkurrencemæssige fordele. Denne position er bevaret efter medlemskabet af EF. Der er dog i begrænset omfang foregået import af visse animalske landbrugsvarer til Danmark, så det kan forudses, at det danske hjemmemarked på lidt længere sigt ikke som hidtil vil være reserveret alene til danske produkter.

Afsætningsudviklingen for de enkelte animalske produkter er belyst i det følgende. Oversigten skal ses i sammenhæng med det efterfølgende afsnit om de fremtidige afsætningsmuligheder. En mere detaljeret redegørelse for afsætningen af de enkelte produkter findes i arbejdsgruppens rapport (Bilag VII).

3.1. Svin og svinekødsprodukter

Produktionen af svin har i de senere år været faldende. I årene 1967 til 1971 var slagtingerne gennemsnitligt knap 11,5 mill. stk. om året. Siden da har der været en fortsat nedgang i slagtingerne, der i 1976 blev lidt under 10,4 mill. stk. Faldet i produktionen afspejler sig som et større fald i de eksporterede mængder. Det vigtigste enkeltprodukt i svinekødseksporten er stadig bacon. Denne eksport har været i tilbagegang på grund af et faldende forbrug af

bacon, som dels skyldes den økonomiske udvikling i Storbritannien, dels ændringer forbrugsmønstret. Eksporten af svinekødkonserves, der var stigende indtil 1972, har ligeledes i de seneste år vist fald, der bl.a. hænger sammen med vanskeligheder på det amerikanske marked. Omvendt har eksporten af mindre forarbejdede produkter - ferske svin og udskæringer heraf - været stigende. Disse produkter afsættes overvejende inden for EF, især til de oprindelige EF-lande. Japan er i de sidste år blevet et vigtigt tredielandsmarked.

Tabel 2. Udvikling i svinekødseksportens sammensætning.

Mængdeindeks: gennemsnit 1968-71 = 100					
	1973	1974	1975	1976	1976 (tons) ^{x)}
Svin, ferske og frosne	60	49	151	60	9.044
Udskæringer	193	194	216	240	84.018
Bacon	82	81	77	73	210.800
Konserves og pølsemejerivarer	107	100	81	75	133.165
Andet	118	93	95	98	95.735
<u>Ialt</u>	<u>101</u>	<u>94</u>	<u>91</u>	<u>87</u>	<u>532.762</u>

x) Foreløbige tal

Kilde: Eksportsvineslagteriernes brancheudvalg.

3.2. Okse- og kalvekød.

Produktionen af okse- og kalvekød har varieret ret kraftigt i perioden 1967-76. Produktionen i de øvrige EF-lande har også vist store svingninger. Intervention har haft stor betydning for udligning af produktionsudsving. I Danmark er 16 pct. af produktionen gået til intervention i de sidste tre år.

De tre hovedmarkeder for den danske eksport af oksekød er i dag Italien, Storbritannien og Vesttyskland, der aftager ca. 85 pct. af de eksporterede mængder. Eksporten til Italien udgjorde i 1973-76 56 pct. af den samlede eksport. Eksporten til Storbritannien er steget væsentligt efter medlemskabet af EF. Derimod har eksporten til tredielande været faldende. Udviklingen i produktion og afsætning er belyst i tabel 3.

3.3. Æg og fjerkræ.

Produktionen af æg faldt kraftigt mellem 1967 og 1971. Den har siden da ligget omkring 75.000 tons om året med en yderligere nedgang i 1976 til lidt over 70.000 tons. Produktionen er nu altovervejende rettet mod at forsyne hjem-

Tabel 3. Produktion og afsætning af okse- og kalvekød, 1000 tons

	1967	1970	1972	1973	1974	1975	1976
Produktion	263,0	236,9	191,2	204,7	261,0	259,2	263,0
Afsætning							
- hjemmemarkedet	101,3	108,0	90,7	83,2	85,0	91,4	100,0
- eksport excl. konserver:							
EF	92,6	88,7	65,8	90,1	107,2	136,1	102,7
heraf Italien	50,8	51,9	49,7	65,3	54,7	84,5	58,1
Storbritannien	1,4	0,8	0,2	3,7	31,4	26,2	28,9
Tredielande	48,4	14,7	13,4	13,1	12,1	13,3	10,5
- konservereksport ialt	15,1	22,4	19,5	18,7	18,1	15,9	13,7
Lagerændringer, (herunder intervention), svind m.v.	5,6	3,1	1,8	-0,4	38,6	2,5	36,1
Intervention:							
- opkøb					42,5	39,3	45,9
- salg					5,1	40,1	21,3

Anmærkning: Incl. eksport af levende dyr og slagteaffald. Omregnet til kød med ben.

Tallene for 1976 er foreløbige.

memarkedet. Eksporten udgjorde i 1976 mindre end 10 pct. af produktionen.

Produktionen af fjerkrækød har derimod vist en ubrudt stigende tendens frem til 1974, hvor den nåede 95.000 tons, 44 pct. over 1967-niveauet. Efter en mindre tilbagegang i 1975 er produktionen i 1976 igen steget til omkring 95.000 tons. Hjemmemarkedsforbruget er siden 1973 steget lidt kraftigere end produktionen, således at eksportandelen der i 1967-71 var 70 pct., nu er omkring 55 pct. Størstedelen af eksporten går til tredielande (i 1976 to trediedele). I de sidste par år er eksporten til Vesttyskland dog steget kraftigt.

3.4. Mejeriprodukter

Smør.

Afsætningsstrukturen for smør har i de seneste år været nogenlunde konstant. Storbritannien er fortsat det dominerende marked, fulgt af hjemmemarkedet. Eksporten til de øvrige EF-lande, især Vesttyskland og Frankrig, har været stigende siden 1973 uden dog endnu at nå et større omfang.

Tabel 4. Produktion og afsætning af smør, 1000 tons

	<u>1967</u>	<u>1970</u>	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>	<u>1976^{x)}</u>
Produktion	153,3	131,0	135,3	146,0	137,0	138,4	138,7
Salg til:							
Hjemmemarkedet	46,2	45,0	42,4	38,6	39,8	37,8	37,6
EF iøvrigt	99,0	82,1	72,9	75,2	87,4	89,6	79,1
heraf Storbritannien	96,7	81,3	72,2	73,0	84,0	83,1	70,5
Tredielande	3,8	3,9	12,4	6,0	5,8	6,4	10,3
Intervention				32,1	2,7	2,1	9,7
Lagerændringer, svind m.v.	4,3	0	7,6	-5,9	1,3	2,5	2,0

x) Foreløbige tal

Kilde: De danske mejeriers Fællesorganisation

Ost.

Osteproduktionen har været fortsat stigende i de senere år. Denne stigning har været endnu mere udtalt for eksportens vedkommende. Hovedmarkedet er fortsat Vesttyskland, der konstant har aftaget 27-30 pct. Osteeksporten til Storbritannien har haft den største vækstrate, ca. 20 pct., og Storbritannien var i 1976 næststørste aftagerland. Eksporten til USA steg kraftigt fra 1970 til 1974, men blev i 1975 næsten halveret på grund af ændringer i EF's restitutionspolitik, der gennemførtes for at undgå amerikanske udligningsafgifter. Især eksporten af industriost (råvarer til smelteostindustrien) er gået tilbage, medens det for konsumosteksporten så nogenlunde er lykkedes at kompensere nedsættelsen af restitutionerne ved højere salgspriser. De øvrige større markeder, Canada, Sverige, Japan og Italien har aftaget svagt stigende mængder. I 1975 optrådte et nyt marked, Iran, som fjerdestørste aftagerland.

Tabel 5. Produktion og afsætning af ost, 1000 tons

	<u>1967</u>	<u>1970</u>	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>	<u>1976^{x)}</u>
Produktion	127,4	116,0	130,0	127,0	149,8	158,0	155,0
Salg til:							
Hjemmemarkedet	42,0	46,0	52,2	48,3	61,9	50,0	47,0
EF iøvrigt	48,2	30,8	34,2	39,4	45,2	53,8	61,8
Heraf Vesttyskland	34,9	19,6	20,3	23,1	26,0	28,7	34,0
Tredielande	30,8	36,7	41,1	44,2	48,2	45,2	53,2
heraf Iran	0	0	0	0	0,4	6,6	13,7
Lagerændringer, svind m.v.	6,4	2,5	2,5	-4,9	4,5	9,0	-7,0

x) Foreløbige tal. Kilde: De danske Mejeriers Fællesorganisation.

Mælkekonserves.

Afsætningen af mælkekonserves er karakteriseret ved, at den overvejende del af produktionen eksporteres. Produktionen af flydende mælkekonserves (kondenseret mælk og fløde) har været faldende, medens produktionen af mælkepulver har været i kraftig stigning.

For det fedtholdige mælkepulver er hjemmemarkedet beskedent og andrager højst et par procent af produktionen. Eksporten af disse produkter har været i jævn stigning i de seneste år og udgjorde i 1976 omkring 50.000 tons.

Produktionen af skummetmælkspulver er steget kraftigt. Den udgjorde i 1967 godt 26.000 tons og i 1976 ca. 63.000 tons. Afsætningen af dette produkt er præget af muligheden for intervention, idet interventionskøb af skummetmælkspulver sammen med interventionskøb af smør anvendes til at stabilisere mælkeprisen i EF. I 1975 blev således ca. 60 pct. af den danske produktion af skummetmælkspulver solgt til intervention og i 1976 var det ca. 25 pct.

4. Fremtidige afsætningsmuligheder

Medlemskabet af EF vil øve afgørende indflydelse på de fremtidige afsætningsmuligheder. Den danske produktion af animalske landbrugsprodukter er relativt begrænset i forhold til den samlede EF-produktion. Der kan derfor ske udvidelser i den danske produktion, uden at EF's forsyningsbalance påvirkes særlig meget. Danmark vil dog komme til at konkurrere med andre lande om den øgede afsætning, da også andre medlemslande må forventes at øge deres produktion.

Det danske marked vil fortsat være dansk landbrugs største enkelt-marked. Omkring en trediedel af produktionen afsættes på hjemmemarkedet. De bestræbelser, der udfoldes for at få afsat eksportproduktionen, smitter i stor udstrækning af på afsætningen på hjemmemarkedet, således at produktudvalget derigennem øges. Det må iøvrigt forventes at forarbejdningsgraden af de varer, der afsættes på hjemmemarkedet vil stige. Den fortsatte integration af EF's landbrugs-marked vil bevirke, at dansk landbrugs traditionelle konkurrencefordel ved afsætning til hjemmemarkedet kan blive mindre. Forudsætningen for at Danmarks produktion kan bevare sin stærke position på hjemmemarkedet vil i så tilfælde være at kvaliteten og sortimentet af danske produkter vil kunne konkurrere med udenlandske.

Den økonomiske udvikling på de vigtigste markeder vil få stor betydning for de fremtidige afsætningsmuligheder. Det er væsentligt, at de industrialiserede lande antagelig vil vende tilbage til en periode med en mere stabil økonomisk udvikling. Inden for OECD-området må den gennemsnitlige vækst i landenes brutto-

nationalprodukt i faste priser dog forventes at blive lavere end den vækst på 5-6 pct., som fandt sted i 1960'erne. Samtidig søges investeringerne fremmet i næsten alle lande. Det vil føre til højere opsparingskvoter og mindre stigninger i forbruget end den gennemsnitlige vækstrate for den samlede produktion. Det er umiddelbart vanskeligt at bedømme, om dette vil give sig udslag i en relativt mindre stigning i efterspørgselen efter fødevarer.

I en vurdering af indkomstudviklingens indflydelse på efterspørgselen efter fødevarer er det af stor betydning, hvorledes væksten i reale indkomster fordeles på befolkningsgrupper. Indkomstelasticiteten for fødevarer er normalt højere hos befolkningsgrupper med relativt lave indkomster. Den indkomstudjævning, der foregår på eksisterende og potentielle markeder, kan derfor øve indflydelse på den totale fødevarerefterspørgsel.

Indkomstelasticiteten er normalt relativ høj for højt forædlede fødevarer hos befolkningsgrupper med høj indkomst. Modsetningsvis er mindre forædlede fødevarer normalt genstand for den største efterspørgselsforøgelse i forbindelse med indkomstforøgelser i samfund med relativt lave indkomster.

Befolkningstilvæksten er naturligvis af betydning for den fremtidige efterspørgsel efter fødevarer. Ifølge de seneste prognoser vil den årlige befolkningstilvækst inden for EF-området i ti-året 1975-85 blive 0,6-0,7 pct. For USA's vedkommende regnes der med en årlig tilvækst på 1,4 pct., og for Mellemøsten er der forudset en befolkningstilvækst på helt op til 3,5 pct. pr. år.

Med baggrund i indkomstniveau, indkomststruktur, forventet indkomstudjævning og -udvikling samt befolkningsudvikling kan der forsøges en generel vurdering af afsætningsmulighederne for fødevarer af forskellig forædlingsgrad. Nord- og Mellemeuropa og Nordamerika forekommer at være de mest sandsynlige markeder for højt forædlede fødevarer. Nordamerika har traditionelt været aftager af højt forædlede fødevarer, en del europæiske lande (specielt Skandinavien, Schweiz og EF) må idag også betragtes som efterspørgere af højt forædlede danske fødevarer.

Udviklingen i Storbritannien afviger dog fra det generelle billede. Priserne på fødevarer er her fortsat relativt lave, men denne situation vil blive ændret, idet Storbritannien i henhold til EF-forpligtelserne indenfor en kort periode skal foretage betydelige opadgående pristilpasninger på en lang række fødevarer. Hertil kommer de prishævende virkninger af tilpasningen af det "grønne pund". Disse forhold sammen med den forventede økonomiske udvikling i Storbritannien bevirker, at der ikke kan regnes med nogen større udvidelse i efterspørgselen efter højt forædlede varer på dette marked.

Den usikkerhed, der præger den økonomiske udvikling i Italien, gør det ligeledes tvivlsomt, om der kan forventes øget afsætning af højt forædlede landbrugsvarer på dette marked i de kommende år.

De kraftige indkomststigninger i en del af de råvareproducerende lande, øver også indflydelse på afsætningen af højt forædlede landbrugsprodukter. Specielt OPEC-landene er interessante markeder. På trods af at disse lande selv forsøger at øge landbrugsproduktionen, vil der være plads for en afsætning af højt forædlede danske produkter.

Udover de nævnte forhold (indkomst- og befolkningsforhold) er der mange andre faktorer, der påvirker forbrugsudviklingen. I forbindelse med forøgelsen i antallet af udearbejdende kvinder er der foregået en udvidelse af efterspørgselen efter mere tilberedte produkter. Disse produkter er kendetegnet ved, at der i forbindelse med deres anvendelse skal bruges mindre tid og arbejde, samt at forbrugerne i indkøbssituationen skal træffe et valg mellem langt flere forskellige produkter. Der vil derfor blive behov for en langt mere udførlig informativ mærkning (indholdsdeklarationer, vejledning om anvendelse, etc.) på produkterne. Inden for dette produktområde vil der fortsat være ekspansionsmuligheder. Det må under alle omstændigheder forventes, at en stigende del af den danske produktion vil blive solgt i mere tilberedt stand. Hvorvidt denne forarbejdning vil foregå her i landet, afhænger i høj grad af konkurrenceevne og initiativ i den danske forædlingsindustri.

Markedet uden for husholdningerne vil få stadig større betydning i fremtiden. Man ventner, at i løbet af relativ kort tid vil omkring en femtedel af fødevarerforbruget i Europa foregå uden for hjemmet. En del af dette marked (restauranter m.v.) vil have behov for produkter af høj kvalitet, og for kantiner og lignende vil der i større udstrækning blive opbygget specielle forsyningskanaler, som f.eks. i USA. Markedet er præget af en stadig større forarbejdningsgrad i disse produkter. Samtidig er der større mulighed for afsætning af de lidt billigere kødtyper og -udskæringer til de egentlige institutioner.

EF-medlemskabet har som tidligere nævnt givet en ændring i den danske eksportstruktur for animalske landbrugsprodukter. Denne strukturændring, som medfører en øget afsætning til andre EF-lande, vil fortsætte. For specielle produkter vil visse tredielandsmarkeder dog fortsat have væsentlig betydning.

Det danske marked vil antagelig i stor udstrækning fortsat blive forsynet af danske producenter. Interessen fra andre landes eksportører for salg hertil vil nok være begrænset, da dette marked synes lille i forhold til det samlede EF-marked. Det kan dog forudses, at hjemmemarkedet på lidt længere sigt ikke

vil være forbeholdt danske producenter, som det i vidt omfang har været tilfældet indtil nu.

En vurdering af de fremtidige afsætningsmuligheder for svinekød synes at lede til, at afsætningen til Storbritannien og USA kan blive svagt vigende, medens der på markederne i andre EF-lande og Japan er mulighed for ekspansion.

Situationen i USA må vurderes derhen, at eksporten af konserver fortsat vil være vigende. Hvis de amerikanske myndigheder tillader import af frosset dansk svinekød, vil der derimod være mulighed for en eksport af f.eks. brystflæsk til USA.

Det japanske importbehov for svinekød forventes at være stigende. I 1980 regnes således med et importbehov på omkring 200.000 tons. Med baggrund i japansk præference for det magre danske svinekød bør der være mulighed for en betydelig dansk andel af denne import. Men det forudsætter, at man kan konkurrere, og at importpolitikken føres på en sådan måde, at det rent praktisk er muligt at udnytte de toldfrie perioder.

Inden for EF må der regnes med et mindre fald i eksporten af bacon til Storbritannien. Samtidig må der dog forventes en mindre stigning i eksporten af fersk svinekød til dette marked. Eksporten af udskæringer til andre EF-lande vil fortsætte den ekspansive udvikling, der er konstateret de senere år. Eksport af mere forarbejdede svinekødsprodukter til de oprindelige EF-lande er endnu ikke rigtigt indarbejdet. Såfremt det bliver muligt at skabe en effektiv salgsorganisation, vil der være gode muligheder for afsætning af forarbejdede svinekødsprodukter i disse lande (Frankrig, Vesttyskland og Italien). Den stigende produktion af såkaldt tunge svin vil hovedsagelig blive anvendt til disse forarbejdede produkter, men også leveret til markedet for fersk kød i Storbritannien.

I en række tredielande vil der være mulighed for afsætning af fersk svinekød, formentlig i form af udskæringer. De mest sandsynlige markeder vil være de skandinaviske lande, Spanien og Portugal. Der vil desuden være afsætning for forarbejdede produkter til mange tredielande. De vigtigste markeder vil her fortsat være Caribien og Okinawa, forudsat der ikke opstår handelspolitiske hindringer.

Generelt forekommer tendensen i forarbejdningsgraden dog at være nedadgående. EF-landene er det eneste område, hvortil der kan forventes en øget afsætning af forarbejdede produkter. Dette går imod den almindelige udvikling på fødevarerområdet og skyldes måske den i forvejen relativt høje forarbejdningsgrad i den danske svinekødseksport.

Det største marked for dansk oksekød vil også i fremtiden være hjemmemarkedet. Forbruget er igen stigende, efter at det i 1972-74 var faldende. Det største eksportmarked vil fortsat være Italien, hvor ungtyre er det dominerende eksportprodukt. Der er ikke fundet noget egentligt alternativ til dette marked. Afsætningen af ungtyre er hovedsagelig foregået i form af fjerdinge. Der er dog en udvikling i gang, som tyder på, at en stadig større del af denne afsætning vil blive i form af udskæringer. Af ekspanderende markeder vil det specielt være Vesttyskland og Norge, der vil kunne aftage stigende mængder fra Danmark.

For fjerkrækødets vedkommende afsættes omkring 38.000 tons på hjemmemarkedet. Denne afsætning forventes forøget med 3.000 tons årligt i de kommende år. Vesttyskland aftager 13.000 tons og må betragtes som det marked, der giver de bedste muligheder for en udvidet afsætning. Under forudsætning af, at der opbygges et afsætningssystem, der er i stand til at tilbyde de vesttyske købere stabile leverancer, er der gode ekspansionsmuligheder på dette marked. Det danske og det vesttyske marked vil formentlig inden for en overskuelig fremtid aftage omkring tre fjerdedele af den danske produktion. Den sidste fjerdedel må forventes afsat på tredielandsmarkeder, først og fremmest i Mellenøsten, særlig i Kuwait og emiraterne. De store salg til Cuba og USSR i de senere år må næppe forventes at kunne fortsætte.

Den generelle tendens i forbrugsudviklingen på mejeriproduktområdet i de industrialiserede lande er fortsat stigning i forbruget af ost og smøksprodukter, medens smørforbruget er stagnerende og i visse tilfælde faldende. Krydselasticiteten mellem smør og margarine er meget høj, og det fremtidige smørforbrug vil derfor i meget høj grad afhænge af, om den politisk bestemte pris for animalsk fedt vil være konkurrencedygtig over for prisen for vegetabilsk fedt. Det britiske marked, der er hovedaftageren af dansk smør, har været præget af prisstigninger for smør og af en relativ svag købekraft. Denne situation medfører en udtalt priskonkurrence, og der kan ikke forventes nogen ekspansion i den danske eksport hertil. Det vesttyske og muligvis det franske og belgiske marked vil i fremtiden kunne aflaste det britiske marked i nogen grad.

Inden for EF er det især på det vesttyske marked, der kan forventes en øget afsætning af ost. Desuden kan der i fremtiden ventes en vis afsætning til Frankrig. Det italienske ostenmarked er præget af stor import fra Vesttyskland og Holland. Gennem en øget afsætningsindsats er det muligt for Danmark at få en større andel af dette marked. Også det britiske marked må forventes at kunne aftage mere ost.

Det nordamerikanske marked forventes på længere sigt at aftage stigende ostenmængder. Det japanske marked byder også på lovende muligheder på grund af

det nuværende lave forbrug. Endelig kan der forventes en stigende afsætning til visse af de mellemløstlige olieproducerende lande, specielt Iran. Importbetingelser og EF's restitutionspolitik er dog vigtige faktorer i vurderingen af disse muligheder.

Afsætningen af surmælksprodukter vil uden tvivl blive forøget, men det er forbundet med vanskeligheder at gøre surmælksprodukter til eksportprodukter. For det første har surmælksprodukter en meget begrænset holdbarhed, og for det andet er forbruget karakteriseret ved relativt store smagsforskelle.

Inden for konserversektoren kan der forventes en øget afsætning af visse specialprodukter, bl.a. baby food. Der må desuden regnes med en vis stigning i afsætningen af skummetmælkspulver til rekombineringsformål. Produktionen af skummetmælkspulver til intervention og foder kan ikke forventes at ekspandere på længere sigt. Den store produktion af skummetmælkspulver og smør må delvis betragtes som et resultat af den øjeblikkelige overskudssituation for mælk. En normalisering af forsyningssituationen vil medføre, at produktionsstrukturen ændres, således at osteproduktionens relative andel øges.

For oksekød, svinekød, smør og skummetmælkspulver kan der i henhold til EF-markedsordninger ske salg til intervention. Interventionsopkøb er et sikkerhedsnet for producenterne, men ikke på længere sigt en acceptabel måde at afsætte produktionen på.

Der vil næppe opstå et egentligt underskud på noget marked, som umiddelbart kan opfyldes af danske varer uden konkurrence fra andre udbydere. Konkurrenceforholdene vil derfor være afgørende for, hvilke priser der kan opnås for en ekspanderende dansk produktion.

Konkurrenceforholdet for forarbejdede produkter afhænger primært af udviklingen i faktorpriserne i forarbejdningsleddet, sammenlignet med udviklingen hos konkurrenter. Udviklingen i kapitalomkostninger og udgifter til arbejds løn er belyst i Bilag VII. Det fremgår heraf, at for de stærkt forarbejdede produkter udgør de med forarbejdning forbundne lønomkostninger en relativt stor andel af produktets salgspris. Kapitalomkostningerne i forarbejdningsleddet er derimod ved stigende forarbejdningsgrad en relativt lille andel af salgsprisen. Forarbejdningsniveauet er således særlig følsomt overfor relative ændringer i lønomkostninger, men mindre følsomt overfor ændringer i kapitalomkostninger.

5. Strukturforhold i forarbejdnings- og afsætningssektoren

5.1. Forarbejdning

Som andre dele af dansk erhvervsliv har forarbejdningssektoren for ani-

malske landbrugsprodukter i de senere år gennemgået en kraftig strukturudvikling. Den har været kraftigst i svinekød- og mejerisektoren og mindre kraftig inden for oksekød- og fjerkræsektorerne. Selv om der i det sidste par år ikke er foregået større ændringer må man over en længere periode forvente yderligere strukturforbedringer. Af hensyn til den animalske sektors konkurrenceevne er det ønskeligt, at der kommer gang i strukturudviklingen igen.

Strukturbeskrivelsen i det følgende er summarisk. En detaljeret beskrivelse findes i Bilag VII.

Svinekød

Antallet af svineslagterier er reduceret fra 77 i 1962 til 42 i 1976. Strukturudviklingen viser sig dog stærkest i reduktionen af antallet af slagteriselskaber. I 1962 var der 77 selskaber. I 1976 var de som følge af fusionering reduceret til 28. Der er fortsat betydelig forskel i de enkelte selskabers størrelse. Alene med denne forskel i størrelse må der forventes yderligere fusionering i fremtiden. Af de 28 selskaber er 24 andelsselskaber, som har ialt 90 pct. af slagtingerne. Resten er privatejede. Den videre forarbejdning foregår i stor udstrækning på slagterier. Den mest intensive forarbejdning foregår dog på konserverfabrikker. Enhedsstørrelsen af disse er relativt høj. I 1976 fandtes der således kun 14 virksomheder med kødkonserverproduktion, heraf 9 producentejede. Samtlige fusioner har baconproduktion og foretager opskæring af svinekød. Desuden er der opskæring på enkelte specialvirksomheder.

Oksekød

Kvagslagtninger foregik i 1975 på 46 anlæg, fordelt på 39 selskaber. Organisationsstrukturen er ret heterogen. I 1975 var slagtingerne fordelt således:

	<u>Antal anlæg</u>	<u>Antal af totalslagt- ninger</u>
Andelssvineslagterier med kreatur- slagting	20	39,1 pct.
Landbrugsejede kreaturslagterier	6	21,6 "
Privatejede "	14	26,1 "
Offentlige slagtehuse	6	7,3 "
Private "	-	5,9 "

Der er fortsat stor variation i størrelsen af slagteanlæggene. Der er 23 anlæg med en årlig slagtekapacitet på under 20.000 stk. Det vil sige anlæg med en meget begrænset kapacitet. Der må derfor forudses en betydelig indskrænkning i antallet af slagteanlæg i de kommende år.

Der foretages en vis forarbejdning af oksekødet på omkring halvdelen af slagterierne. Desuden er der opskæring og forarbejdning på specielle forarbejdningsevirsomheder.

Fjerkrækød

Antallet af fjerkræslagterier er faldet fra 43 i 1970 til 38 i 1976. De fleste slagterier er dog stadig relativt små. Af de 38 slagterier havde de 31 en produktion på under 5.000 tons/år/anlæg. Der eksisterer også et problem inden for denne sektor i form af et stort antal små og delvis forældede anlæg. Der er kun et producentejet selskab med 5 anlæg, som har næsten 30 pct. af produktionen. Forarbejdningen er fortrinsvis indskrænket til partering af fjerkræ, som foregår på de enkelte slagterier.

Æg

Ægpakkeriernes antal er reduceret fra 160 i 1962 til 74 i 1976. De 74 pakkerier er delt på 55 firmaer. Der er fortsat stor forskel i kapacitet for de enkelte anlæg. Af de 74 anlæg var 38 med en årlig indvejet mængde på under 100 tons. Den største del af de indvejede æg leveres til et producentejet selskab med 65 pct. af den totale omsætning. Overskudsæg og sekundaæg leveres til 4 ægproduktfabrikker.

Mælk

Indvejningen af mælk foregik i 1976 på 294 mejerier. 218 var andelsmejerier, resten private. I 1960 var der endnu 1135 mejerier. Der har således fundet en kraftig strukturudvikling sted. Udviklingen har medført, at virksomhedsstrukturen er blevet mere heterogen end tidligere. Virksomhedsstørrelsen svinger fra 0,7 mill. kg til 700 mill. kg i årlig indvejet mælkemængde. Der er 6 virksomheder med en årlig indvejning på over 100 mill. kg. Disse 6 virksomheder repræsenterer 31 pct. af den samlede produktion. Samtidig er der 195 mejerier med en årlig indvejet mængde på under 10 mill. kg. Andelssektoren har 86 pct. af den totale indvejede mælkemængde.

I oste- og smørproduktionen var strukturen i 1975 således:

		<u>O s t</u>		<u>S m ø r</u>	
		<u>Antal virk-</u> <u>somheder</u>	<u>Procent af</u> <u>produktionen</u>	<u>Antal virk-</u> <u>somheder</u>	<u>Procent af</u> <u>produktionen</u>
0 - 500	tons	118	20,5	196	33,0
500 - 1000	"	74	42,5	39	23,0
2000- 6000	"	5	11,5	7	14,0
6000-	"	2	25,5	5	30,0
Ialt		199	100,0	247	100,0

Inden for mælkekonservesproduktionen fandtes der i 1975 13 virksomheder med ialt 18 produktionssteder. De 8 producentejede produktionssteder havde 61 pct. af produktionen.

Generelle bemærkninger

Som tidligere anført har strukturudviklingen medført, at de enkelte enheder i forarbejdningsleddet i dag er væsentligt mere uensartede i størrelsesmæssig henseende end for blot få år siden. Samtidig med ændringen i størrelse er der foregået ret kraftige ændringer i de enkelte virksomheders finansielle styrke. Mange virksomheder er ikke i stand til at tilbageholde den fornødne kapital til sikring af fremtiden. Inden for mejerisektoren er det hovedsagelig større virksomheder, der foretager investeringer. Mange mindre virksomheder tærrer på opsparede midler og bevæger sig mod nedlæggelse.

Samtidig med forøgelsen i virksomhedsstørrelse foregår der inden for de enkelte virksomheder en specialisering af produktionen. Specialiseringen er et resultat af, at virksomhederne har flere produktionsanlæg, som hver producerer sit specielle produkt. Tidligere havde hvert af disse anlæg en flerstrengt produktion. På trods af, at virksomhederne således fortsat dækker hele produktionsspektret, er der forskel i prioriteringen af de enkelte produktioner mellem virksomhederne. Dette medfører, at der kan være vanskeligheder med at finde en fælles målsætning for hele branchen. En yderligere produktionsspecialisering mellem virksomheder er antagelig kun tænkelig, hvis der etableres et udbredt økonomisk og styringsmæssigt samarbejde inden for den enkelte branche.

5.2. Afsætningsleddet

Inden for kødsektoren afsætter de enkelte produktionsvirksomheder (slagterier og forarbejdningsvirksomheder) selvstændigt den største del af den produktion, der afsættes på hjemmemarkedet. For eksportens vedkommende er der betydelige forskelle mellem brancherne. Inden for de enkelte brancher er der foregået et stort antal fusioneringer i produktionsleddet. Dette har medført en betydelig effektivisering af forarbejdningen. I afsætningsleddet har disse fusioner derimod betydet, at virksomhederne i visse tilfælde fører pris konkurrence med hinanden på markederne, mest udpræget for svinekød og mejeriprodukter. Fusionerne har her nået en sådan størrelse, at de hver for sig foretager markedsføringen, og heraf følger undertiden en uensigtsmæssig konkurrence på eksportmarkederne. Den indbyrdes konkurrence er særlig uheldig, da købsleddet i eksportmarkederne ofte er integreret, således at der i mange tilfælde kun findes relativt få og meget store købere.

Svinekød

Eksport-svineslagteriernes salgsforening (ESS-FOOD) har aftaler om eneret på eksporten af hele og halve svin og baconsider til alle lande. Desuden varetager ESS-FOOD eksporten til Storbritannien af andre svinekødsprodukter. En del midterstykker eksporteres og opskæres på ESS-FOOD's egne fabrikker i Storbritannien. Salget af opskåret bacon og fersk svinekød varetages fra 1. april 1977 af datterselskabet ESS-FOOD UK¹⁾. Baconsider afsættes fortsat gennem et agentsystem i Storbritannien. Opskæringer af svin eksporteres for 65 pct. vedkommende af ESS-FOOD. Den resterende del eksporteres af produktionsvirksomheder eller gennem selvstændige handelsvirksomheder. Eksporten af kødkonserver foretages for langt størstepartens vedkommende af de enkelte produktionsvirksomheder. USA-eksporten foregår i vid udstrækning i form af skinker og bove som bulkvarer. Disse skinker og bove bliver opskåret og pakket i forbrugerpakninger i USA. De fire største konservervirksomheder har egne opskæringsfabrikker i USA.

Oksekød

Over halvdelen af produktionen af slagtekvæg passerer levende-kvæg-markerne på vej til slagteriet. Den resterende del leveres direkte til slagteri.

<u>Tilført i procent</u>	<u>1965</u>	<u>1973</u>	<u>1. halvår 1976</u>
Til markeder	84	69	58
Til slagterier	16	31	42

Okse- og kalvekødseksporten foretages selvstændigt af slagterierne, gennem de af slagterierne kontrollerede salgsselskaber eller via private eksportvirksomheder. På det italienske marked opererer der regelmæssigt 15 danske eksportører, hvortil kommer et mindre antal, der eksporterer lejlighedsvis.

Fjerkræ

Eksporten til statshandelslande foregår normalt centralt gennem Fjerkræ-eksport-udvalget. I 1976 gik 22 pct. af den totale fjerkræeksport gennem udvalget. Det drejede sig om eksport til Cuba, USSR og Iran. Den øvrige eksport foretages for de nære markeders vedkommende i stor udstrækning af slagterierne selv. De fjernere markeder dækkes af private eksportører, det drejer sig her i vid udstrækning om handelseksportører.

1) Ændringen af salgsorganisationen i Storbritannien er gennemført efter udarbejdelsen af Bilag VII.

Æg

Afsætning af æg til hjemmemarkedet og til eksport sker i stor udstrækning gennem pakkerierne selv. Distributionen kan også foregå via uafhængige æggrossister. Det skal dog nævnes, at en ret stor del af produktionen afsættes direkte fra producent til forbruger (stald dørrsalg). Den beskedne eksport foretages for størstepartens vedkommende af Andelsægpakkerier gennem Dansk Andels Æg.

Mejeriprodukter

I 1976 var der ialt 54 osteeksportører i Danmark. De 10 største eksportører havde 76 pct. af eksporten. Andelsvirksomheder kontrollerer 40 pct. af totaleksporten. Smøreksporten er betydeligt mere koncentreret end osteeksporten. Andelssmør har således 90 pct. af den totale eksport. Langt den største del af denne eksport går til Storbritannien, hvor Andelssmør har oprettet eget salgsselskab. Mælkekonservereksporten varetages i stor udstrækning af private virksomheder. I 1976 udgjorde deres andel af totaleksporten 90 pct. De danske mejeriers Fællesorganisation har egne kontorer i USA, Canada, Vesttyskland og Storbritannien.

Vurdering af afsætningsleddets struktur

Det engelske marked har traditionelt været dansk landbrugs hovedmarked. Som følge heraf er der udfoldet store bestræbelser for at fremme afsætningen på dette marked. Der er oprettet et specielt kontor (Danish Agricultural Producers, DAP) for at forbedre den danske markedsføringsindsats. Desuden er der etableret container-transport for en stor del af afsætningen til dette marked. Disse foranstaltninger er typiske eksempler på mulighederne ved et samarbejde om afsætningen. Det engelske marked er iøvrigt kendetegnet ved udstrakt samarbejde mellem de danske eksportører og en stærk afsætningsfremmende indsats for danske produkter. Og det er dansk landbrug, der i meget stor udstrækning står som eksportør af egne produkter.

Den aktive indsats, som udfoldes på det britiske marked, er et resultat af, at der i generationer har eksisteret fri adgang til dette marked. Den danske markedsandel og afsætning er stor nok til at kunne betale for og udnytte et udbygget markedsføringsapparat. På andre markeder må det konstateres, at man kun i ringe omfang har kunnet gennemføre en tilsvarende indsats. Generelt må forholdene vurderes således, at der i mange tilfælde er mange danske eksportører med en noget svingende afsætningsindsats. Etableret samarbejde findes kun i få tilfælde. Det manglende samarbejde resulterer ofte i priskonkurrence mel-

løn danske eksportører. Der kan fremdrages konkrete eksempler på områder, hvor et eksportsamarbejde under en eller anden form ville give fordele:

Inden for svinekødssektoren forsøges der markedsføring på det kontinentaleuropæiske marked af forarbejdede produkter. Da der er tale om mærkevarer, er introduktionen særdeles omkostningskrævende, og den vil derfor i stor udstrækning overstige den enkelte virksomheds formåen. En fælles indsats, i det mindste i introduktionsfasen, vil derfor være en fordel. Efterfølgende pris-konkurrence mellem danske udbydere må undgås, samtidig med at eksporten styrkes gennem et aktivt samarbejde på markedet. Eksporten af udskæringer af svinekød fra mindre danske virksomheder må koordineres. Et samarbejde på dette område vil bevirke, at disse virksomheder vil kunne realisere mange af de konkurrencemæssige fordele, som større virksomheder opnår alene i kraft af deres størrelse. Samtidig vil en fælles styring af markedsføringen af udskæringer bevirke, at den priskonkurrence, der i dag eksisterer mellem danske udbydere (enkelte slagterier, DAT-Schaub og ESS-FOOD) undgås.

Eksporten af oksekød til Italien ville kunne koordineres bedre ved etablering af fælles faciliteter på det italienske marked. Etablering af et fælles servicekontor, hvorfra eksportørerne kunne støttes med markedsinformation og bistand i forbindelse med papirgang m.v. ville være en fordel. Branchen har allerede etableret sig med en fælles eksportkonsulent i Italien, men denne foranstaltning kan kun betragtes som en delvis løsning. Som tidligere nævnt er der ikke nogen koordinering af afsætningen, hvilket bl.a. medfører priskonkurrence mellem danske udbydere. En styring af udbuddet af ungtyre fra Danmark forekommer særlig påkrævet på baggrund af, at interventionsopkøb søges reduceret.

På det vesttyske marked for slagtefjerkræ er koncentrationen på købsiden ret stærk. En samling af det danske udbud ville give en stærkere forhandlingsposition. Samtidig vil det i langt højere grad være muligt at sikre kontinuerlige leverancer og en koordineret afsætningsindsats. Netop muligheden for kontinuerlige leverancer er et stærkt salgsargument på dette marked.

Hvad mejeriprodukter angår er specielt ostesektoren præget af betydelig konkurrence mellem danske udbydere. Der er eksempler på konkurrence mellem danske osteeksportører på det vesttyske marked. Også på det italienske marked konkurrerer danske eksportører indbyrdes. En koordinering af indsatsen ville give store muligheder på dette marked.

Det vil i almindelighed være fordelagtigt, at eksportvirksomheder etablerer sig i afsætningsleddet på de markeder, der på længere sigt byder de største muligheder. En sådan etablering kunne foretages i fællesskab inden for

den enkelte branche. Derigennem vil der kunne nås bedre styring af markedsføringen af de forarbejdede varer.

På visse af de vigtigere markeder er aftagerne af forskellige branchers produkter de samme. Det må i sådanne tilfælde være nærliggende, at eksporten i større udstrækning koordineres på tværs af brancher. I et vist omfang må sam salg være den ideelle salgsform.

Erhvervets eget eksportfremmearbejde sker gennem Landbrugets Afsætningsudvalg, gennem eksportudvalgene og gennem de enkelte eksportvirksomheder.

De enkelte eksportvirksomheders aktiviteter er naturligvis rettet mod egne interesseområder. En eksakt pågørelse af virksomhedernes egen indsats eksisterer ikke, men det skønnes, at den andrager omkring 75 mill. kr. på årsbasis.

Eksportudvalgenes aktiviteter er i vid udstrækning rettet mod hovedmarkederne. Det afspejler sig delvis i beliggenheden af etablerede branchekontorer: London, Düsseldorf, New York og Washington.

Udgifterne til eksportudvalgenes aktiviteter var i 1975/76:

Svinekød	20,5 mill. kr.		
Oksekød	1,5 " "		
Fjerkrækød	1,3 " "		(1976)
Mejeriprodukter	60,9 " "		
Ialt	84,2 mill. kr.		

En stor del af den fælles eksportpropaganda for svinekød bliver udført i Storbritannien til understøtning af salget fra ESS-FOOD. Denne indsats må således i nogen udstrækning betragtes på linie med den indsats, der udføres af de enkelte virksomheder. Generelt er brancheudvalgenes eksportindsats ikke steget i de senere år. Enkelte brancheudvalg har haft et direkte fald i udgifterne til eksportfremme.

Den generelle indsats samt aktiviteterne på de oversøiske markeder - bortset fra Nordamerika - varetages i det væsentlige af Landbrugets Afsætningsudvalg. De kontinentaleuropæiske markeder dækkes i vid udstrækning gennem deltagelse i udstillinger, målrettede aktiviteter over for såvel engros- som detailhandel, PR-foranstaltninger og pressepleje. De oversøiske områder dækkes gennem faste kontorer i Kuwait og Japan samt gennem Landbrugets Afsætningsudvalgs rejsende medarbejdere. I forbindelse med det danske eksportkontor er en medarbejder nu stationeret i Teheran. Landbrugets Afsætningsudvalgs budget for 1976 var på 17,1 mill. kr.

Erhvervets eksportfremmeindsats kan således opgøres til:

De enkelte virksomheder	75 mill. kr.
Brancheudvalg	84 " "
Landbrugets Afsætningsudvalg	17 " "
Ialt	176 mill. kr.

Det er svært at måle, om anvendte reklamemidler har været en god investering. Men det vil være nødvendigt med en væsentlig udvidelse af det afsætningsfremmende arbejde, såfremt der skal afsættes større mængder eller opnås højere priser. En udvidet eksport til andre EF-lande forudsætter, at man erobrer større markedsandele, og følgelig må der udfoldes en større afsætningsindsats i disse lande.

I forbindelse med en forøgelse af erhvervets afsætningsfremmende indsats må der sondres mellem den generelle indsats (dansk image, generelle eksportfremstød, fælles stande på messer og udstillinger etc.) og den indsats, som udfoldes af de enkelte virksomheder eller brancher. Den generelle indsats må betragtes som en ramme om og baggrund for de enkelte virksomheders eller branchers mere direkte indsats for egne produkter. Der må sikres nøje koordinering mellem reklame og salgsfunktion. Kun herved opnås den optimale kombination mellem afsætningsindsats og andre handlingsparametre. I markedsføringen af animalske landbrugsprodukter vil marginalnyttens af en øget afsætningsindsats være størst, når den afsætningsfremmende indsats foregår i umiddelbar forbindelse med salget. Samtidig vil mulighederne for at kontrollere effekten af den øgede indsats være størst her. Den øgede indsats må naturligvis udformes under hensyntagen til produkternes karakter, forarbejdningsgrad og ønsket markedsandel.

Indtjeningen fra den animalske produktion kan næppe dække alle med en øget afsætningsindsats forbundne udgifter. Den fornødne finansiering må derfor sikres af andre kanaler, som specielle eller generelle produktionsafgifter eller offentlige tilskud.

For at sikre fornøden effektivitet i et udvidet afsætningsfremmende arbejde må de involverede virksomheder eller brancher afholde en del af omkostningerne. Samtidig må der lægges kriterier for ydelse af tilskud. På visse områder er der behov for større samarbejde mellem virksomhederne i forbindelse med afsætningen. Ydelsen af tilskud kan gøres afhængig af tilstedeværelsen af et sådant samarbejde. Samtidig må tilskud kun ydes til specifikke projekter.

Erhvervets generelle afsætningsfremmende arbejde koordineres som tidligere

re nævnt gennem Landbrugets Afsætningsudvalg. Også dette arbejde må styrkes, således at de enkelte virksomheders eller branchers indsats på udstillinger og messer får en mere ensartet profil.

5.3. Kapacitetsudnyttelsen

I de seneste år er der med støtte fra EF's landbrugsfond foretaget omfattende nyinvesteringer i forarbejdningsleddet. En stor del af disse investeringer har været nødvendige på grund af manglende økonomiske muligheder for nødvendig modernisering og rationalisering i tiden op til EF-tilslutning. Med støtte fra EF er der gennemført såvel modernisering af eksisterende anlæg som dybtgående strukturrationalisering. Støtten er således primært anvendt til rationalisering af produktionsanlæggene.

Svineslagteriernes årlige slagtekapacitet er opgjort til ca. 14 mill. slagtninger. Den udnyttede kapacitet udgør i øjeblikket 10,5 mill. slagtninger. I kødkonserverindustrien er kapacitetsudnyttelsen 60-70 pct.

Inden for oksekødssektoren er der på grund af det sæsonprægede udbud af slagtekvæg en stærkt svingende kapacitetsudnyttelse. Såfremt der kan opnås en udjævning af sæsonsvingninger, vil der også i denne sektor være udnyttet kapacitet i de faste anlæg.

På fjerkræslagterierne vil der ved en normal udnyttelse af anlæggene være en årlig kapacitet på 120.000 tons. I øjeblikket produceres 95.000 tons. Størstedelen af overskudskapaciteten findes på nyere anlæg med en rationel produktionsindretning. Kapaciteten kan udvides yderligere ved anvendelse af flerholdsdrift.

Inden for mejerisektoren er der betydelige sæsonsvingninger i produktionen. Der arbejdes med udformning af et nyt noteringssystem, som skulle give en mere jævn produktion og dermed højere gennemsnitlig kapacitetsudnyttelse. Ifølge en kapacitetsundersøgelse¹⁾, hvor kapaciteten er målt i forhold til en udnyttelse i 5½ dag pr. uge å 7 timer, er der fundet følgende udnyttelsesgrader:

	<u>Max.uge</u> 85 pct.	<u>Gns.uge</u> 64 pct.	<u>Min.uge</u> 50 pct.
Modtagelsestanke			
Smørkærner	80 "	62 "	47 "
Pakkemaskiner	58 "	47 "	39 "
Ostelagre (modn.)	96 "	86 "	78 "
Tanke til surmælksproduktion		18 "	
Mælkekonserver	297 "	151 "	57 "

1) Kapacitetsundersøgelsen er udført af DMF, Mejeristatistik nr. 8, 1976.

De anførte udnyttelsesgrader giver ikke et fuldstændigt billede af udnyttelsen, da det i visse produktionsprocesser er umuligt at opnå fuld kapacitetsudnyttelse. Samtidig dækker den gennemsnitlige udnyttelse over store variationer mellem virksomhederne. Den meget høje kapacitetsudnyttelse i konserversektoren skyldes, at der her arbejdes i flerholdsdrift i højsæsonen.

En bedre og mere jævn udnyttelse af kapaciteten vil medføre lavere enhedsomkostninger og dermed forbedre dansk landbrugs konkurrenceevne. I forbindelse med en øget produktion vil der dog formentlig blive investeret i nye anlæg, da en stor del af den ledige kapacitet i oksekøds- og mejerisektorerne findes i ældre anlæg.

5.4. Beskæftigelsen

I virksomheder, der er medlemmer af Andels- og privatslagteriernes Arbejdsgiverforening, var der i foråret 1976 beskæftiget 11.000 slagteriarbejdere. Desuden er der ansat 2.000 slagteriarbejdere i virksomheder, der er medlem af Kødindustriens Fabrikantforening. Virksomheder, der er medlem af Danske slagtermestres Landsforening beskæftiger 300 slagteriarbejdere. Medlemmerne af Andels- og privatslagteriernes Arbejdsgiverforening beskæftiger 2.740 funktionærer.

Fjerkræslagterierne beskæftiger 2.430 personer, medens der inden for ægbranchen er ansat 750 personer. Inden for mejeribrugene er der beskæftiget 11.000 personer på mejerier, mælkekonserverfabrikker, smelteostfabrikker og iscremevirksomheder. Ud over de ansatte på produktionsvirksomhederne er der beskæftiget et antal personer hos eksportører og hos hjemmemarkedsgrossister.

Det er særligt i svinekødsbranchen, at beskæftigelsen har været faldende i de senere år. Inden for de andre brancher er der stort set tale om uændret beskæftigelse. Inden for svinekødssektoren er det især i konserverfabrikker, at der har måttet konstateres faldende beskæftigelse. Dette skyldes den faldende svineproduktion og en mindre forædlingsgrad i eksporten.

Især forædlingsgraden vil øve indflydelse på den beskæftigelseseffekt, en ekspansion i den animalske produktion vil medføre. Som et eksempel er beregnet beskæftigelseseffekten af alternative forædlingsgrader ved en merproduktion af 3 mill. svin. En merproduktion på 3 mill. betyder en radikal udvidelse af produktionen, men det er dog ikke en urealistisk produktionsudvidelse. Produktionen har tidligere været ca. 1,5 mill. større end i dag. De 3 mill. svin svarer stort set til den uudnyttede kapacitet i de nuværende anlæg på slagterierne. Hvis denne merproduktion forarbejdes og eksporteres som halve svin, vil

der kun blive tale om en merbeskæftigelse af 630 mand. I forbindelse med en forarbejdning til konserver vil der kunne beskæftiges yderligere 4.500 mand. Ud over den angivne merbeskæftigelse vil en produktionsforøgelse give merbeskæftigelse i tilknyttede erhverv. På baggrund af markedsudsigterne og det nuværende omkostningsniveau må man dog forvente, at en ekspansion hovedsageligt vil resultere i en øget eksport af udskæringer.

6. Offentlige rammer for forarbejdning og afsætning af animalske landbrugsprodukter

Den generelle økonomiske politik her i landet er af afgørende betydning for de vilkår, hvorunder forarbejdning og afsætning finder sted. Virksomhedernes konkurrenceevne er afhængig af, at omkostningsniveauet her i landet ikke udvikler sig væsentligt anderledes end i de lande, Danmark konkurrerer med. Herudover påvirker dansk lovgivning og EF-bestemmelser i vidt omfang produktions- og afsætningsvilkårene for danske landbrugsprodukter. Også andre landes offentlige bestemmelser af veterinær- og sundhedsmæssig art og af rent handelspolitisk karakter har betydning for forarbejdnings- og afsætningsvilkårene.

6.1. Andre EF-lande

Nationale bestemmelser af veterinær- og sundhedsmæssig karakter i andre EF-lande er omfattet af den fælles målsætning i EF om, ved lovharmonisering, at fjerne hindringer for samhandelen. Det er også et mål at nå til ensartede regler for nationale støtteforanstaltninger på landbrugsområdet. Disse mål er ganske vist endnu ikke nået. En vis lovharmonisering er gennemført, bl.a. på det veterinære og sundhedsmæssige område (levende kvæg og svin, fersk kød, slagtet fjerkræ, kødprodukter og mælkekonserves). Med hensyn til nationale støtteforanstaltninger er der, trods bestræbelser på at nå til fælles principper på EF-plan, meget betydelige forskelle på de midler, der kanaliseres til landbrugssektoren fra offentlige kasser i de enkelte lande. Dette fører til ulighed i konkurrencevilkårene. Kommissionens opgørelser viser, at i forhold til landbrugsproduktionens værdi er den nationale støtte til landbruget i Danmark betydeligt lavere end i de fleste andre medlemslande.

6.2. Tredielande

Nationale bestemmelser i tredielande kan vanskeliggøre samhandelen med landbrugsvarer. Der kan være tale om handelspolitiske foranstaltninger, som f.eks. de meget protektionistiske importordninger for landbrugsprodukter, bl.a. svinekød i Japan.

Nogle af problemerne har sammenhæng med EF-medlemskabet. Det gælder den opståede fare for udligningsafgifter på eksporten af dåseskinker til USA. Sådanne afgifter ville udligne EF's restitutioner og har derfor fået indflydelse på EF's restitutionspolitik. Af en noget anden karakter er den særlige konkurrence på tredielandsmarkederne fra de østeuropæiske statshandelslande, hvor eksportpriserne stort set er løsrevet fra sammenhængen med produktionsomkostningerne, og hvor formålet med eksporten først og fremmest er at skaffe fremmed valuta. Den østeuropæiske konkurrence har især været følelig på kødkonservermarkedet i USA og for afsætningen af fjerkrækød til Mellemøsten.

Foranstaltninger af veterinær- og sundhedsmæssig karakter på tredielandsmarkeder kan medføre alvorlige eksporthindringer. Det betyder under alle omstændigheder øgede omkostninger at opfylde de særlige og ofte varierende krav, de enkelte lande stiller. Da danske produkter generelt opfylder høje veterinære og sundhedsmæssige krav, har denne type foranstaltninger kun undtagelsesvis udgjort direkte hindringer for dansk eksport. En undtagelse er dog USA's veterinære betingelser for import af kød, som indtil nu har bevirket, at fersk kød og bacon fra Danmark ikke har adgang til det amerikanske marked. Men på andre markeder har danske produkter kunnet opnå en fortrinsstilling, netop fordi man er i stand til at garantere opfyldelsen af strenge krav. En forudsætning herfor er bl.a., at der også fortsat stilles strenge veterinære krav ved import af animalske landbrugsprodukter i Danmark.

Ved udformningen af kravene må hensyn i videst mulig omfang tages til forbrugernes ønsker, om at niveauet ikke sættes højere end hvad der må anses for rimeligt af sundhedsmæssige og veterinære grunde.

Problemer kan derfor opstå i det omfang, harmonisering på EF-plan kan gøre det vanskeligere at garantere det høje veterinære niveau i Danmark. Imidlertid har de i 1976 afsluttede forhandlinger om overgangsbestemmelser for de tre nye medlemslande vedrørende veterinære og sundhedsmæssige EF-regler for levende dyr og fersk kød givet håb om, at Danmark fortsat kan opretholde sin særlige sygdomsfri status med hensyn til mund- og klovesyge og svinepest.

For så vidt angår tilsætningsstoffer og tilladte restkoncentrationer af uønskede stoffer, må man forvente en fortsat udvikling hen imod strengere nationale bestemmelser. Da udsigterne for international harmonisering af sådanne regler uden for EF er meget begrænsede, kan det, ud over øgede omkostninger, give problemer også for den danske eksport, at produkterne skal tilpasse sig vekslende krav fra de enkelte markeder. På den anden side kan det påregnes, at danske produkter lettere end andre landes produkter vil kunne opfylde stadig strengere krav i denne henseende.

6.3. Dansk lovgivning af særlig betydning for forarbejdning og afsætning af animalske landbrugsprodukter

Dansk lovgivning vedrørende forarbejdning og afsætning af animalske landbrugsprodukter er omfattende. Hertil kommer EF-bestemmelser, der, i det omfang det drejer sig om lovharmonisering, er indarbejdet i dansk lovgivning.

Krav til virksomhedernes etablering og drift

Et omfattende regelsystem fastlægger virksomheders etablering og drift ud fra miljø-, planlægnings- og fredningsbestemmelser. Reglerne gælder for alle erhvervsvirksomheder, herunder også for virksomheder, der forarbejder landbrugsprodukter. De indebærer en samfundsmæssig begrundet indskrænkning i virksomhedernes dispositionsfrihed og dermed forøgede omkostninger. Reglerne har imidlertid også positive virkninger for virksomhederne. De gør det i et vist omfang muligt for virksomheder at planlægge på længere sigt. Det kan også være en fordel for danske virksomheder på et tidligt tidspunkt at indrette sig på strenge miljøkrav, da der på længere sigt kan forventes en generel tendens til skærpelse af miljøkravene i de vestlige industrilande. Men det betyder samtidig konkurrencemæssige problemer på kortere sigt i det omfang, tilsvarende regulering ikke er gennemført i konkurrentlande. Direkte sammenligning af de enkelte reguleringsformer er dog vanskelig, da ulemper på et område kan opvejes af fordele på andre områder.

Krav til produkternes forarbejdning og afsætning

Forarbejdning og afsætning af animalske landbrugsprodukter er indgående reguleret i særlig lovgivning. En del af denne er EF-bestemmelser. Det gælder regler om svine-, kreatur- og fjerkræslagteriernes indretning og kødets behandling på slagterier. En stor del af bestemmelserne er nationale regler, særlig vedrørende eksportprodukters tilvirkning og kvalitet (bacon, kødprodukter, fjerkrækød og mejeriprodukter), og kontrol med overholdelse af EF-bestemmelser og nationale bestemmelser.

Store dele af denne lovgivning er i de senere år revideret for at bringe den i overensstemmelse med EF-regler. Der er samtidig sket en omfattende modernisering. Det er imidlertid stadig et spørgsmål, om lovgivningen i tilstrækkeligt omfang giver virksomheder mulighed for at udnytte ændrede konkurrencevilkår.

Særlig synes der at være grund til at overveje en yderligere liberalisering af reglerne vedrørende mejeriprodukter, således at produktudvikling i højere grad bliver mulig.

En mere liberal veterinær praksis vedrørende forarbejdning af fjerkrækød og rødt kød på samme virksomhed må antages at kunne få en gavnlig virkning på produktudviklingsarbejdet i fjerkræbranchen.

Der er også grund til at overveje, om de bestående kontrolsystemer kan rationaliseres. På mælkeområdet er det et spørgsmål, om der fortsat er behov for i kontrolmæssig henseende at sondre mellem den mælk, der anvendes til konsummælk og konsummælksprodukter (den skal nu stamme fra dyrlægekontrollerede besætninger), og den mælk, der anvendes til mejeriprodukter. Den danske mælks høje kvalitetsniveau kan måske gøre et enhedssystem berettiget. Det vil forenkle produktionen, hvis samme råvare kunne anvendes til alle produkter, og samtidig kan kontrolomkostningerne bringes ned. I denne forbindelse kan overvejes en koordinering og forenkling af det offentlige og virksomhedernes kvalitetskontrol med mælk og mejeriprodukter. På fjerkræområdet er der også behov for en undersøgelse af, om kvalitets- og kontrolreglerne kan gøres mindre byrdefulde uden at tilsidesætte nødvendige sundhedskrav.

Kontrolomkostninger

Omkostninger ved virksomheders egen kontrol med overholdelse af offentlige bestemmelser påhviler alle erhvervsvirksomheder. Forarbejdningsvirksomheder i landbrugssektoren afholder i et vist omfang også omkostningerne ved offentlig kontrol med visse offentlige bestemmelsers overholdelse. Det hænger sammen med, at de offentlige kvalitetskrav på dette område går videre end til blot at sikre produkternes sundhed, idet de også skal sikre en stabil høj kvalitet af danske landbrugsprodukter. Virksomhederne bidrager for tiden til betaling af kontrolomkostninger på svine-, kreatur- og fjerkræslagterier, ægkontrol og statens smør- og ostebedømmelser.

I slagterisektoren udgør disse kontrolomkostninger 4-6 pct. af slagteri-omkostningerne m.v. Det svarer til 4-6 øre pr. kg slagtet vægt for kvæg og svin og 10 øre pr. kg grydeklar kylling. Belastningen falder ved højere forarbejdningsgrad. I alt udgør erhvervets andel af omkostningerne i 1976/77 for kødkontrollen 48,5 mill. kr., for æg- og rugerikontrollen 1,7 mill. kr. og for statens smør- og ostebedømmelser 2 mill. kr. Den delvise erhvervsdækning stiller den danske eksportproduktion ringere konkurrencemæssigt i forhold til konkurrentlande i det omfang, sådanne omkostninger i større omfang bliver dækket af det offentlige i disse lande. Der foreligger ikke for udvalget præcise oplysninger, der belyser det offentlige og erhvervets andel af eksportkontrolomkostninger i andre EF-lande. EF-kommissionen har imidlertid iværksat en undersøgelse af dette spørgsmål, der kan bringe klarhed på dette punkt.

En større offentlig dækning af kontrolomkostningerne vil naturligvis i et vist omfang forbedre produkternes konkurrencesituation. Det samme vil i nogen grad kunne opnås, såfremt det er muligt at forenkle kontrollen, jfr. de ovenfor anførte bemærkninger om kontrollen på mælke- og fjerkræområdet.

Offentlig deltagelse i produktudvikling og forbedring af produktionsmetoder

I et vist omfang bidrager det offentlige til udvikling af nye produkter og til forbedring af produktionsmetoderne. Fondet til fremme af teknisk og industriel udvikling kan give støtte i form af lån på gunstige vilkår til udvikling af nye produkter og produktionsmetoder i danske erhvervsvirksomheder. For virksomheder, der forarbejder landbrugsprodukter, kan fondets støtte især have interesse for så vidt angår udvikling af nyt produktionsudstyr og nye tekniske hjælpemidler. Derimod vil udvikling af nye produkter inden for denne sektor kun sjældent opfylde fondets krav om teknisk nyhedsværdi.

På specielle områder er der en offentlig aktivitet, der tager sigte på at fremme produktfornyelse m.v. i landbrugssektoren. Statens Forsøgsmøjeri arbejder med udvikling af nye produkter og forbedring af produktionsmetoder inden for mejeriområdet. Slakteri- og Konserverlaboratoriet udøver rådgivende funktioner på kødforarbejdningsområdet i forbindelse med laboratoriets kontrolarbejde. Der gives tilskud til produktudviklingsarbejde på Forsøgsfjerkræslagteriet.

Fondet til fremme af teknisk og industriel udvikling bør i muligt omfang udnyttes også af virksomheder, der forarbejder landbrugsprodukter. Det er også væsentligt at fastholde de offentlige foranstaltninger, der retter sig mod bestemte landbrugsprodukter. Særlig må fremhæves fjerkræområdet, hvor produktassortimentet i øjeblikket er meget snævert, ligesom fjerkræslagteriernes økonomiske muligheder for selv at gennemføre udviklingsarbejde må anses for at være begrænsede.

De enkelte brancher står selv for et betydeligt forskningsarbejde. Det er til dels rettet mod primærproduktionen, men den fælles erhvervsforskning tager også sigte på forarbejdningssektoren, således virksomheden på Slakteriernes Forskningsinstitut og Forsøgsfjerkræslagteriet. De nedenfor omtalte produktionsafgifter anvendes delvis til disse formål.

Offentlig eksportfremme

Det offentlige bidrager på forskellig vis til fremme af afsætningen af danske produkter, herunder landbrugsprodukter. Hovedvirkemidlerne er officielle danske repræsentanter i udlandet og Danmarks erhvervsfond. Under udenrigs-

tjenesten må særlig nævnes handelsattachéerne, der har direkte eksportfremmende opgaver, samt Landbrugsministeriets statskonsulenter, der er placeret på vigtige eksportmarkeder for danske landbrugsprodukter.

Lov om Danmarks Erhvervsfond er grundlaget for eksportkreditordningen, der spiller en betydelig rolle for gennemførelsen af de enkelte eksportforretninger. Ordningen administreres af Eksportkreditrådet, der inden for et beløb af 22 mia. kr. kan yde garantier og kautioner i forbindelse med eksportforretninger.

Lov om Danmarks Erhvervsfond er ligeledes grundlag for finansiering af en række eksportfremmende foranstaltninger med generel såvel som med mere konkret sigte. I de seneste år er der sket en væsentlig udvidelse af bevillingerne til eksportfremmende foranstaltninger - fra knap 20 mill. kr. i 1974/75 til 50 mill. kr. i 1976/77, og dette beløb er foreslået forhøjet til 60 mill. kr. for 1977/78. Støtten til eksportfremmeforanstaltninger på landbrugsområdet udgør 9 mill. kr. Fondets bidrag til generelle udstillinger og til eksportstipendiatater på henholdsvis 4 mill. kr. og 7 mill. kr. kommer også landbrugserhvervet til gode. I 1975 skete der en omlægning af organisationsstrukturen i eksportfremmearbejdet, der har givet eksporterhvervene en afgørende indflydelse på styring og gennemførelse af de forskellige eksportfremmende aktiviteter. Den overordnede administration varetages af Eksportfremmerådet, der har bred repræsentation fra myndighederne og erhverv, herunder en repræsentant fra Landbrugsministeriet og to fra landbrugserhvervet. Den udbygning af det offentligt støttede eksportfremmearbejde, der er sket i de senere år, er af stor betydning også for landbrugseksporten. Den linie, der er lagt med finanslovforslaget for 1977/78, bør tilstræbes fortsat. Det har imidlertid på landbrugsområdet været følt som en mangel, at der under den bestående ordning ikke kan fås støtte til eksportfremme på eksisterende markeder, der ønskes yderligere opdyrket. En sådan udvidelse af ordningens anvendelsesområde ville gavne den igangværende omlægning af landbrugseksporten. Det må dog anføres, at en sådan udvidelse vil betyde en væsentlig forøgelse af støtteberettigede aktiviteter, der næppe kan gennemføres uden yderligere udvidelse af støttebeløbet.

Produktionsafgifter

Næsten hele den animalske produktion er med hjemmel i lov pålagt produktionsafgifter. Afgiftsprovenuet anvendes til erhvervsøkonomiske foranstaltninger vedrørende produktion og afsætning. Midlernes anvendelse fastlægges af landbrugsministeren efter indstilling (bortset fra ag- og fjerkræområdet) fra Landbrugsministeriets udvalg vedrørende Det europæiske økonomiske Fællesskabs landbrugs-

ordninger (§ 2-udvalget). Udvalget, der har rådgivende beføjelser, bl.a. vedrørende EF's landbrugspolitik, er sammensat af repræsentanter for interesseorganisationer og offentlige myndigheder. Den praktiske administration af produktionsafgiftsmidlerne sker i de enkelte brancher. Brancherne udarbejder oplæg til § 2-udvalget om midlernes fordeling på de forskellige formål, der skal være omfattet af lovgivningens rammemålsætning og iøvrigt skal være i overensstemmelse med EF's regler på dette område.

Afgifterne opkræves i første forarbejdningsled (slagterier, mejerier, ægpakkerier, rugerier), således at de fratrækkes i afregningen til landvændene, eller de opkræves ved eksport uden forarbejdning. De udgjorde i 1975/76:

	<u>Mill. kr.</u>
Svin	65
Kvæg	11
Mælk	63
Slagtefjerkræ	4 ¹⁾
Æg til konsum	2 ¹⁾
Daggamle kyllinger og rugægg	4
Får, heste og frø	<u>3</u>
<u>Ialt</u>	<u>152</u>

1) 1975

Hovedanvendelsesområder er produktionsforbedrende formål - herunder avlsarbejde (40 pct.), afsætningsfremmende formål af generel karakter (45 pct.) og generelle brancheopgaver (15 pct.). Fordelingen af midlerne til de forskellige formål varierer dog betydeligt fra branche til branche. Således anvendes næsten 80 pct. af mælkeafgiftsmidlerne til afsætningsfremmende formål, medens knap 20 pct. af svine- og kvægaftsmidlerne anvendes hertil.

6.4. EF's projektstøtteordning

Landbrugets forarbejdningsvirksomheder har siden 1973 haft mulighed for at få op til 30 pct. kapitaltilskud til større investeringer. I perioden 1973-76 er givet tilsagn om tilskud på omkring 300 mill. kr., heraf ca. 250 mill. kr. fra EF's landbrugsfond og ca. 50 mill. kr. fra den danske stat. Det svarer til, at der er ydet tilskud til samlede investeringer på over 1 mia. kr. EF's projektstøtteordning er derfor meget betydningsfuld for den fortsatte gennemførelse af modernisering og rationalisering af virksomhederne. Fra 1. januar 1978 vil der gælde nye regler på området. Investeringerne på de enkelte virksomheder skal herefter være i overensstemmelse med forud fastlagte investerings-

planer for de pågældende sektorer. EF's bevilling til projektstøtten vil samtidig blive nedsat væsentligt, men der vil dog fortsat være mulighed for at støtte de vigtigste af de kommende års investeringer i forarbejdningsvirksomhederne.

7. Udvalgets konklusioner med forslag til forarbejdnings- og afsætningsfremmende foranstaltninger

Konklusioner og forslag må ses i sammenhæng med de foregående afsnit i kapitel VII og det efterfølgende kapitel VIII samt analyser og konklusioner i Bilag VII.

7.1. Generelle forhold

1. Den fremtidige konkurrenceevne i produktions-, forarbejdnings- og afsætningsled vil være afgørende for, om der i de kommende år kan findes afsætning for en øget dansk animalsk produktion. Kravene til konkurrenceevnen understreges af, at der har været stigende selvforsyning med fødevarer i stort set alle vesteuropæiske lande.

En af de vigtigste forudsætninger for at øge eksporten af animalske landbrugsprodukter er, at den generelle økonomiske politik tilrettelægges således, at omkostningsniveauet for danske forarbejdnings- og afsætningsvirksomheder ikke stiger stærkere end hos vore konkurrenter. Analyser af omkostningsudviklingen for de mere forarbejdede produkter viser, at specielt lønomkostningerne påvirker konkurrenceevnen stærkt, medens renteudgifterne i dette led spiller en mindre væsentlig rolle. En lavere stigningstakt i lønudgifterne i Danmark i forhold til vore konkurrenter vil øge mulighederne for en stærkere forarbejdning af den animalske produktion og dermed give øget beskæftigelse. Samtidig vil en høj forarbejdningsgrad kunne virke stabiliserende på noteringerne og dermed på produktionen, fordi priserne på højt forarbejdede produkter varierer mindre end priserne på råvarer.

2. Konkurrenceforholdene i EF er fortsat i betydelig grad påvirket af nationale støtteordninger og monetære udligningsbeløb. Begge faktorer medfører konkurrenceforvridning, som er til ugunst for afsætningen af danske landbrugsprodukter.

Udvalget skal derfor understrege, at den hidtidige danske politik på disse områder bør fortsætte og fastholdes.

3. På en række eksportmarkeder er og vil den danske markedsandel for de

enkelte produkter være meget beskedne. Salgsmkostningerne kommer derfor til at veje forholdsmæssig tungt og kan i visse tilfælde føre til, at den enkelte branche eller virksomhed afstår fra at gennemføre salgsm fremstød.

Samtidig er der set en række uheldige tilfælde, hvor danske virksomheder har konkurreret med hinanden på eksportmarkederne. Den koncentration, der er gennemført i forarbejdningsleddet, har bidraget til at forstærke denne tendens. Det må endvidere tages i betragtning, at køberne på eksportmarkederne ofte vil være meget store foretagender. Udvalget finder derfor, at der er behov for en videregående koordinering af den danske eksportindsats. I første række mellem de enkelte eksportvirksomheder. Eksportsamarbejde bør etableres i langt større udstrækning. Der findes en række opgaver - introduktion af nye produkter på eksportmarkeder og produktudvikling, som må gennemføres af brancher i fællesskab da sådanne opgaver ofte overstiger de fleste virksomheders formåen. På en række markeder vil der være fordele forbundet med et salgssamarbejde på tværs af brancherne. Det er således nærliggende, at danske eksportører udbyder salgssamarhørige produkter (f.eks. svine-, okse- og fjerkrækød) samlet. Specielt i forbindelse med etablering på det enkelte marked vil der efter udvalgets opfattelse være fordele ved et nært samarbejde mellem eksportører af salgssamarhørige produkter, bistået af en generel markedsføringsindsats for danske landbrugsprodukter, som tilfældet i mange år har været i Storbritannien.

4. Udvikling af nye produkter og nyt produktionsudstyr er et vigtigt led i bestræbelserne for at fastholde og udbygge afsætning af animalske landbrugsprodukter. Fondet til fremme af Teknisk og Industriel Udvikling bør derfor i størst muligt omfang udnyttes også af virksomheder, der forarbejder landbrugsprodukter. Virksomhederne bør især være opmærksomme på mulighederne for bistand fra Fondet til Udvikling af nyt Produktionsudstyr og Tekniske Hjælpe midler.

5. Det offentlige medvirker i det afsætningsfremmende arbejde dels gennem udlandsrepræsentationer, dels gennem Danmarks Erhvervsfond i form af støtte til eksportkreditordningen og eksportfremmeforanstaltninger.

Særligt vedrørende eksportfremmestøtten bemærkes, at den udbygning, der er sket i de senere år, er af stor betydning også for landbrugseksporten. Det har imidlertid på landbrugsområdet været følt som en mangel, at der under den bestående ordning ikke kan fås eksportfremmestøtte til udbygning af eksisterende markeder. En sådan udvidelse ville gavne den igangværende omlægning af landbrugseksporten. Det vil imidlertid betyde en væsentlig forøgelse af støt-teberettigede aktiviteter inden for alle eksporterhverv, og det forudsætter derfor en betydelig forøgelse af bevillingen til eksportfremmestøtte.

6. Næsten hele den animalske landbrugsproduktion er med hjemmel i lov pålagt produktionsafgifter. Afgiftsprovenuets anvendes til erhvervsøkonomiske foranstaltninger vedrørende produktion og afsætning. I 1975/76 var det samlede afgiftsprovenu ca. 149 mill. kr. Heraf anvendtes ca. 45 pct. (knap 70 mill. kr.) til afsætningsfremmende formål, dels fællesaktiviteter for hele landbruget gennem Landbrugets Afsætningsudvalg, dels brancheaktiviteter. I 1977/78 forventes godt 80 mill. kr. af produktionsafgifterne anvendt til afsætningsfremme. Sammen med midler fra andre kilder (eksportudvalgene, Landbrugets Finansieringsfond) anvendes ialt til fælles afsætningsfremmende aktiviteter ca. 100 mill. kr. på årsbasis. Heraf går knap 20 mill. kr. til afsætningsudvalgets virksomhed, der koncentrerer sig om generel afsætningsfremme og aktiviteter i oversøiske lande.

I forbindelse med en udvidelse af den animalske produktion, der i det væsentlige skal afsættes inden for EF, vil det være nødvendigt at udvide de afsætningsfremmende aktiviteter. For at opnå den mest effektive udnyttelse af en forøget indsats må dette arbejde gøres i forbindelse med selve salgsfunktionen. Den øgede indsats må således primært foretages af de enkelte virksomheder og brancher i deres afsætningsarbejde, til dels i forbindelse med erhvervets generelle afsætningsarbejde gennem Landbrugets Afsætningsudvalg. Udvalget skønner, at der er behov for yderligere 50 mill. kr. på årsbasis til styrkelse af dette arbejde. Disse midler kan tilvejebringes fra offentlige ordninger vedrørende eksportfremme og/eller fra afgifter opkrævet på produktionen. Udvalget anbefaler, at det bør være en betingelse for anvendelse af disse midler til afsætningsfremmende arbejde, at der sikres koordinering af afsætningen inden for de enkelte brancher.

7.2. Enkelte produkter

Svinekød

Det offentliges rolle

1. Den lave kapacitetsudnyttelse og den store ledighed i kødkonservesindustrien må give anledning til overvejelser vedrørende denne sektors fremtidige tilpasning. En forudsætning for en bedre kapacitetsudnyttelse er en øget produktion i primærsektoren. Udvalget har i afsnittet om primærbedrifterne anbefalet foranstaltninger, der kan fremme produktionen. Den danske forarbejdningsindustri konkurrenceevne er som nævnt ovenfor en anden faktor, der er bestemmende for forarbejdningsgraden af den danske svineproduktion.

2. Slagteriernes prognosegrundlag, der er basis for deres planlægning, har vist sig at være blevet væsentligt forringet, især fordi antallet af svine-

tællinger er blevet nedsat i forbindelse med indførelse af EF's regler om svi-
netællinger. Udvalget finder, at det bør overvejes, om der er mulighed for en
forbedring af tællingernes kvalitet, eventuelt gennem en forøget tællingshypp-
ighed.

Erhvervets rolle

1. Udvalget finder, at der er behov for et udbygget samarbejde mellem svine-
slagterier og den kødforarbejdende industri om råvaremængder og priser for at
opnå den største udnyttelse af afsætningsmulighederne på dette område.

2. Hvad eksportmarkederne angår, har branchen allerede taget initiativ til
foreløbige undersøgelser af nye markeder for forarbejdede produkter. Samtidig
er der påbegyndt en udvikling af nye produkter til disse markeder (specielt
de europæiske markeder for forarbejdede svinekøddprodukter). Denne indsats på
brancheplan må efter udvalgets opfattelse forstærkes og udbygges, men samtidig
må de enkelte virksomheders bestræbelser for en forøgelse af produktionen og
afsætningen af mærkevareegnede produkter til europæiske markeder forøges.

3. En koordinering af eksporten forekommer hensigtsmæssig i forbindelse med
forøgelse af afsætningen af stærkt forarbejdede svinekøddprodukter til europæi-
ske markeder. Der må i stor udstrækning sættes på mærkevarer, hvis afsætning
forudsætter, at der investeres i opbygning af forbrugerpræferencer. Der må
samtidig udbygges et distributions- og salgsapparat for at kunne bearbejde mar-
kedet. Sådanne investeringer vil overstige mindre danske virksomheders for-
måen. Det er derfor efter udvalgets opfattelse nødvendigt, at der finder en
eksportkoordinering sted.

Eksportkoordinering kan gennemføres i varierende grader spændende fra
løse aftaler til et egentligt fælles salgsarbejde, der kan munde ud i en
fælles etablering på eksportmarkedet. Udvalget finder, at den tættest mulige
koordinering bør tilstræbes.

4. Den stigende danske eksport af halve svin og udsækninger til EF-lande ud-
gør en meget lille del af det samlede forbrug i de enkelte lande - i Italien
under 3 pct., i Vesttyskland under 2 pct. og i Frankrig under 1 pct. Der er
på disse markeder et stort antal udbydere, og fra dansk side er der ingen sam-
ordning af udbudet. ESS-FOOD tegner sig dog for hovedparten (60 pct.) af eks-
porten. En samordning af udbudet har ved flere lejligheder været drøftet, uden
at der har kunnet opnås enighed herom mellem de implicerede parter.

Udvalget finder, at det navnlig i forbindelse med en produktionsstigning
vil være hensigtsmæssigt med en større koncentration i udbudet.

5. Hvad angår eksporten af fersk svinekød til Japan, der har fået stor betydning i de seneste år, er den nuværende situation karakteriseret ved én stor og et antal små udbydere. Dette er uhensigtsmæssigt, idet de små eksportørers mængder er marginale, således at den ene kan spilles ud mod den anden. Også her finder udvalget, at det med henblik på en forøget afsætning vil være en fordel med større koncentration af udbudet.

6. Det amerikanske marked spiller en vigtig rolle i afsætningen af svinekød. Det er derfor af stor betydning, at udbudet på dette marked styres således, at drastiske prissvingninger undgås. Branchen har gennem mange år med vekslende held forsøgt at styre den danske prispolitik ved aftaler om vejledende minimumcifpriser.

Der har været forslag om forbedring af konkurrencesituationen ved fuldstændig koordinering af salgsaktiviteterne på det amerikanske marked. Der har imidlertid ikke hidtil været tilslutning i branchen til et sådant skridt.

Udvalget finder, at branchens bestræbelser på at styre den danske prispolitik bør fortsætte og udbygges med en styring af udbudet. Begge dele vil ud over de rent afsætningsmæssige fordele også være af betydning for at undgå krav fra amerikanske erhvervskredse om pålæggelse af udligningsafgifter.

Oksekød

Det offentliges rolle

1. Det offentlige bør fortsætte sine bestræbelser på at skabe lige konkurrencevilkår for dansk oksekødproduktion og -handel. I særdeleshed bør særlige slagtepræmier, der kun udbetales i en eller flere af medlemsstaterne (Storbritannien), undgås.

2. Markedsordningens sikkerhedsnet er af væsentlig betydning for landmændene. Det er imidlertid også vigtigt at sikre, at de virkelige markedsvilkår i større grad end hidtil får indflydelse på produktionens sammensætning. Særlig for ungtyre opstår der problemer for den kommercielle afsætning, hvis EF-opkøbsprisen ikke er fastlagt realistisk i forhold til de faktiske markedspriser. Det bør derfor tilstræbes, at dette tages i betragtning ved fastlæggelse af interventionspris og opkøbspris.

3. Intervention bør ikke anvendes til at løse mere langvarige overskudsproblemer, men bør begrænses til perioder, hvor der er særlige vanskeligheder på markedet. Sådanne perioder, der kan være forårsaget af økonomiske kriser på et eller flere eksportmarkeder, af et unormalt stort udbud af slagte kreaturer

(tørke m.v.), og som producenterne ingen nævneværdig indflydelse har på, bør ikke komme disse til skade gennem en væsentlig forringelse af interventionsordningen.

Erhvervets rolle

1. For at fremme afsætningen er det vigtigt med ensartet og stabil kvalitet af produktet efter kundens ønske.

Efter udvalgets opfattelse bør mulighederne for at fremme en kvalitetsstyring, især af kød fra handyr, undersøges. Introduktion af et handelsklassesystem for oksekød, om muligt på EF-basis, kan være et middel hertil. Udvalget er dog bekendt med, at det er forbundet med betydelige tekniske problemer at fastlægge afregningskriterier til producent, som samtidig afspejler prisrelationerne ved videresalg af kødet.

Det bør endvidere overvejes at indføre klare definitioner på de varer, der udbydes fra dansk side, således at kunden har lettere ved at vælge. Det bemærkes i denne forbindelse, at Kødbranchens Fællesråd for nylig har taget initiativ til udarbejdelse af et eksportkatalog over okse- og kalvekød og udkæringer heraf.

2. Det bør efter udvalgets opfattelse nærmere undersøges, om danske eksportører af kød til Italien vil have nytte af et fælles servicekontor beliggende i Italien, f.eks. en afdeling af sekretariatet i Kødbranchens Fællesråd. Sådanne kontorer er oprettet fra irsk og tysk side. Et skridt i retning af en dansk fælles indsats er taget med Kødbranchens Fællesråds ansættelse af en eksportkonsulent, der skal foretage en undersøgelse af det italienske kødmarked. Et fælles servicekontor skal primært sikre den bedst mulige markedsinformation. Herudover kunne kontoret medvirke til at løse praktiske problemer i forbindelse med importen til Italien (veterinære problemer, eksportdokumenter, osv.). Kontorets funktion skulle således være at sikre, at den til enhver tid stedfindende handel sker så gnidningsløst som muligt.

3. Bestræbelserne på at gøre afsætningen mindre afhængig af det italienske marked for ungtyre må fortsætte med henblik på at skabe en alternativ, lønrendende afsætning til andre markeder. I denne forbindelse må nævnes, at Vesttyskland og Norge på længere sigt vil kunne aftage stigende mængder oksekød fra Danmark.

4. Markedsføringen af danske kreaturer er fortsat ret sæsonpræget. Det resulterer i større krav til kapaciteten i forarbejdningsleddet. Udvalget finder, at det vil være til fordel både for producent, slagteri og eksportør, at man

i større omfang indfører kontraktproduktion og afregning efter mere objektive kriterier i forbindelse med en klassificering, således at produktionen gennem økonomiske incitamenter vil kunne styres i højere grad, end hvad tilfældet er nu.

5. Det har vist sig, at generelle oplysninger om branchens struktur-, omsætnings- og omkostningsforhold er vanskeligt tilgængelige eller ikke eksisterende. Det vil være hensigtsmæssigt for branchens egne beslutningstagere at disponere over et sådant oplysningsmateriale, der kan forbedre grundlaget for fremtidige salgs- og investeringsbeslutninger. Det bør derfor overvejes at søge udarbejdet en forbedret branchestatistik, eventuelt i samarbejde med Danmarks Statistik.

Æg og fjerkræ

Det offentliges rolle

1. Der bør fortsat på EF-plan arbejdes for gennemførelse af et produktions-tilpasningssystem inden for æg- og fjerkræsektoren, idet der nu er fuld selvforsyning i EF og periodevis eksportoverskud på nogle procent. Markedsordninger baseret på kontrol af importprismiveauet kan derfor ikke mere sikre et passende prisniveau i EF. I perioder har prisniveauet været under produktionsomkostningerne.

2. Det er efter udvalgets opfattelse væsentligt, at produktudviklingsarbejdet på Forsøgsfjerkræslagteriet opretholdes og udvides, jfr. pkt. 8 under erhvervets rolle.

Erhvervets rolle

1. Det bør efter udvalgets opfattelse tilstræbes, at en del af den nuværende tredielandseksport af slagtet fjerkræ søges indpasset på det vesttyske marked. Skiftende tredielandsmarkeder, til hvilke afsætningen i stor udstrækning er baseret på restitutioner, er på længere sigt et for usikkert grundlag for eksport.

2. Erhvervet bør forsøge at koordinere og fremme afsætningen til Vesttyskland. I denne forbindelse bør overvejes, om der kan indføres en mere markant fælles mærkning for slagtefjerkræ end den nuværende rosettemærkning, der ikke er iøjnefaldende nok til identifikation af varen.

3. Slagterierne mister i mange tilfælde kontrollen med produkterne, når disse forlader slagteriet. Ved at overtage kontrollen af salgsfunktionen forøges afsætningsomkostningerne naturligvis, men provenuet forøges antagelig også.

Problemet i forbindelse med det enkelte slagteris muligheder for at udnytte de størrelsesøkonomiske fordele på afsætningssiden kan løses ved en koncentration af afsætningen, eventuelt i forbindelse med andre produkter. På visse tredjelandsmarkeder er dette allerede sket gennem Fjerkræeksportudvalget.

4. Fjerkræbranchen har ansat en eksportkonsulent for slagtefjerkræ, der skal dække det vesttyske marked. Det anbefales, at indsatsen på dette marked yderligere udbygges, og at der især foretages en koordinering mellem de slagterier og eksportører, der sælger til det vesttyske marked, eventuelt i form af et salgssamarbejde mellem en række slagterier og eksportører. En samling om afsætningsbestræbelserne vil des mere blive effektiv, hvis afsætningsled og produktionsled arbejder tæt sammen med henblik på at tilpasse produktionen efter markedets krav. Det bør derfor overvejes at etablere en sådan forbindelse, f.eks. ved et mere udbygget aftalesystem mellem primærproducenter og slagterier/eksportører.

Udvalget skal understrege, at der bør udformes en langtidsmålsætning for denne indsats. Danske virksomheder har ikke hidtil været i stand til at formulere en sådan politik, idet de økonomiske forhold de sidste år har været så vanskelige, at man har været nødsaget til at søge en mulig kortsigtet gevinst ved at skifte fra marked til marked.

5. Udvalget finder, at der for slagtefjerkræ bør gennemføres en fælles indsats for at planlægge den fremtidige produktsammensætning. Det er vigtigt at undersøge grundlaget for en eventuel udvidelse af forarbejdningsgraden, så en større del af varerne sælges i parteret eller i yderligere forarbejdet form. Det bør overvejes, om der i givet fald kan oprettes fælles forarbejdningsvirksomheder for flere slagterier, herunder fabrikation af nye produkter eller fælles produktion på grundlag af biprodukter. Selvom de enkelte virksomheder ikke har fundet det lønsomt at påbegynde en produktion af nye produkter, er det muligt, at der ved et brancheinitiativ kan skabes en lønsom afsætning for disse produkter.

6. Introduktionen af eventuelle nye varer vil være meget omkostningskrævende, hvorfor der bør gennemføres en fælles afsætningsfremmende indsats.

7. Erhvervet bør undersøge, om den i Danmark traditionelt anvendte aftalestruktur mellem pakkerier og slagterier på den ene side og producenterne på den anden side virker tilfredsstillende, sammenlignet med systemer i konkurrerende lande. Det bør i denne forbindelse overvejes, om de nævnte aftaler sikrer en høj effektivitetsudnyttelse og medvirker til at holde omkostningerne

nede.

8. Der er oprettet en konsulenttjeneste i forbindelse med forsøgsfjerkræ-slagterier. Konsulenterne hjælper slagteriet med undersøgelser af arbejdsmetode, spildprocenter og lignende, og man prøver på at afhjælpe fundne fejl. En intensivering synes formålstjenlig, idet man har fundet stort behov for vejledning.

Mejeriprodukter

Det offentliges rolle

1. Der synes i stigende grad at være interesse, i hvert fald fra dele af mejeribruget, for at kunne fremstille og markedsføre en række mere utraditionelle produkter. Som eksempler herpå kan nævnes smør med et lavere fedtindhold end 80 pct., blandingsprodukter mellem mejeriprodukter og andre produkter, iscremepulver på basis af mælkpulver og vegetabilsk fedt.

Den gældende lovgivning begrænser på nogle områder muligheden for at fremstille disse og tilsvarende produkter. Udvalget finder derfor, at det offentlige i samarbejde med repræsentanter fra erhvervet og forbrugerne bør overveje en fortsat liberalisering af reglerne.

2. Den danske mælks generelt høje kvalitetsniveau muliggør efter udvalgets opfattelse indførelse af et enhedssystem inden for en kort årrække, der indebærer, at al mælk produceret i Danmark i princippet er anvendelig til alle formål.

3. I forbindelse med overgangen til et enhedssystem bør det ligeledes overvejes, om den kvalitetskontrol med mælk og mejeriprodukter både på produktionsstedet og i mejerivirksomhederne, der udføres af forskellige offentlige myndigheder samt af erhvervet selv, ikke hensigtsmæssigt kunne koordineres og forenkles.

Erhvervets rolle

1. Udvalget finder, at sæsondifferentiering i mejeriernes afregning til mælkeproducenter bør udvides, idet der vil være betydelige besparelser for forarbejdningsvirksomheder ved en omlægning af primærproduktionen henimod en jævn produktion over året.

2. For at muliggøre en mere stabil forsyning året rundt med produktmælk (mælk til fremstilling af mejeriprodukter, f.eks. ost) uanset sæsonsvingninger i mælkeproduktionen finder udvalget, at det bør undersøges, om det ikke vil

være hensigtsmæssigt, at en del af produktionen periodevis baseres på rekombinering af mælkepulver. Mælkekonservessektoren vil derigennem i højere grad end hidtil komme til at virke som en sæsonudjævrende faktor for resten af mejeribrug.

3. Der bør skabes mulighed for udligning af økonomiske fordele og ulemper mellem de enkelte sektorer inden for mejeribrug i tilfælde af vanskelige vilkår for en af disse. Der har af De danske mejeriers Fællesorganisation i en række tilfælde tidligere været gennemført foranstaltninger af denne art.

Solidaritet mellem produktionsgrene vil bl.a. være af væsentlig betydning i forbindelse med de kommende års bestræbelser for at søge den danske smørekseport til det britiske marked opretholdt.

4. Det må anses for nærliggende, at der på de nye markeder, der i fremtiden kan tænkes at få en vis betydning, etableres foranstaltninger på linie med de kontorer, mejeribrug allerede har etableret i visse EF-lande og Nordamerika.

5. Langtidsholdbare produkter skønnes at få en stigende betydning i fremtiden. Dansk forskning bør derfor fremmes mest muligt inden for dette område.

6. De offentlige krav til mejerivirksomhedernes forureningsbekæmpelse synes at have øget bestræbelserne på at undgå spild af råvarer, energi (varme) og vand. Disse bestræbelser bør fortsættes. Mejeribrugets affaldsprodukter (valle, skyllevand m.v.) må fortsat antages at være udmærkede foderprodukter. Det vil imidlertid være nødvendigt, som det allerede er sket nogle steder, at de flydende foderprodukter varedeklarerer på linie med andre foderprodukter, så køberen er klar over, hvor mange foderenheder og hvor meget protein han modtager.

KAPITEL VIII.Samfundsøkonomiske konsekvenser af en udvidet landbrugsproduktion.1. Indledning

Udvalget har fået til opgave at undersøge forudsætningerne for og konsekvenserne af en ekspansion af den animalske produktion. I de foregående kapitler er der gjort rede for de vigtigste forudsætninger for at øge produktionen, og i fortsættelse heraf er der fremsat konkrete forslag såvel vedrørende de primære landbrugsbedrifter som vedrørende forarbejdnings- og afsætningsleddene.

I dette afsnit er der foretaget en vurdering af de beskæftigelsesmæssige og valutamæssige følger af en udvidet animalsk produktion, samt af behovet for øgede offentlige midler.

Som grundlag for disse vurderinger er udvalget gået ud fra, at der inden for en kortere årrække finder en klar stigning sted i produktion og eksport af animalske produkter.

2. Beskæftigelse

Som omtalt i kapitel III er det en forudsætning for en øget animalsk produktion, at investeringerne i landbrugets produktionsbygninger yderligere fremmes. For blot at opretholde det nuværende produktionsomfang er det nødvendigt med reinvesteringer på 1 mia. kr. årligt. En udvidelse af kvægbestanden med een procent forudsætter nyinvestering i omkring 11.500 staldpladser á 11.000 kr. i 1976-priser, svarende til ialt 125 mill. kr. En udvidelse af svinebestanden med een procent forudsætter tilsvarende staldplads til 10.000 årssøer med efterfølgende produktion af slagtefærdige svin. Dette vil kræve nyinvesteringer i svinestalde på omkring 150 mill. kr. i 1976-priser. Ved en uændret sammensætning af husdyrbestanden vil en stigning på een procent i produktionen kræve, at der skal nyinvesteres for ialt 275 mill. kr. En produktionsudvidelse på tre procent årligt vil derfor kræve nyinvesteringer på omkring 1 mia. kr. årligt i 1976-priser.

Gennemførelse af nyinvesteringer i landbrugsbyggeri på omkring 1 mia. kr. årligt har en betydelig beskæftigelsesfremmende effekt i byggesektoren, og tilknyttede erhverv, især i landdistrikterne. Det skønnes, at produktionsudvidelsen vil give varig forøgelse af beskæftigelsen på 7-8.000 mand.

Det er vanskeligt at give et nøjagtigt tal for, hvor stor den beskæftigelsesmæssige effekt i primærbedrifterne vil blive af en 3 pcts. årlig produk-

tionsforøgelse. Der findes i primærbedrifterne, inkluderet deltidsbeskæftigede landmænd, 180.000 erhvervs-mæssigt beskæftigede personer svarende til ca. 125.000 helårsarbejdere. Den fortsatte strukturudvikling indebærer, at der ved uændret produktion vil være en normal nedgang i antallet af helårsarbejdere på ca. 5.000 pr. år af fortrinsvis ældre landmænd. Med en stigning i den animalske produktion på 3 pct. om året samt med hensyntagen til den arbejdsproduktivitetsstigning, der er en følge af nyinvesteringerne, kan det skønnes, at forøgelsen vil give en merbeskæftigelseseffekt i forhold til uændret produktion på 3.000 pr. år målt i helårsarbejdere. Det skal imidlertid bemærkes, at sådanne forskydninger i beskæftigelsen formentlig vil dække over ganske store forskydninger i det faktisk præsterede antal arbejdstimer pr. landmand, idet arbejdstimeindsatsen hos unge landmænd er væsentlig større end hos de ældre, der forlader erhvervet. Endvidere må det antages, at en sådan udvikling vil medføre en reduktion i landmændenes arbejde uden for landbruget og en hel eller delvis standsning af nedgangen i medhjælperantallet.

En forøgelse af den animalske produktion vil have en positiv indflydelse på produktion og beskæftigelse i andre erhverv, der forsyner landbruget med driftsmidler (grovvaresektoren) og maskiner. Tilsammen er der i disse forsyningssektorer beskæftiget ca. 18.000 mand ved produktion m.v. til det danske landbrug. En årlig stigning på ca. 3 pct. i den animalske produktion må groft anslået antages i det første år at bevirke en beskæftigelsesforøgelse på 500 - 600 mand i disse erhverv og noget mindre i de følgende år.

Inden for landbrugets forædlingsvirksomheder er der mulighed for at nå en øget beskæftigelse gennem en større animalsk produktion. Omfanget vil afhænge af den værditilvækst (forarbejdningsgrad), der tilføres råproduktet, og forarbejdningsgraden vil være bestemt af efterspørgslen på hjemmemarkedet og til eksport samt af virksomhedernes konkurrenceevne og markedsføringsindsats. Afsætningsudviklingen på hjemmemarkedet kan forventes at medføre en højere forarbejdningsgrad.

Der er for tiden ansat 20.000 personer i den kødforarbejdende industri, 11.000 personer i den mælkeforarbejdende industri og 750 personer i ægpakkerierne. Ialt omkring 32.000 personer.

Den kødforarbejdende industri har i de senere år behandlet ca. 1,1 mill. tons kød årligt, hvoraf svinekødet udgør 70-75 pct. Svinekødets andel har i de senere år været faldende, og oksekødets andel stigende. Dette har medført faldende beskæftigelse, idet forarbejdningsgraden er væsentlig større for svinekød end for oksekød.

Under forudsætning af en stigning i den animalske produktion på 3 pct. om året vil den øgede svineproduktion medføre en årlig beskæftigelsesforøgelse på ca. 300 mand ved uændret produktionssammensætning (uændret forarbejdningsgrad). Er der tillige basis for at øge forarbejdningsgraden, f.eks. hvis en større andel af svinekødet forarbejdes til konserver og pølse-magerivarer, kan det betyde en yderligere vækst i beskæftigelsen på op til 1200-1500 mand om året i denne sektor.

På kreaturslagterierne er der beskæftiget ca. 3.500 personer, og forarbejdningsgraden af oksekød har som nævnt været betydelig mindre end for svinekød. En stigning i oksekøddproduktionen vil kun have en mindre effekt på beskæftigelsen, men der er mulighed for gennem en øget forarbejdningsgrad at øge antallet af beskæftigede.

Den mælkeforarbejdende industri med 11.000 ansatte er det andet store arbejdsområde inden for landbrugets forarbejdningsskæringer. Sektoren er præget af fortsatte strukturændringer med nedlæggelser af produktionssteder og indførelse af mindre arbejdskrævende teknik. I denne sektor må det antages, at beskæftigelsen kun kan fastholdes ved udvidelse af mælkeproduktionen, medens der ved en uændret produktion må ventes en nedgang i antallet af beskæftigede på ca. 300 mand årligt.

En udvidelse af produktionen af fjerkrækød kan næppe påregnes at give nogen væsentlig beskæftigelsesmæssig effekt i slagterierne.

Sammenlagt kan beskæftigelsesforøgelsen uden for primærbedrifter ved en årlig produktionsforøgelse på tre pct. i forhold til en uændret produktion for-sigtigt skønnet opgøres således:

	<u>1. år</u>	<u>2. år</u>	<u>3. år</u>
Byggesektoren	7.500 mand	7.500 mand	7.500 mand
Grovvare- og maskinsektoren	600 -	900 -	1.200 -
Slagterisektoren	300 -	600 -	900 -
Mejerisektoren	300 -	600 -	900 -
Samlet merbeskæftigelse	8.700 mand	9.600 mand	10.500 mand

Under forudsætning af, at produktionsforøgelsen forarbejdes til konserver og pølse-magerivarer bliver merbeskæftigelsen i slagterisektoren og den samlede merbeskæftigelse følgende:

	<u>1. år</u>	<u>2. år</u>	<u>3. år</u>
Slagterisektoren	1.600 mand	3.200 mand	4.800 mand
Samlet merbeskæftigelse	10.000 mand	12.200 mand	14.400 mand

Ovenfor er alene diskuteret de beskæftigelsesmæssige konsekvenser af en udvidelse af den animalske produktion. Der er derimod ikke taget hensyn til ændringer i forarbejdningen af den nuværende produktion. Såfremt der tillige finder en omlægning sted af den nuværende landbrugseksport mod markeder, hvor der er mulighed for afsætning af mere forarbejdede animalske produkter, vil dette have en højere beskæftigelsesfremmende effekt. Ligeledes må den løbende ændring i afsætningsmønstret på hjemmemarkedet antages at trække i samme retning.

3. Valutaindtjening

Det må antages, at en udvidelse af den animalske produktion stort set skal afsættes til eksport. Ved en vurdering af virkningen heraf på betalingsbalancen må der tages hensyn til øget forbrug af foder m.v., enten i form af merimport af foderstoffer eller mindre eksport af korn. I de seneste år har importererede foderstoffer, gødning, maskiner o.a. udgjort ca. 30 pct. af produktionsværdien af landmand. Hertil kommer værdien af det anvendte brændstof og andre hjælpestoffer. Ved marginale ændringer af produktionen må det skønnes, at en trediedel af stigningen i produktionsværdien medgår til køb af importerede driftsmidler.

Værdiforøgelsen i landbrugets forarbejdnings- og afsætningsled har i de seneste år svaret til 35-40 pct. af produktionsværdien af landmand. For okse- og kalvekød har værditilvæksten ligget på omkring 20 pct. En produktionsforøgelse i forarbejdnings- og afsætningsleddet af det foran anførte omfang kan antagelig ske uden yderligere anvendelse af importerede råstoffer.

Med udgangspunkt i en produktionsværdi af landmand i 1976 på 16,9 mia. kr. en værditilvækst på 35 pct. i forarbejdnings- og afsætningsleddet og en uændret udbudssammensætning vil en stigning på 3 pct. i den animalske produktion medføre en nettovalutaindtjening på omkring 500 mill. kr.

Forudsættes en årlig stigning på 3 pct., kan nettovalutaindtjeningen antages at blive:

1. år 500 mill. kr.
2. år 1.000 mill. kr.
3. år 1.500 mill. kr.

Ovennævnte beregninger er naturligvis forbundet med en vis usikkerhed. Usikkerheden er dog ikke større, end at de angivne talstørrelser kan indgå i et beslutningsgrundlag ved tilrettelæggelsen af en fremtidig landbrugspolitik.

4. Oversigt over de statsfinansielle konsekvenser

Gennemførelse af flere af udvalgets forskellige forslag vil i begrænset omfang have statsfinansielle konsekvenser i form af øgede udgifter og formindskede indtægter.

4.1. Forslagene i kapitel III om landbrugsbedrifterne

4.1.1. Udvalget har givet tilslutning til et EF-forslag om forhøjet moderniseringsstøtte til unge nyetablerede landmænd. Gennemførelse af forslaget vil nødvendiggøre en forhøjelse af den nuværende tilsagnsramme fra 50 mill. kr. til ca. 58 mill. kr. pr. år. EF's landbrugsfond refunderer 25 pct. af udgifterne.

4.1.2. Gennemførelse af forslaget om udbetaling af moderniseringsstøtte i form af kapitaltilskud i stedet for rentetilskud til nyetablerede landmænd vil på længere sigt indebære besparelser. På kort sigt vil det nødvendiggøre en forhøjelse af tilsagnsrammen fra de nuværende 50 mill. kr. til ca. 120 mill. kr. Kapitaltilskuddenes andel af denne tilsagnsramme vil udgøre 80-90 mill. kr. og rentetilskuddenes andel 30-40 mill. kr. årligt. Kapitaltilskuddene udbetales på een gang, medens rentetilskuddene udbetales over 10 år. EF's landbrugsfond refunderer 25 pct. af udgifterne. Gennemførelse af forslaget vil tillige betyde, at refusionerne fra EF's landbrugsfond fremskyndes væsentligt, d.v.s. forslaget vil på kortere sigt have en positiv virkning på betalingsbalancen.

4.1.3. Udvalget har drøftet et forslag om investeringstilskud som led i en generel aktivitetsfremmende politik. Udgifterne til forslagets gennemførelse vil afhænge af, i hvilket omfang man ønsker at stimulere beskæftigelsen.

4.1.4. Udvalget har endvidere henledt opmærksomheden på, at man i stedet for ved investeringstilskud kan stimulere investeringsaktiviteten gennem tilpasning af de skattemæssige regler for afskrivning, investeringsfond, henlæggelser og investeringsfradrag. Gennemføres der ændringer i de nævnte regler vil dette få visse statsfinansielle konsekvenser. Disse må dog vurderes i lyset af de samlede direkte og indirekte samfundsøkonomiske virkninger af den øgede investeringsaktivitet.

4.1.5. Den nugældende lov om tilskud til dræning og vanding er foreslået forlænget udover finansåret 1976/77. En opfyldelse af behovet må antages at ville betyde merudgifter på ikke under 40 mill. kr. om året. Landbrugsministeriet har nedsat et udvalg, hvis opgave er nøjere at vurdere behovet og mulighederne for kunstig vanding i dansk landbrug.

4.1.6. Udvalget foreslår en øget forskningsindsats vedrørende landbrugets

produktionsbygninger og vedrørende problemerne omkring indkøring af nye staldanlæg og større besætningsudvidelser. Udvalget foreslår endvidere indførelse af tilskudsmuligheder for landmænd, der gennemfører staldbygningsinvesteringer af eksperimentel karakter. Gennemførelse af disse forslag vil betyde behov for en nybevilling på foreløbig 5-10 mill. kr. årligt.

4.1.7. Der er i udvalget nævnt mulighed for en forhøjelse af tilskudsmulighederne til fordel for udbygning af husbondefløserordningerne. En forhøjelse af tilskuddene inden for moderniseringslovens rammer vil betyde en merudgift på op til 500.000 kr. årligt.

4.1.8. Spørgsmålet om ændring i reglerne for ydelse af dagpenge til selvstændige erhvervsdrivende, bl.a. 5-ugersreglen, er blevet rejst i udvalget. En ændring af disse regler vil i givet fald være af generel karakter, og en eventuel merudgiftsberegning må derfor omfatte samtlige relevante erhvervsgrupper. Udvalget har ikke foretaget en vurdering af de forventede merudgifter.

4.2. Forslagene i kapitel IV om landbrugets generationsskifte

4.2.1. Udvalget har stillet forslag om forbedring af reglerne for udlån og etableringstilskud til yngre jordbrugere. Gennemføres forslaget om forhøjelse af den maksimale handelsværdi fra de hidværende 600.000 kr. til 1,2 mill. kr. med virkning fra finansåret 1977/78 vil dette betyde en forhøjelse af udgifterne til etableringstilskud fra de budgetterede 15,3 mill. kr. til ca. 23,6 mill. kr. De statslige udlån vil blive øget fra 83,5 mill. kr. til ca. 135 mill. kr. Gennemføres den foreslåede ændring af reglerne for beregning af tilskud og lån i tilfælde af halvpartserhvervelser, vil dette antagelig på kort sigt betyde besparelser. På længere sigt vil det imidlertid betyde en forøgelse af de samlede udgifter på ca. 5 pct. Dette vil svare til en forøgelse af de budgetterede udgifter til etableringstilskud for finansåret 1977/78 med ca. 1 mill. kr. og et øget statsligt udlån på ca. 7 mill. kr.

4.2.2. Spørgsmålet om å jour-føring af reglerne for skattebegünstiget opsparing og læmpelse af indkomstskatten for nyetablerede er rejst i udvalget. Gennemførelse af det i kapitel IV nævnte forslag vil i givet fald være af generel karakter. Udvalget har ikke skønnet over de statsfinansielle konsekvenser, men disse vil antagelig være af begrænset omfang.

4.2.3. Udvalgets flertal har stillet forslag til ændring og justering af reglerne for særlig indkomstbeskatning. Gennemførelse af disse forslag vil på kortere sigt have begrænsede statsfinansielle konsekvenser, såfremt ændringerne og justeringerne begrænses til at vedrøre salg af egentlige landbrugsejendomme.

4.3. Forslagene i kapitel V og VI vedrørende landbrugsloven og dens administration m.v.

Merudgifterne ved gennemførelse af de forskellige forslag vil være begrænsede, og deres størrelse vil afhænge af valget af de administrative ændrings karakterer.

4.4. Forslagene i kapitel VII om forædling og afsætning af landbrugsprodukter

4.4.1. Udvalget har stillet forslag om forstærket eksportfremmeindsats for animalske landbrugsprodukter. Udvalget finder, at der bør anvendes yderligere 50 mill. kr. til dette formål. Der er ikke taget stilling til finansieringen af denne udgift.

4.4.2. Spørgsmålet om en større statslig andel af udgifterne ved den offentlige kontrol med de veterinære bestemmelseres overholdelse er rejst i udvalget. For finansåret 1976/77 udgjorde erhvervets andel af disse omkostninger ca. 52 mill. kr. Besparelser gennem forenkling og rationalisering bør overvejes nærmere.

5. Konklusion

Udvalgets analyser af udviklingen i dansk landbrug viser, at der er mulighed for en ekspansion af den animalske produktion. Forudsætningerne herfor er iværksættelse af forslag, der fremmer investeringerne, øger forskningsindsatsen, fremmer en hensigtsmæssig strukturudvikling og den bedst mulige landbrugsmæssige udnyttelse af de givne arealressourcer, samt letter landbrugets generationsskifte.

Udvalgets analyser viser endvidere, at der er mulighed for at afsætte en øget og højere forædlet animalsk produktion. En produktionsudvidelse skaber dermed mulighed både for en øget beskæftigelse og for større valuta-indtjening. En stimulering af aktiviteten i landbrugssektoren må nødvendigvis være et led i regeringens og folketingets generelle, økonomiske og erhvervsmæssige politik. Såfremt man skal opnå en ekspansion i den animalske produktion, vil der imidlertid være behov for at stimulere udviklingen i landbrugssektoren gennem selektive foranstaltninger, som nævnt i de foregående kapitler. Omfanget af disse midler må indpasses i statens generelle udgiftspolitik, herunder eventuelle midlertidige foranstaltninger til fremme af udviklingen i de erhverv, der i særlig grad kan udvide indtjeningen af fremmed valuta. De midler, der anvendes i landbrugssektoren, må derfor afstemmes med behovet i andre erhverv.

Der er i udvalget enighed om, at det med relativt begrænsede offentlige

midler, som led i en generel erhvervsfremmende politik, er muligt i betydelig grad at øge erhvervsaktiviteten i landbrugssektoren til gavn for både betalingsbalancen og beskæftigelsen.

Der er i udvalget enighed om, at der er en samfundsmæssig interesse i at stimulere aktiviteten i landbrugssektoren. Dette gælder såvel på kort sigt, hvor især beskæftigelses- og betalingsbalanceudviklingen må indtage en central plads i den økonomiske politik, som på længere sigt, hvor et effektivt og ekspanderende landbrugserhverv må være et vigtigt led i den danske erhvervsstruktur.

Udvalgets forslag tager derfor sigte på i en samlet erhvervsfremmende politik at mindske den usikkerhed omkring fremtiden, som i dag kendetegner landbruget. En forudsætning for en dynamisk udvikling i landbrugssektoren på længere sigt er dog, at det gennem en fast, generel økonomisk politik lykkes at tilvejebringe og fastholde såvel indre som ydre ligevægt i dansk økonomi.

Alle transaktioner mellem deltagerne foregår som rene bogførings-transaktioner uden håndtering af fysiske værdipapirer. Transaktioner på værdipapirkonti kan foregå såvel med som uden modsvarende pengekontotransaktioner. Fysisk håndtering vil finde sted i det omfang, deltagere handler med ikke-deltagere, og hvor deltagere trækker det indskrevne materiale ud af CEDEL.

For at undgå fejl er der udarbejdet et formaliseret indberetnings- og kodesystem. Ved en transaktion skal begge parter indsende en instruktion til CEDEL. Transaktionen effektueres ikke, før det er kontrolleret, at indberetningerne fra parterne er enslydende, og vil blive afslået, hvis indberetningerne indeholder formelle fejl, eller hvis de pengebeløb og værdipapirer, som transaktionen berører, ikke er til stede i nødvendigt omfang. I de tilfælde, hvor ordrer afvises, modtager parterne meddelelse herom. I CEDEL bliver ordren sat på venteliste i en bestemt periode, inden for hvilken fejl kan rettes efter nærmere angivne procedurer.

Deltagere i CEDEL modtager hver dag opgørelse over bevægelser på deres værdipapirkonti og pengekonti samt lister over afviste ordrer og ordrer på venteliste. Opgjort på måneds-, kvartals- og/eller årsbasis modtager deltagerne opgørelser over rentetilskrivninger, indfrielse af udtrukne værdipapirer, gebyrberegning, beholdningsopgørelser o.s.v.

Deltagere opkræves gebyrer, der afhænger af antal transaktioner og den nominelle værdi af de indskrevne værdipapirer. For deltagere, hvis transaktioner og beholdninger ellers ville medføre meget store gebyrer, er der en særlig rabatordning. Gebyrer for transaktioner opkræves hos sælgeren. Indskrivning af værdipapirer foregår uden beregning, hvorimod der erlægges gebyr ved udtrækning af fysiske værdipapirer.

Der erlægges større gebyrer ved transaktioner med nummererede værdipapirer end ved transaktioner med unummererede. Overførsler imellem en deltagers konti for nummererede og unummererede værdipapirer betragtes som enhver anden konto-til-konto overførsel og belægges med sædvanlige gebyrer.

I første halvår af 1975 blev der foretaget værdipapirtransaktioner til en nominal værdi af ca. 6,5 mia US.\$. Der er 640 deltagere i CEDEL og ca. 1.400 forskellige papirer indskrevet til en samlet nominal værdi af ca. 7,2 mia US\$.

Schweiz.

I Schweiz findes selskabet SEGA (schweizerische Effekten-Giro AG), der er et af de schweiziske banker i 1970 etableret aktieselskab. Selskabet ledes af en af aktionærerne udnævnt bestyrelse. Børsnoterede aktier og obligationer kan optages i systemet, men obligationer med udtrækning eller sådanne papirer, hvor den for emissionen ansvarlige bank ikke er SEGA-medlem, kan ikke optages i systemet.

For banker, der er medlem af fondsbørsforeningen og opererer på børsen, er deponeringen af værdipapirer obligatorisk. For andre banker og privatkunder er det frivilligt at foretage deponering af værdipapirer i SEGA. Af schweiziske aktier er 50 pct. af de i omløb værende værdipapirer deponeret. For udenlandske aktier er forholdene ikke kendt. Ca. 50 pct. af obligationerne er deponeret hos SEGA. I alt er ca. 85 mio stykker aktier omfattet af ordningen. De første optagelser i SEGA skete serievis. Efter at de første værdipapirer var optaget, trådte også den obligatoriske bogføringsmæssige levering (giro) i kraft for børsbankerne. Af retslige grunde skal værdipapirerne fysisk være til stede, og selskabet har et centralt bogførings- og opbevaringssted. Værdipapirer kan dog desuden ind- og udleveres på landets 5 hovedbørssteder.

Værdipapirtransaktionerne udføres hurtigt ved hjælp af clearing-systemet, idet selve værdipapirerne forbliver samlet i depot, således at bevægelserne udelukkende viser sig på kontiene. Der foreligger ikke oplysninger om de økonomiske besparelser ved ordningen, men der spares meget tid, ligesom de sikkerhedsmæssige forhold ved ikke at skulle håndtere og transportere selve værdipapirerne anses for en fordel. Da ordningen blev iværksat, opstod ingen særlige juridiske problemer, idet SEGA blev opbygget på den eksisterende lovgivning.

Sverige.

I Sverige er Värdepapercentralen VPC AB oprettet i 1971, da en lov vedrørende forenklet håndtering af aktier trådte i kraft. VPC's formål er ved hjælp af moderne avanceret teknik at forenkle administrationen af aktiebreve for såvel den enkelte investor som for de aktieselskaber, der måtte tilslutte sig ordningen.

VPC ejes af bankerne og vekselererne samt staten, der ejer halvdelen af aktierne.

VPC har følgende opgaver: løbende at føre aktiebog for de tilsluttede selskaber, at udarbejde udskrifter af aktiebøger på fastsatte tidspunkter, at udfærdige aktiecertifikater, at distribuere udlodninger og emissionsbeviser, at distribuere årsregnskaber m.v.

Det er frivilligt, om aktieselskaber vil tilslutte sig VPC. Derimod vil alle aktionærer i et selskab, som er tilsluttet VPC, være tvunget til at gå med ind under ordningen.

Beslutningen om, hvorvidt et selskab tilslutter sig VPC, træffes på en generalforsamling i selskabet, hvorefter bestyrelsen bemyndiges til at effektuere tilslutningen på et hensigtsmæssigt tidspunkt. Aktieselskabet anmoder derefter aktionærerne om at aflevere gamle aktiebreve til et pengeinstitut sammen med en anmeldelsesseddel til VPC. Pengeinstituttet foretager nu det videre arbejde i relation til VPC, idet oplysninger om gamle aktionærer, d.v.s. personlige data og antal aktier i selskabet videresendes til VPC. På grundlag af disse data udsteder VPC aktiecertifikater i det pågældende selskab. Aktionærer modtager et certifikat for hvert selskab, den pågældende aktionær har aktier i. Certifikater trykkes på blanketter med specielt bundtryk for hvert selskab.

Ved omsætning af aktier adviseres VPC gennem et pengeinstitut. Sælger modtager herefter nye opdaterede certifikater, medens køber modtager et certifikat på det erhvervede beløb. Har køber således i forvejen certifikater i det pågældende selskab, kan han ved henvendelse til VPC få samlet sin aktiepost i selskabet på et certifikat.

VPC giver meddelelse til berørte aktionærer om nyemissioner, fondsemissioner og splits. Aktionærerne disponerer fortsat igennem pengeinstitutterne i sådanne anliggender, og VPC udsteder certifikater på grundlag af oplysninger fra det pengeinstitut, der forestår emissionen.

Et certifikat kan påtegnes i VPC, således at udlodninger og rettigheder i forbindelse med emission tilgår vrediemand.

Ti dage før, et selskab afholder generalforsamling, udarbejder VPC en aktiebogsudskrift indeholdende oplysninger om samtlige aktiebesiddelser i selskabet. Kun de, der er indført i denne aktiebogsudskrift, har stemmeret. Udskriften vil være tilgængelig for alle, der er opført heri. To gange om året offentliggør VPC aktiebogsudskrifter for alle tilsluttende selskaber indeholdende aktieposter, der er større end 500 aktier. Denne regel begrundes med, at aktiebogen ellers alene ville forefindes i magnetbåndsform.

For den enkelte investor er det udgiftsfrit at have en aktieportefølje indskrevet i VPC, ligesom der heller ikke pålægges ham omkostninger i forbindelse med købs- og salgstransaktioner og de dermed følgende certifikatudstedelser og -opdateringer. Alle udgifter i så henseende afholdes af VPC. VPC's samlede omkostninger dækkes herefter fuldt ud af de aktieselskaber, der er tilsluttet ordningen. Selskaberne belastes efter et omfattende tarifsystem, hvor der er specificeret gebyrer for en lang række af VPC's serviceydelser.

Ved udgangen af 3. kvartal 1976 var 90 af 97 børsnoterede selskaber tilsluttet VPC. I 1975 nyregistreredes 96.000 aktieposter, og det forventes, at VPC i 1976 vil få en nyregistrering på 140.000 poster. Ultimo 1975 var der indskrevet 764.000 poster.

Omsætning, emission samt nyregistrering m.v. medførte, at der i 1975 udstedtes 519.000 certifikater.

Udgifterne ved VPC's drift dækkes ved de opkrævede transaktionsgebyrer.

VPC har i perioden 1971-1975 haft en meget kraftig vækst i omsætningen - fra 2,4 mio s.kr. til 35,3 mio s.kr.

Driftsomkostninger incl. afskrivninger udgjorde i 1975 ca. 33,6 mio s.kr., hvoraf ca. 13 mio s.kr. gik til dækning af tjenesteydelser udført af pengeinstitutter.

Storbritanien.

The Stock Exchange i London fører et register over næsten alle slags værdipapirer. Det fremgår af registret, hvem der er indehavere af værdipapirerne, medens de enkelte ejere blot har et certifikat, som angiver, at de er ejere og dermed indført i registret.

The Stock Exchange har i de seneste år arbejdet på en gennemgribende omlægning af handel med værdipapirer. Når omlægningen er tilendebragt, vil al handel og de deraf følgende afregninger foregå via et edb-anlæg. Det nye system, som betegnes TALISMAN (Transfer Accounting and Lodgement for Investors, Stock MANagement for jobbers) vil medføre en central afregning af alle handler. Af de for udvalget foreliggende oplysninger synes at fremgå, at det nye engelske system vil være meget lig det, udvalget foreslår gennemført i Danmark. De fysiske værdipapirer vil dog ikke blive helt afskaffet, men brugen heraf vil blive væsentlig reduceret.

English summary

Elimination of paper handling on the securities market.

Background.

Rationalisation of the procedures required for the issuing of and trade in securities in general and bonds in particular has been the subject of deliberations in Denmark for a few years. In the case of bonds, the deliberations have been concerned not only with the initial issuing and subsequent dealings, by sale or otherwise, but also with safe-keeping of bonds, because most bond holders prefer to place their bonds in safe custody in order to avoid the trouble of keeping the bonds and the coupon sheets attached to them.

These procedures have their origin in the Danish mortgage-credit system: Loans secured on real property are obtained from associations of borrowers, known as mortgage-credit institutes. For such loans, borrowers issue mortgage deeds to the institutes which, in turn, issue mortgage-credit bonds in series. Bonds of any one series are jointly secured by the mortgage deeds issued for loans obtained by borrowers of that series. Mortgage-credit bonds are taken up by investors who place their funds in such securities. Bonds normally run for very long periods, but may be drawn for redemption before maturity. Interest on bonds is normally paid twice a year by cashing the coupons attached to bonds.

In recent years, the deliberations have been concerned especially with the question how it would be technically and legally feasible to eliminate the need for the physical documents, i.e. the instruments of debt: bonds and coupon sheets. There are several reasons for this, notably the growing volume of bonds in circulation: In 1968, the nominal value of circulating bonds was about Kr. 62 billion in 1970 it had gone up to Kr. 85 billion, in 1973 to Kr. 139 billion of which mortgage-credit bonds represented about 18 million instruments of debt. By mid-1976 the figures had reached respectively Kr. 212 billion and 24 million instruments.

In addition to the matter of volume it may be noted that more than half the bonds in circulation - today even 71 per cent - is held in safe custody by mortgage-credit institutes. A large proportion of these bonds is never traded; they are held in the respective institutes from the time of issue until redemption, either by drawing or by redemption at maturity.

During the first half of the 1970s these questions of rationalisation were studied by several committees sponsored partly by the Copenhagen Stock Exchange and partly by the Mortgage-Credit Council. This Council consists of representatives of the individual institutes and has certain co-ordinating functions vis-a-vis public authorities and in the internal relations between the institutes. In 1974 a committee set up under the Council's auspices presented a report on reduction or elimination of the physical handling of bonds; the committee recommended that bonds, as physical instruments, in principle should be abolished altogether.

New committee, its terms of reference and appointment.

In December 1975 the Minister of Housing appointed a committee to consider how the use of physical bonds could be reduced or rendered superfluous. Taking its cue from the above mentioned report this new Committee was asked to consider the problems arising from a system where no paper handling would be required, to suggest such legislative action as the Committee considered necessary, and to submit specific proposals for such legislation.

The Committee was also asked to consider how deposits of bonds as well as transactions in bonds could be organised in a practical and efficient way, whether it would be possible to avoid introducing certificates to replace physical bonds, whether a centre should be set up to handle only transactions in bonds or whether it would be preferable to set up a securities centre to issue bonds, handle trade in bonds and payment of interest as well as capital under the terms set out in the bonds.

The following authorities and organisations were represented on the new Committee:

The Ministries of Housing, Trade and Industry, Justice, and Finance, the Mortgage-Credit Council, the Copenhagen Stock Exchange, the Danish Bankers Association (commercial banks), the Association of Danisk Savings Banks, the Insurers' Society and the Central Bank (Danmarks Nationalbank).

Arguments and conclusions.

The Committee agreed that it should not confine its deliberations to the question of abolition of physical bonds. Any new system should, to the extent it is economical and technically and legally feasible, cover the widest possible range of securities, not only bonds but also shares - notably those quoted on the Copenhagen Stock Exchange - and possibly other securities as well.

On the question of the centre - whether it should have one function or a combination of functions - the Committee found that a Securities Centre should be established to handle issuing as well as transactions in securities and to pay interest and dividends.

Bond holders have so far been free to decide whether they want their bonds held in safe custody or in a mortgage-credit institute. The Committee proposes that the safe-custody system be made obligatory: The Securities Centre issues the bonds, but investors do not receive the physical instruments: instead, the Securities Centre opens an account in the investor's name and records transactions on his account by means of an EDP system. The account holder gets a receipt showing the general and specific terms of his claim, and he can always ask for a statement evidencing the exact amount of his "bonds" (claims) on each mortgage-credit institute.

The Committee's arguments and conclusions are set out in Chapters II-VI in its report:

Chapter II reviews the technical problems arising from the abolition of physical securities. The Committee proposes that a Securities Centre be established in order to achieve the highest possible level of efficiency. A separate technical report (Annex I to the Committee's Report) describes the proposed structure of the Securities Centre.

Its functions should be:

- to record transactions in securities reported to the Centre by dealers registered with it. The securities traded and their value will be recorded by way of a clearing system;
- to record transactions made between accounts pursuant to instructions from account holders;
- to record notices received from issuers of securities about additions to or reductions of issues;
- to undertake drawings of bonds pursuant to instructions received from bond-issuing institutes;
- to disburse interest and dividend as well as matured capital amounts;
- to undertake various service functions on behalf of joint-stock companies registered with the Securities Centre.

The Centre will thus have two main functions: (i) to handle all procedures in connection with deposits of bonds and shares, and (ii) to record transactions made in securities on the Copenhagen Stock Exchange and dealings associated with such transactions.

In order to handle these transactions and ensure the necessary recording of deposits, a system of "transactions accounts" is to be organised comprising:

all bond-issuing institutes and units

all joint-stock companies whose shares are quoted on the Stock Exchange

the Central Bank

other banks (commercial banks and savings banks)

Stock-Exchange brokers

large units approved by the Board of the Securities Centre, such as public (social-security) funds, insurance companies, major pension funds and investors who make substantial and frequent transactions in quoted securities.

Balances on transactions accounts must be settled for each business day, both in terms of money and securities. The Centre will thus have no financial engagement whatever.

For those clients of individual dealers who have no transactions account with the Centre the dealer must put dealings through his own transactions account.

Dealers must report to the Centre all necessary data on transactions, such as the name of the security, whether bought or sold, the parties to the transaction, nominal amount and proceeds, and give the Centre the necessary instructions regarding securities and transfers of amounts.

All forms of transactions between middlemen must be segregated, so that only the ultimate seller and the ultimate buyer will be recorded. Amounts of and commissions on such transactions must have been settled before the recording.

If assets - in securities or money - are not available to settle a transaction on a business day, the Centre will record the deficiency, stop the transaction and notify the dealers involved. This procedure should preclude losses from arising in connection with transactions made via the Centre.

In connection with a transaction, assets may be reserved for a short period. Such reservations will ensure that no other transactions can be made in assets thus reserved.

The Centre will send statements of account to buyers and sellers.

Account holders of deposits with a mortgage-credit institute may make transfers from one account to another (without having such transactions recorded by the Securities Centre).

Chapter III deals with the Committee's deliberations concerning the financial effects of the Committee's proposal for a technical solution. The Committee's investigations show that a centralised

system will save costs for all parties involved - more than kr. 100 million a year.

The financial consequences also bring up the question of how the cost of establishing and operating a Securities Centre can be allocated. The Committee proposes that the cost be distributed in equal proportions over, on one side, mortgage-credit institutes, public authorities and companies whose securities are traded through the Centre, and, on the other side, those whose dealings in securities pass through the Centre, i.e. Stock-Exchange brokers and banks. Within each of the two groups, costs are to be allocated according to securities in circulation, respectively number of transactions.

The Committee's estimate of the cost of establishment and operation of the Centre is divided into an establishment phase, a running-in phase, and operation of the system when it has been fully developed.

In the first phase - establishment - the Committee estimates the annual cost at Kr. 12 million; after that, the cost is expected to rise gradually. When fully developed, the system is estimated to involve an annual cost of Kr. 20 million. These costs can only be estimated tentatively on the basis of the known costs of existing EDP installations, and the estimates comprise no provision for interest and amortisation of initial costs.

Chapter IV contains a discussion of problems arising from the transition to the new system. The Committee proposes that the system be implemented by successive stages, starting with all new series of bond loans. When the necessary experience has been acquired, circulating bonds of old series will be called in for obligatory registration by the Centre. In a later phase the scope of the Centre's activities will be extended to cover shares quoted on the Copenhagen Stock Exchange.

Chapter V deals with legal problems arising from the proposed system. The starting point of the Committee's deliberations was the Danish Bonds Act of 1938. This Act, however, which corresponds

to similar legislation in the other Scandinavian countries, is clearly centered on the physical document or security. As the principal feature of the new system is the proposal for abolition of physical instruments, the Committee found, for several reasons, that the main legal problems would have to be settled by a separate act of parliament. Amendments or additions to the Bonds Act comes within the scope of the intra-Scandinavian legislative co-operation and partly because the establishment of a Securities Centre involves an innovation in the field of bonds of such import that the Committee found it preferable, also for this reason, to propose that the activities of the Centre be formalised by separate legislation.

In Chapter VI the Committee presents a proposal for such legislation.

The Draft Bill states the basic rules governing the management, activities and financing of the Securities Centre. There are also proposals for penalties designed to prevent abuse of the information available at the Centre. Further the proposed Act contains rules governing the legal effects of registration. Very briefly, these rules imply that registration will have the same legal consequences as those existing under the Bonds Act regarding transfers of securities from one holder to another; account holders whose securities are deposited with mortgage-credit institutes, public authorities or companies in which they own securities will also obtain the same legal status as they had by holding the physical securities or the coupons attached to them. Hence, there will be no formal change in the rules in the Bonds Act. These rules will continue to apply to all securities and ordinary claims which do not come within the scope of the new system, but physical securities covered by the new system will become superfluous.

Transitional rules will give the present bond holders a reasonable respite to bring their securities into conformity with the new system. The transitional rules also provide for certain exemptions, notably for loans raised abroad.

The Committee's findings may be briefly summarised as follows: It will be useful to introduce a system abolishing bonds and quoted shares; no significant technical or legal problems are expected to

arise from such a system; financially, the most economical procedure will be to establish a Securities Centre through which bonds and shares are issued and which handles all operations involving deposits of securities and recording of transactions in securities.

Chapter VI.

Draft Bill on a Securities Centre.

Section 1 (1) Securities to be quoted on the Copenhagen Stock Exchange shall be issued through a Securities Centre, which shall register such securities and dealings in them.

(2) Under this system, the Securities Centre may permit registration of other similar securities.

Section 2 The Securities Centre shall be a non-profit self-governing institution. Rules governing the Securities Centre shall be laid down by the Centre's board of Directors in a Statute approved by the Minister of Housing. Amendments to the Statute shall also be subject to approval by the Minister of Housing.

Management.

Section 3 (1) The highest level of management of the Securities Centre's activities shall be a Board of Directors appointed by the Minister of Housing. The Board shall consist of a chairman and ten other members appointed for three-year terms of office: Four members shall be nominated by organisations representing the issuers of registered securities; four members shall be nominated by organisations representing the dealers in securities; one member shall be nominated by the Central Bank (Danmarks Nationalbank), and one member shall be appointed for the special purpose of looking after the interests of the owners of registered securities.

(2) Similarly, the Minister of Housing shall appoint a deputy chairman and deputies for each of the other members of the Board of Directors.

Section 4 The Board of Directors shall appoint a Board of Managers to manage the current activities of the Securities Centre. In managing these activities the Board of Managers shall take reasonable care, acting in conformity with directives given by the Board of Directors.

Section 5 Separate departments may be established under the Securities Centre. Such departments, acting on behalf of the Centre, shall take part in one or several of its functions. The legal effect or registrations shall, however, be governed by the rules laid down in sections 7-12 below.

Receipts.

Section 6 The Securities Centre shall issue receipts to owners of registered securities. A statement of account shall be attached to every receipt, listing the securities registered on the date when the statement was made out.

Legal effects of registration.

Section 7 Payment in full discharge may be made in conformity with the Centre's general terms and the special terms registered for securities.

Section 8 (1) Transfers of registered securities by way of sale or pledge shall be recorded in the Securities Centre in order to become valid against the transferor's creditors and bona fide transferees.

(2) An agreement or proceedings by a creditor cannot invalidate an unregistered right unless such agreement or action itself has been registered, and the acquiring party to the agreement must be acting in good faith.

(3) The legal effect of a transfer shall commence from the time when it is notified to the Securities Centre. If mutually con-

flicting rights are notified on the same day, they shall be regarded as having been notified simultaneously; they shall be registered provisionally, but they will be deleted if the matter is not settled within a time-limit fixed by the Securities Centre.

Section 9 When a transfer has been registered in the Securities Centre, the transferee's right shall not be invalid even if the transferor was legally incompetent or had no right to make the transfer, unless the transferee was aware of this or failed to act with reasonable care.

Section 10 The Securities Centre shall notify registrations both to holders of registered rights and to parties notifying such rights, or inform these parties of any fact in the register which will prevent the transfer.

Section 11 The rules in Sections 15-18 of the Bonds Act shall apply to registered rights mutatis mutandis, except that registration of the right shall replace possession.

Section 12 Registered rights shall become statute-barred according to the general rules of law.

Secrecy.

Section 13 (1) Any person passing on or making unauthorised use of information which has come to his knowledge by way of his connection with the Securities Centre shall be punishable by fine, simple detention or ordinary imprisonment for up to two years.

(2) Corresponding penalties shall be applicable to persons who, without having taken part in the offence, obtains or makes unauthorised use of such information.

(3) Offences shall be prosecuted by the police. The legal remedies provided for in the Administration of Justice Act, Chapters 68, 69, 71 and 72, shall apply in the same way as they apply to offences prosecuted by the Public Prosecutor.

Finance.

Section 14 The costs incidental to the establishment and activities of the Securities Centre shall be defrayed by the participating authorities, institutes and companies in proportion to the amounts of registered securities and the amounts of trading under rules to be specified in the Statute of the Securities Centre.

Section 15 The Centre's annual accounts shall be approved by the Board of Directors. The accounts, etc. shall be examined by a state-certified public accountant appointed by the Centre's Board of Directors. After the approval and audit, the accounts shall be published.

Section 16 The Securities Centre shall be liable to pay damages for any loss arising from errors in connection with registration of rights, even if such errors were accidental. If the person who has suffered the loss was a party to the error, deliberately or inadvertently, the damages may be reduced or cancelled.

Entry into force and transitional provisions.

Section 17 (1) This Act shall enter into force on 1979. The application of the rule requiring quoted shares to be issued and registered through the Securities Centre may, however, be deferred by the Minister of Housing.

(2) Under rules to be promulgated by the Minister of Housing, quoted securities issued before the Act enters into force shall be called in for registration in the Centre, subject to a notice of not less than two years. For securities registered in the registration departments of mortgage-credit institutes when the Act enters into force, the notice may be reduced to six months.

(3) On the expiry of the respite referred to in the first sentence of sub-section (2), disbursement of interest and dividend on quoted securities which have been called in but not yet registered,

shall be subject to the condition that the securities shall be registered in the Centre at the same time.

(4) Sub-sections (2) and (3) shall apply mutatis mutandis to cases where permission is granted for registration of the securities referred to in section 1 (2) and of securities which are not admitted for quotation on the Copenhagen Stock Exchange until after they have been issued.

Section 18 Premium lottery bonds issued by the government in pursuance of Act No. 123 of 23 March 1948 as amended, Act No. 277 of 9 June 1948 as amended, Act No. 326 of 28 November 1958 as amended, Act No. 208 of 4 June 1965 as amended, Act No. 213 of 23 May 1969 and Act No. 37 of 26 January 1977, shall not be called in for registration in the Centre.

Section 19 (1) Foreign securities shall not come within the purview of this Act.

(2) On the recommendation of the Securities Centre the Minister of Housing may order that securities which have been, or will be, issued in connection with foreign loans or capital imports, shall not come within the purview of this Act, even if such securities are admitted for quotation on the Copenhagen Stock Exchange at the time of issue or later.

Section 20 The Minister of Housing shall promulgate rules governing the activities of the Securities Centre.

Section 21 (1) This Act shall not apply to Greenland.

(2) The Minister of Housing may approve deviations from the provisions of this Act to such extent as may be required in connection with issuance of quoted securities on the Faroe Islands.